БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1984 ЙИЛ
24 ФЕВРАЛЬ
№ 9 (2749)
ЖУМА

ДАДИЛ ИЗЛАНИШЛАР ЙЎЛИДА

ЎЗ СЕВГАН Ватанининг манфаатлари билан яшамоқлик ва улар учун эҳтирос билан кураш олиб бормоқлик — гражданликнинг энг юксак белгисидир. Ўз Ватанини чин инсон ва коммунист каби севган кишигина бугунги мураккаб жаҳон ташвишларидан, империализм зулми остида эзилиб, ўз эрки учун жон олиб жон бераётган халқларга эзгу хайрихоҳликдан асло четда туролмайди. Ўз Ватанининг чин граждани зиддиятлар ичида ўртанаётган дунёда ҳозир жамулжам диққат ва тинимсиз ғайрат кўрсатиб, тинчлик учун курашга реал ҳиссасини қўшаётган инсондир. Совет кишилари ўзларида мана шундай юксак маънодаги фазилатларни қанчалар теран тарбиялаганликлари Юрий Владимирович Андропов вафот этган кечаги қайғули кунларда яна бир бор бўртиб кўринди. Халқимизнинг Коммунистик партиямиз ва унинг синалган раҳбарларига бўлган ишонч ҳамда меҳру муҳаббати қанчалар теран томир отганлигига ҳаммамиз яна бир карра гувоҳ бўлдик, Бу КПСС Марказий Комитетининг февраль ойида бўлиб ўтган навбатдан ташқари Пленумида ҳам тўла тасдиқланди. Халқимиз революцион анъаналарга содиқлиги, уларга бузилмас эътиқоди билан фахрланади. КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ К. У. Черненко Пленумда сўзлаган нутқида худди шунга эътиборимизни жалб қилди: «Меросийлик — мавҳум тушунча эмас, — деб айтади ўртоқ К. У. Черненко,— балки жонли реал ишдир. Бинобарин, унинг моҳияти аввало тўхтамай олға боришдан иборат. Борганда ҳам, илгари эришилган ҳамма натижаларга таяниб, уни ижодий бойитиб, коммунистларнинг, ишчилар синфининг, бутун халқнинг коллектив фикрини, куч-ғайратини ҳал этилмаган масалаларга, ҳозирги ва келгусидаги энг муҳим проблемаларга қаратишдан иборат». Партия бизни меросийликнинг ҳаётбахш байроғи остида янги дунёни қуришга чорламоқда. Янги дунёни яратиш эса, февраль Пленумида жиддий таъкидлаб ўтилганидек, янги дунё кишисини камол топтириш, уни ғоявий-ахлоқий жиҳатдан ўстириш ҳақида тинимсиз ғамхўрлик демакдир. Шу нуқтаи назардан ўз олтмиш йиллигини шонли тарзда нишонлаш арафасида турган Республикамиз адабий, маданий ҳаётида рўй бераётган воқеалар партиявий, ижодий мазмундор йўналиши билан эътиборга лойиқдир. Республика йирик театрлари янги муҳим мавзулардаги асарлар устида қизғин ишларини бошлаб юбордилар. Республика ёш ижодкорларининг ўн кун давом этган III семинари ўзининг ғоятда муҳим ижодий натижалари билан қувонтиради. Ўн кун мобайнида ёш қаламкашлар интернационал составининг неча ўнлаб илк қўлёзмалари — қисса, ҳикоялар, шеърлар, драмалари қизғин муҳокама қилинди. Муҳокамалар умидли ижодий ишларга қобил ёшларнинг кўплаб номларини кашф қилди. Ёшларнинг атоқли адиблар, кўзга кўринган шоир ва санъаткорлар билан учрашувлари, самимий, жўшқин фикр алмашувлар, маҳорат сирларидан баҳслашувчи суҳбатлар илҳомбахш ижодий атмосфера яратди. Талантли ёшларимизда ўз кучларига ва келажакларига ишонч туйғусини уйғотди. Ёшларнинг бундай семинарлари — доимо ижодий изланиш мактабларидир. Мана шу мактабда меросийлик қанчалар ҳаётий ва ижодий зарурат эканлиги яна бир бор исботланди. Изланиш фақат навқирон қаламкашларгагина хос бир нарса деб ўйлайдиган кишилар ҳам топилади. Лекин бу шундай эмас. Партиямизнинг февраль Пленуми, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XIV пленуми социалистик жамиятимиз ҳамма соҳаларда ҳеч қандай истисносиз дадил изланишлар йўлидан бориши зарурлигини, замон, дунё воқеалари шуни тақозо қилаётганлигини уқтириб ўтди.

Шу нуқтаи назардан республика адабий-бадиий журналларининг биринчи январь китобчалари ўз изланишларидаги қувонарли натижалари билан ўқувчиларнинг таҳсинига сазовор бўлмоқдалар. Айниқса, «Шарқ юлдузи», «Звезда Востока», «Ёшлик», «Йилдиз» каби журналлар ўзларининг биринчи сонларида адабий жамоатчилик ҳузурига эътиборли янгиликлар билан чиқдилар. Улар чинакам катта ижодий изланишларда туғилган янгиликлар бўлгани билан ҳам янада кўз ўнгимизда қимматли, диққатга сазовор ҳодисалардир. Ўзбекистон халқ шоири Зулфия 1984 йилимизни янги катта шеърий туркум билан бошлаб берди. Зулфиянинг янги шеърлари унинг бундан бир неча йил илгари яратган, шеъриятимизнинг мазмундор ҳодисаларидан бўлиб қолган «Тонг билан шом аро...» туркумининг узвий тематик давомидир. Бунда ҳам Зулфия ўз ижодий ниятларини изчил суратда амалга оширадиган ва изчиллик билан давом эттирадиган санъаткор сифатида кўринади. Туркум инсон умрининг ҳам гўзал, ҳам дардли онларини етук сўз билан улуғлайди. Шоира бугунги ғаниммат лаҳзаларнинг кўзлари билан иқболнинг жамолига боқади ва иқбол унинг тийрак кўзларига беҳудуд бўлиб кўринади. У шундай шеърий ҳақиқатни топганлигидан масарратга тўлади. Бундан унинг яна бир бошқа муҳимроқ шоирона ҳақиқати туғилади, яъни: «Ҳақиқат — афсона яратар умримнинг ҳар кези. Тунларим юлдузли онига ишончим, Имоним, Олқишим, — Ҳақиқат. Мен сени, эй тансиқ афсона, ҳали кўп чамандай кўкартгум, Баҳорнинг рангига янги ранг, соз жаранг, кашф қилиб, этгум бахш»... Санъаткорнинг «Куйлама ҳижронни», «Лавҳа», «Олдингда оққан сув...» ва айниқса, «Демак, баҳор келди...» шеърлари эҳтиросларнинг таранглиги, сўзларнинг ойбекона нозик товланишлари, сатрларда замон кишиси қалбидаги теран, ҳатто ҳиссий оғриқлар кўзғайдиган долғаларни илғаб олганлиги ва суратга аниқ туширганлиги билан ҳам янгиликдир. Шеърларнинг бандлари дунё ишқи ва инсон ақлидрокига ишонч билан тўлиқ:

> На масъуд ҳузур бу, ёруғ жаҳон бу,
> Ер, Инсон баҳор-ла қовушган онлар.
> Давлатлар!
> Илтижо, фармон,
> Исён бу:
> Баҳор йўлларига сепмангиз қонлар,
> Баҳор боқий келсин!

Бу ҳар бир эзгу тилакли киши тилида жаранглайдиган, худди бебаҳо сўз каби эътибор топадиган сатр! Зулфия дунё тақдири ҳақида қайғураркан, гўзал фикрни ўртага ташлайди: «Тин олсин эллар, оламлар, Одамлар, ўлдирманг одамни отиб, Баҳор каби қайтиб келмас одамлар!» Янги баҳор, янги кунлар арафасида шоиранинг ўз халқига шундай олижаноб сўз билан чиқиши — шеърият ҳамон чинакам мўъжизаларга қодир эканлигидан далолат беради.

Инсон ва дунё тақдири ҳақида қайғуриш, олам ва одам фарзанди бўлиб қалам тебратиш намунаси бошқа санъаткор шоир ва адибларимизга ҳам хос. Шукруллонинг «Ўғрини қароқчи урди» комедияси, Гулчеҳра Нуруллаеванинг «Олам сир тўла дунё» туркуми, Ҳалима Худойбердиеванинг «Қирчиллама қирқ йигит...» шеърий силсиласи, Абдулла Орипов ва Шуҳратнинг янги шеърлари, В. Костирянинг «Ка-

Давоми иккинчи бетда

КПСС XXVI СЪЕЗДИ ҚАРОРЛАРИ АМАЛДА

Комил ЯШИН, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони

УЛКАН ВОҚЕА

КОММУНИСТИК партиямизнинг ҳар бир съезди коммунистлар ва бутун совет халқи ҳаётида, умуминсоният тарихида улкан воқеадир. Мен КПСС нинг XXII—XXVI съездларида делегат сифатида қатнашганимдан ўзимни жуда бахтли инсон деб биламан.

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXVI съезди очилганига кеча уч йил тўлди.

Шу ўтган уч йиллик давр ичида коммунистлар ва бутун совет халқи КПСС XXVI съезди қарорларини амалга ошириш йўлида фидокорона меҳнат қилиб келмоқдалар. Мамлакатимизнинг иқтисодий қуввати ва мудофаа қудрати, халқаро миқёсдаги обрў-эътибори ва мавқеи, совет кишиларининг фаровонлиги тобора ошиб бормоқда. КПСС Марказий Комитети ва унинг Сиёсий бюроси съезд қарорларини ҳаётга изчил татбиқ этмоқда.

КПСС XXVI съездидан кейин бўлиб ўтган партия Марказий Комитети Пленумларида партиямизнинг ички ва ташқи сиёсати давомийлиги алоҳида таъкидлаб ўтилди. КПСС Марказий Комитетининг 1982 йил май Пленумида Озиқ-овқат программасининг қабул этилиши совет халқининг фаровонлигини оширишга хизмат қилмоқда. КПСС Марказий Комитетининг ўша йилги ноябрь Пленумида ҳам партия ички ва ташқи сиёсатининг узвийлиги таъкидлаб ўтилди.

1983 йилнинг июнь ойида бўлиб ўтган КПСС Марказий Комитети Пленумининг идеология соҳасидаги масалаларга тўла бағишланганини биз адибларнинг азамат халқимизни юксак идеаллар руҳида тарбиялаш соҳасидаги масъулиятимизни янада ошириб юборди. Партия Марказий Комитетининг ўтган йил декабрь Пленумида коммунистлар ва барча меҳнат аҳлининг диққат-эътибори мамлакатимизнинг иқтисодий қудратини янада ошириш, меҳнат унумдорлиги ва маҳсулот сифатини янада кучайтириш масалаларига қаратилди. Совет халқи мазкур Пленумларнинг қарорларини турмушга татбиқ этишда жонбозлик кўрсатиб меҳнат қилмоқда.

КПСС Марказий Комитетининг 1984 йил февраль Пленуми партиянинг метиндек жипслигини, унинг халқ билан мустаҳкам бирлигини ва КПСС Марказий Комитетининг кейинги Пленумлари ишлаб чиққан йўлнинг давомийлигини таъкидлади. Барча совет кишилари каби Ўзбекистон коммунистлари ва меҳнат аҳли КПСС-нинг ички ва ташқи сиёсатини якдиллик билан қўллаб-қувватламоқдалар. Коммунистик партия билан Совет давлатининг атоқли арбоби ўртоқ Константин Устинович Черненкони КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари қилиб бир овоздан сайлаш тўғрисидаги Пленум қарорини астойдил маъқуллаб кутиб олдилар. Ўртоқ К. У. Черненконинг мазкур Пленумда сўзлаган нутқида келгуси режаларимиз аниқ кўрсатиб берилди. Бу вазифаларни адо этишда кўпмиллатли совет адабиётининг етук бўғинларидан бўлмиш Ўзбекистон қалам аҳли ҳам ўз ижоди билан фаол қатнашажак.

КПСС XXVI съездининг тарихий ҳужжатларида совет кишилари, меҳнаткашлар турмуш шароитини янада яхшилаш, маиший хизмат кўрсатиш муассасалари тармоқларини кенгайтириш ва уларнинг ишини тобора қулай йўлга қўйиш ҳақида ҳам кўпгина қимматли фикрлар бор.

Съезд қарорларини амалга ошириш йўлида Ўзбекистон архитекторлари ҳам ғайрат билан меҳнат қилмоқдалар. Уларнинг лойиҳалари асосида кўпгина объектлар қурилиб, ишга туширилмоқда.

Суратда: пойтахтимизда бунёд этилажак янги оёқ кийимлари магазинининг ташқи кўриниши.

4 МАРТ—СССР ОЛИЙ СОВЕТИГА САЙЛОВЛАР КУНИ

ХАЛҚ ХИЗМАТИДА

15 февраль куни Фарғона область Тошлоқ район Совети ижроия комитетининг мажлислар залида 124-Марғилон сайлов округидан СССР Олий Совети Миллатлар Совети депутатлигига номзоди кўрсатилган Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг аъзоси, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Сарвар Азимов билан сайловчиларнинг учрашуви бўлиб ўтди.

Учрашувни Тошлоқ район партия комитетининг иккинчи секретари ўртоқ М. Ҳошимов очиб, район меҳнаткашлари барча меҳнат коллективлари қаторида КПСС Марказий Комитетининг мамлакатимиз гражданларига, сайловчиларга Мурожаатини якдиллик билан маъқуллаб, сайловолди кунларида бутун диққат-эътиборларини ишлаб чиқаришнинг маҳсулдорлигини оширишга, янги-янги имкониятлардан тўлароқ фойдаланишга йўналтираётганликлари ҳақида гапирди.

Депутатликка номзоднинг ишончли вакили — Тошлоқдаги 36-ўрта мактаб директори Раҳима Иброҳимова Сарвар Олимжонович Азимовнинг ҳаёти ва фаолияти ҳақида сайловчиларни таништирди. Мажлисда «Фарғона» колхози 19- комсомол-ёшлар бригадасининг бошлиғи К. Худойбердиев, Тошлоқ пахта тозалаш заводининг ишчиси Р. Қаҳҳоров, тикувчилик фабрикасининг бош инженери Р. Каримова, район медицина бирлашмасининг врачи У. Топволдиева, «Ленинград» колхози партия комитетининг секретари Ў. Каримов ўртоқлар сўзга чиқиб, сайловчиларни 4 март куни коммунистлар ва партиясизларнинг бузилмас бирлиги учун овоз беришга чақирдилар, ўз номзодларига халқ хўжалигининг турли соҳаларига тегишли наказлар бердилар.

Мажлисда депутатликка номзод Сарвар Азимов сўзга чиқиб, юксак ишончлари учун сайловчиларга миннатдорчилигини билдирди.

Давоми учинчи бетда

23 ФЕВРАЛЬ—СОВЕТ АРМИЯСИ ВА ҲАРБИЙ-ДЕНГИЗ ФЛОТИ КУНИ

НАЗАРМАТ

ФРОНТ ГАЗЕТАСИ

Қирқ йилдир қалбимнинг янгроқ
нидоси,
Оловли йўлларни айлайди баён,
Шу оғир йўлларнинг бир обидаси,
Фронт газетасин асрайман ҳамон.
Аста варақлайман саҳифаларни,
Таниш жангномалар киради тилга,
Бири сўзлар тонгги атакаларни,
Бири бошлаб борар ўтли соҳилга.
Варақларда — шаҳидлардан
дардли сўз,
Қайдларда — номаълум йўқолган
излар.
Лавҳалар — жанггоҳда тотган
нону туз.
Хабарлар — ёш гўдак онасин излар.
Бирида ғалаба, бирида алам,
Бирида гулханга айланган қалам,
Дардида тўрт йиллик оғир жароҳат,
Мадҳида беқиёс мардлик, жасорат.

Сатрлар сўзлайди тўкилган қондан,
Жонини аямай эл қучган шондан,
Сатрлар сўзлайди нотинч жаҳондан,
Қачон халос бўлар дейди тўфондан.

ВРОЦЛАВ ЙЎЛИГА ЧИҚДИМ

Жангдан сўнг Вроцлав йўлига
чиқдим,
Атрофда кўринди экинзор ерлар.
Адирда ётади тўп қолдиқлари,
Пастда мажақланган қора «тигр»лар.
Майданек йўлида хавфдан қутулган,
Совет танкчисига гул тутган
қашшоқ —
Поляк энди она ўлкага қайтиб,
Эркин нафас олиб, бўлганди қувноқ,
Шамолда тебранар олтин бошоқлар,
Лолазор қирликлар кўзга илинар.
Бунда шон қозонган танкчи ўртоқлар
Энди азиз Донда тинч меҳнат қилар.
1946

ЛОЛАНИ КЎРГАНДА

Ҳордиқ куни бир қизил аскар,
Чиқиб кетди жанг майдонига,
Бу кенгликда у сўнгги сафар
Жанг қилгани келди ёдига.
Мана атроф баҳор ҳуснида,
Кўз олдида жанг қилган жойи,
Қизиқ аҳвол, оёқ остида,
Лола ўсган қизил чиройи.
Лола тортди унинг хаёлин,
Эсга тушди жанг қилган они,
Қизартириб лола жамолин
Бунда ётур мардинг соф қони,
Деди: — Лола, нега бўлдинг жом,
Нега тўлдинг сен шудринг билан?
Ёки мендан ёв-чун интиқом
Олганингми бу ҳуснинг билан?
Ё қонимни сен ёдгор қилиб,
Авлодларга олиб кетасан.
Ё соф қонни лолазор этиб,
Ёвга қарши байроқ этасан.
Жангчи бунда бир пас дам олди,
Атрофи жим, сокин эсар ел,
Кўз олдида қирмизи лола,
Таъзим бериб тебранар енгил.
1945

РАСМИЙ ЖАВОБ

МУҲИМ МУАММО

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йил 6 январь сонида эълон қилинган ёзувчи Одил Ёқубовнинг «Ўқитувчининг қадри» сарлавҳали мақоласида ҳақиқатан ҳам муҳим, ҳаётий муаммолар кўтарилган.

Ўзбекистон ССР Маориф министрлиги шу масалалар юзасидан анчагина ишлар қилаётганини таъкидлаб ўтиш керак. Айниқса, министрликнинг Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи билан ҳамкорликда қабул қилган қароридан кейин бадиий адабиёт пропагандаси яхшиланди. Кўпгина мактаблар, билим юртлари, педагогика институтларида адабий тўгараклар, ёш ижодкорлар клублари ташкил этилди. Ҳар йили бадиий адабиётни ўрганиш бўйича анъанавий конкурслар ўтказилмоқда. Китоб байрамлари ўтказиш, ёзувчи ва шоирлар билан учрашувлар одат тусига кирди.

Адабиёт ва она тили ўқитувчилари малакасини оширишга алоҳида эътибор беряпмиз.

Ўзбекистон ССР Маориф министрлиги мақолада таъкидланган нуқсонларни бартараф этиш учун барча чора-тадбирларни кўради.

И. МЎМИНОВ,
Ўзбекистон ССР маориф министрининг ўринбосари

Н. К. КРУПСКАЯНИНГ 115 ЙИЛЛИГИГА

Н. К. КРУПСКАЯ

ЛЕНИН ВА БОЛАЛАР

Доҳиймиз В. И. Лениннинг яқин сафдоши ва ҳаёт йўлдоши Надежда Константиновна Крупская Коммунистик партия ва Совет давлатининг атоқли арбоби эди. У фан ва маданиятимиз тарихига буюк педагог-марксист, социалистик маориф ташкилотчиси, совет педагогикасининг асосчиси сифатида кирди.

Н. К. Крупскаянинг умр йўли — пролетар инқилоби ғалабаси учун, социализм ғалабаси учун кураш йўлидир. Улуғ Октябрь революциясидан умрининг охиригача Надежда Константиновна бутун куч-ғайрати, истеъдодини ишчи ва деҳқонларнинг дунёда биринчи давлати қурилишига, халқ маорифи ва социалистик жамиятнинг янги одамларини тарбиялашга бағишлади.

Владимир Ильичнинг болаларни яхши кўрганлиги рост. Болалар бор жойда унинг юзи ёришиб кетар, кўзлари кулиб турар эди. У болаларнинг ғужур-ғужурини тинглашни, ҳазиллашишни, қувнаб ўйнашни ёқтирарди. Лекин бизнинг ҳаётимиз шундай кечдики, болаларни онда-сондагина кўришга тўғри келди. Оиламизда болалар йўқ эди.

Сибирдалигимизда бизникига ҳар куни пийма ясовчи косибнинг олти ёшли ўғилчаси Минька ташриф буюрарди. Ҳали ҳамма уйқуда, бироқ эшик шартта очиладн-да, отасининг телпагини, онасининг кофтасини кийиб, шарфга ўралган Минька пайдо бўлади ва эълон қилади: «Мана, мен ҳам шу ердаман!» Уй ичида ўралашиб юради, тушлик дастурхони атрофида қишлоқдаги барча янгиликлардан ҳисоб беради: «Бугун қўйларнинг жунини қирқишди» ёки: «Иван Степанов келди, волостга борган эди» ва ҳоказо.

У қувноқ, аммо касалванд кичкинтой эди. Владимир Ильич уни қоғоз билан таъминлаб турар, қизил қаламда чизишга рухсат этар, Минькага хурсандлик бағишлаш учун кўрган барча тадбирларимни қўллаб-қувватларди.

Бизникига сургун қилинган поляк ишчиси Проминскийнинг болалари келиб турарди. Проминскийлар оиласи жуда катта эди. Болалар одатда отасига эргашиб келардилар. Проминский иштиёқ билан поляк инқилобий қўшиқларини кўп куйларди. Проминский куйлайди, Владимир Ильич жўр бўлади, болалар қўшилиб кетадилар. Владимир Ильич болалар билан ҳазиллашар ва бирга ўйнар эди. Эсимда, бир куни мен олти ёшли Зося Проминскаяга қоғоздан ҳайвончаларнинг шаклларини қирқиб берганимда қизалоқ хурсанд бўлганидан қувнаб кулган, Ильич жилмайиб уни узоқ кузатган эди.

Сургундан кейин Владимир Ильич Питерга яқин бўлиш мақсадида Псковга жўнаб кетди, мен эса сургун муддатимни ўтказиш учун Уфада қолдим. Псковда Владимир Ильич Радченконикида овқатланиб турди. Радченконинг икки жажжи қизалоғи бор эди. Ильич кичкинтойларни ўйнатишни жуда яхши кўрарди. Кейинчалик менга уларнинг қандай ёқимтой ва ажойиб болакайлар эканини кулиб ҳикоя қилган эди.

Ёзда Владимир Ильич менинг ёнимга, Уфага келар эди. Бу пайтда мен бир машинистнинг ўн ёшли қизчасига дарс берардим. У меникига келарди. Бир куни қизалоқнинг қўлида мушукча кўтарган ҳолда Владимир Ильич билан суҳбатлашиб тургани устидан чиқиб қолдим. У, Ильичга, биз машғулот ўтказаётган пайтимизда мушукча эшик тирқишидан панжаларини суқиб, хонага қўйиб юборишимизни сўрашини сўзлаб бераётган эди. Айтишича, шунда унинг жуда кулгиси қистаб кетар, натижада дарсдан чалғир эмиш. Владимир Ильич кулар, бошини чайқаб, мушукчани силар ва сўзланарди: «Қандай ёмон қилиқ! Кандай ёмон қилиқ!» Сўнгра, биз машғулотимизга киришиб кетгач, у бизга халақит бермаслик учун оёқ учида юриб эшик ёнидан ўтиб кетди.

Владимир Ильич болаларнинг машғулотларига, уларнинг сўзлари ва ишларига жиддий муносабатда бўларди. Унда катталарда кўпинча учрайдиган болаларга менсимай қарашнинг, эътиборсизликнинг заррача шарпаси ҳам йўқ эди. Шу боисдан ҳам болалар уни жуда яхши кўрардилар.

У болаларни ўйинчоққа айлантириш, маъноси уларга тушунарли бўлмаган сўзларни такрорлашга мажбур этиш, бемаъни тантиқлантириш усулини мутлақо ёқтирмасди. У болаларнинг ҳуқуқини ҳурмат қиларди. У болаларда келажакни кўрарди.

1913 йили «Ишчилар синфи ва янги малтусчилик» мақоласида у болаларни шундай ўстириш керакки, токи улар «бизнинг авлодимизни майиб қилиб, ҳалок этаётган ҳозирги турмуш шароитларига қарши бизга қараганда яхшироқ, ҳамжиҳатроқ, онглироқ, қатъийроқ курашсинлар», деб ёзган эди. «Биз оталаримизга қараганда яхшироқ курашмоқдамиз,— деган эди у ўша жойда.— Бизнинг болаларимиз янада яхшироқ курашажаклар ва улар ғалаба қозонажаклар».

Маҳмуд САЪДИЙ таржимаси

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ, СССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИ, СССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИДАН

КПСС Марказий Комитети, СССР Олий Совети Президиуми ва СССР Министрлар Совети улуғ совет ёзувчиси, КПСС Марказий Комитетининг аъзоси, СССР Олий Советининг депутати, СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари, СССР Фанлар академиясининг академиги, икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, Ленин мукофоти ва СССР Давлат мукофотининг лауреати Михаил Александрович Шолохов узоқ давом этган оғир касалликдан кейин 1984 йил 21 февралда 79 ёшида вафот этганлигини чуқур қайғу билан маълум қиладилар.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ	СССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИ	СССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИ

ДАДИЛ ИЗЛАНИШЛАР ЙЎЛИДА

Боши биринчи бетда

терина» поэмаси, Э. Амитовнинг «Ишонч» романи, Тоғай Мурод ва Анвар Обиджоннинг қиссаларида ҳам муҳим ижтимоий фикр — инсон бугунги зиддиятли оламда ўз шарафли номини нималар билан оқлайди, унга қандай ишлари ва интилишлари, маънавий-руҳий изланишлари билан муносиб бўлолади! — деган саволга жавоб топишга уринишлар кўриниб турибди. Баҳор ўзича гўзал эмас, у фақат одам ва унинг ҳиссиётлари билан гўзал. Дунё ўзича гўзал эмас, у инсоннинг гўзаллик ҳақидаги тушунчалари билан гўзал. Замон ўзича ҳеч нарса эмас. У инсоннинг ақл-идроки, яратувчилиги, зиддиятлар ичида энг катта Ҳақиқатни излаётганлиги билан қимматли ва ўз тарихий баҳосига эга. Замонга инсон Ҳақиқатларни излаётганда қудрат билан ҳосил бўладиган ҳарир зиё тушиб туради. Шу зиё бўлмаса, замон абсолют бўшлиқдир.

Журналларнинг биринчи сонларида Раҳмат Файзий, Салоҳиддин Мамажонов, Эркин Юсупов сингари адиблар ҳамда олимларнинг чиқишлари ўз илмий-ҳаётий қирраларининг ўткирлиги, муаммоларнинг долзарблиги билан ажралиб туради. Уларда муҳим масалаларнинг ўзига хос ечимлари бор. Журналларимизнинг ўткир масалаларни жасорат билан кўтаришга интилишларини ва бу партиямиз адиблар олдига қўйган энг биринчи вазифалар билан ғоятда ҳамоҳанг эканлигини таъкидлаб ва табриклаб ўтмоқ жоиз. Ва, шу билан бирга, бундай публицистик ва адабий-танқидий чиқишларнинг тематик доирасини кенгайтириш, таъсирчанлиги ва жанговарлигини ошириш, бу ишга кўпроқ малакали олимлар, мутахассислар, ишчилар, меҳнаткашларнинг вакилларини тортиш янада самарали натижалар беришини доим эсда тутишимиз лозим. Ёш қаламкашларнинг айниқса эҳтиросли публицистик чиқишларини олқишлаш ва кенг тарзда рағбатлантириш пайти келган. Бу ижодий изланишларни кучли суратда жонлантиришга хизмат қилади.

Журналларимизда жаҳон классик адабиётидан берилаётган таржима намуналари ўқувчиларимизнинг дидларини ҳам, қарашларини ҳам чархлаш ва ўстиришга ёрдам беради. Фақат бунда таржималарнинг бадиий сифати ва савиясига алоҳида эътибор бериш, реалияларни эҳтиётлик билан ифодалаш зарур. «Ёшлик» журнали немис классик шоирининг машҳур достони «Германия»ни таржимада тақдим қиларкан, муаллиф номини «Ҳенриҳ Ҳейне» деб беради. «Шарқ юлдузи» журнали эса шу авторнинг «Ал Мансур» асарини босиб, муаллиф номини Генрих Гейне деб ёзади. Китобхон қайси журналга ишонсин! Яхшиси, анъана ва ўрганиш бўлиб халқ хотирасида мустаҳкамланган шаклда бериш керак. Бўлмаса чалкашликнинг бош-кети кўринмайди... Журналларнинг архитектоникаси, композицияси, материалларнинг қандай терилиши, қандай тақдим қилинишига ҳам жиддий эътибор зарур. Бу асло майда техник вазифа эмас. Сир эмаски, кейинги пайтларда журналлар кўпроқ материал сиғдириш, сонларни бойитиш ва ранг-баранг қилиш мақсадида ҳатто катта-катта ҳажмдаги бадиий асарларни ҳам энг майда ҳарфларда босмоқдалар. Уларни ўқиб чиқиш ҳақиқатан ҳам қийинлашмоқда. Адабий-бадиий ўқиш дунёда энг роҳатбахш меҳнат эканлигини унутмайлик.

Журналларимизнинг биринчи сонлари ҳақидаги зарур фикрларимизни ўртоқлашарканмиз, уларда эълон қилинган ва ҳар жиҳатдан эътиборли асарларга яна қайта-қайта мурожаат қилиш, ўрни билан батафсил, профессионал баҳслар юритиш ва шулар асосида чуқур ижодий жараёнларнинг характерли тенденцияларини кўрсата бориш мақсадларини ҳам ўз олдимизга қўямиз.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ЛОЙИҲАСИ МУҲОКАМАДА

БОЛА ТАРБИЯСИ ВА КИТОБ

УЛУҒ ОКТЯБРНИНГ шонли ғалабасидан кейин мамлакатимиз тараққиётининг ҳамма босқичларида халқ маорифини ривожлантириш, уни катта одимлар билан ўсаётган жамиятимиз талабларига мослаштириш Коммунистик партия билан Совет давлати сиёсатининг энг асосий масалаларидан бири бўлиб келди ва шундай бўлиб қолиши табиийдир.

КПСС Марказий Комитетининг «Умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари» ҳақидаги лойиҳасининг эълон қилиниши ва умумхалқ муҳокамасига қўйилиши ёшларга бўлган ленинча ғамхўрликнинг яна бир юксак ва ёрқин ифодасидир.

Лойиҳани синчиклаб ўқир эканмиз, бу ҳужжат ҳар бир совет оиласига дахлдорлиги билан, мамлакат иқтисодий қудрати ва маънавий бойлигини янада юксалтириш, ёш авлодни шакллантириш ва ҳар тарафлама гармоник ривожлантириш йўлидаги муҳим принципиал масалаларни комплекс қамраб олганлигининг гувоҳи бўлдик.

Лойиҳанинг 15 бандида: «Ўқувчиларга бадииётни ўргатиш ва уларни эстетик тарбиялашни анча яхшилаш жуда муҳим вазифадир», деб ёзилган. Дарҳақиқат, ёш авлодни коммунизм идеаллари руҳида тарбиялашда энг таъсирли ва энг қудратли қуроллардан бири бадиий адабиётдир.

Бадиий адабиёт ўқувчиларнинг кўз ўнгида турмуш ҳодисалари ва инсон ҳис-туйғуларининг мураккаб томонларини очиб беради. Уларнинг билим доираларини кенгайтиради, юксак ахлоқий фазилатлар руҳида тарбиялайди, илмий материалистик дунёқарашнинг шаклланишига ёрдам беради. Хўш, лойиҳада бадиий адабиётнинг тарбиявий ролига катта аҳамият берилган экан, ёшлар учун адабиётлар яратиш ва уларни нашр этиш масалалари республикамизда қандай йўлга қўйилган.

Маълумки, болалар адабиёти ўзига хос хусусиятлари, педагогик ва психологик талаблари, кўпроқ кўргазмалиликка асосланганлиги билан катталар адабиётидан ажралиб туради. Унинг нашри ҳам ёзувчилар, рассомлар, ноширлар, педагог ва психологлар ҳамда танқидчиларнинг яқин ҳамкорликда иш олиб боришларини тақозо этади. Афсуски, улар фаолиятини бирлаштирувчи ягона ташкилот республикамизда йўқ. Шу боис ҳам кўпинча ёш китобхонларнинг талаб ва эҳтиёжлари яхши ўрганилмаяпти. Китоб пропагандаси ҳам ғоят суст аҳволда. Эндиликда ёшлар ўртасида китоб билан ишлашни тубдан яхшиламоқ учун Москва ва Ленинград шаҳарларида юксак фаолият кўрсатаётган «Болалар китоби уйи» («Дом детской книги») сингари ташкилотни Ўзбекистонда ҳам, бошқа миллий республикаларда ҳам тузиш шу куннинг талабига айланмоқда. Бундай ташкилот ўз атрофига ижодий союз вакиллари ва педагогларни бирлаштирган, ёш китобхонларнинг талаб эҳтиёжларини ўрганишни яхши йўлга қўйишда муҳим омил бўлар эди.

Ёшларни китоб ва илмий манбалар билан ишлашга ўргатиш, айниқса, ҳозирги фан-техника тараққиёти шароитида долзарб масаладир. Буни амалга ошириш учун аввало, мактаб ва район кутубхоналарининг савияси ва фондини ошириш, шунингдек, нашр ишлари фаолиятини тубдан яхшилаш зарур. Ҳозирги кунда қишлоқ мактаблари кутубхоналарининг китоб фондига назар ташласак, ҳар бир ўқувчига ўрта ҳисобда 2—3 тадан бадиий адабиёт, 1—2 тадан илмий-оммавий китоб тўғри келади, холос. Демак, қишлоқ мактабларининг китоб фонди учун етарли миқдорда маблағ ажратиш зарур. Айни пайтда область ва шаҳар бибколлекторлари мактаб кутубхона фондларини ҳар бир янги илмий, сиёсий, бадиий ва оммабоп адабиётлар билан мунтазам равишда тўлдириб туришларига диққат эътибор қаратилмоғи зарур. Шу муносабат нашриётларда чоп этилажак китобларнинг тиражини кўпайтириш устида ҳам ўйлаб кўриш керак. Республикамизда 9 мингдан ортиқ мактаб ва бир қанча ўқув юртлари бўлишига қарамай, кўпчилик китобларнинг, айниқса, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси нашриёти чоп этаётган китобларнинг тиражи 1000—3000 нусхадан ошмайди.

Ўрта таълим ва ҳунар мактабларини такомиллаштиришда методик адабиётларнинг, илмий-методик журналларнинг роли бекиёсдир. Афсуски методик адабиётларни, айниқса, «Мактаб кутубхонаси» сериясидаги бадиий китобларни нашр этишда «Ўқитувчи» нашриётининг фаолияти ғоят чегараланган. Бу нашриётнинг куч ва қудрати барча чоралар билан кўтарилиши зарур.

Педагогика, психология ва хусусий методика фанлари олдида ҳар қачонгидан ҳам мураккаб ва кенг кўламдаги вазифалар турибди. Бу вазифаларни тезкорлик билан ҳал этиш, илмий педагогик журналларимиз зиммасига тушади. Афсуски, республикамизда шу кунга қадар илмий-методик ва педагогик журнал биттагина — «Совет мактаби» журналидир. Бошқа миллий республикаларда бир нечтадан, масалан Озарбойжон ССРда асосий «Озарбойжон мактаби» журналидан ташқари унинг еттита иловаси, жумладан: «Бошланғич таълим ва мактабгача тарбия», «Озарбойжон тили ва адабиётини ўқитиш», «Физика ва математикани ўқитиш», «Тарих, жамиятшунослик ва географияни ўқитиш», «Химия ва биологияни ўқитиш», «Меҳнат ва политехник таълим» ҳамда «Мактабда физкультура» нашр этилмоқда. Ҳозирги талаблар шароитида 4 босма листдан иборат бўлган «Совет мактаби» журнали ўқув ва таълимнинг жуда кўп масалаларини тўла қамраб ололмайди. Шунинг учун ислоҳат муносабати билан ҳар бир миллий республиканинг специфик хусусиятлари, тили ва шароитларини ҳисобга олган ҳолда, педагогик матбуот нашрларини Иттифоқ миқёсида тартибга туширилиши ва ҳал қилиниши лозим.

ГЎЗАЛЛИК туйғуси ва она табиат бойлигини қадрлашда тасвирий санъатнинг аҳамиятини сўз билан ифодалаш қийин. Мамлакатимизнинг машҳур музейларида сақланаётган бебаҳо тасвирий санъат дурдоналаридан мактаб, айниқса қишлоқ мактаби ўқувчилари баҳраманд бўлолмаётирлар. Қани энди ҳар бир мактабда тасвирий санъат музейи ёки хоналари ташкил этилса-ю, уларга Третьяков галереяси, Рус музейи ва мамлакатимизнинг бошқа кошоналарида сақланаётган нодир асарларидан репродукциялар қўйилса, айни муддао бўлур эди. Бу ғоят жиддий вазифани чуқур ўйлаб кўриш ҳозирги шароитда жуда муҳим. Шунинг учун тасвирий санъат асарларини мактабларга етарли миқдорда, оригиналлиги тўла сақланган ҳолда, ҳар хил серия ва ҳажмларда нашр этиш ташкил қилинса, мактаб ва ўқув юртларида эстетик тарбияни ривожлантиришга яхши асос яратилган бўлур эди.

Лойиҳада таъкидланганидек, ўқитувчи мамлакатимизнинг ифтихори, ёшларни тарбиялашда партиянинг ишончли таянчидир. Афсуски, аҳён-аҳёнда бўлса ҳам мактабларимиз тажрибасида ўзининг шахсий манфаатини кўзловчи, ўз устида ишламайдиган, савияси паст, салбий хислатларни ташиб юрувчи ва ичкиликка берилган ўқитувчилар ҳам учрайди. Улар кўпинча мактабдан-мактабга кўчиб юрадилар. **Назаримизда, ўқитувчи деган шарафли номни оқлай олмаётган шахсларни ўқитувчилик дипломидан маҳрум этиш лойиҳада ўз аксини топса мақсадга мувофиқ бўлур эди.**

Мактаб практикасида учраб турадиган мураккаб ҳолатлардан бири тарбияси қийин ўқувчилардир. Тарбияси қийин болаларнинг тақдири баъзан тартиб ва қонунларни бузиш, ҳатто жиноий ишга қўл уришгача етиб боради. Шунинг учун айрим тарбияси қийин болаларни тартиб бузиш ва жиноий ишлардан сақлаш мақсадида уларни махсус интернат-мактабларда тарбиялаш фойдадан ҳоли эмас. Шу боис **тарбияси қийин болалар учун интизом ва меҳнат режимлари қаттиқроқ қўйилган махсус интернатлар ташкил этиш ва уларда ишлашга энг тажрибали ўқитувчиларни жалб этиш масаласи лойиҳада ўз аксини топса, бизнингча балоғатга етмаган ёшлар ўртасида қонун бузиш ва жиноий ишларни олдини олиш имкониятлари яратилган бўлур эди.**

Айни пайтда ўз фарзандларининг тарбиясига бефарқ қараётган ота-оналарга нисбатан жамоатчилик фикрини уйғотиш керак. Республика, шаҳар ва район активлари йиғилишларида, конференцияларда, завод ва фабрика, колхоз ва совхоз коллективлари йиғилишларида ўз фарзандларига нисбатан бефарқликлари натижасида уларни жиноят ёқасига олиб бориб қўяётган ота-оналарни танқид қилиш ва хизмат жойларида муҳокама этиш катта ижобий тадбир бўлишига қарамай, негадир кейинги йилларда бундай таъсирчан методдан фойдаланиш ниҳоятда сусайиб кетди. Лойиҳада, ана шу каби масалалар ҳам ўз аксини топса мақсадга мувофиқ бўларди.

Мажид САМАТОВ,
филология фанлари кандидати

Болалар шоири Пўлат Мўмин ёш китобхонлар даврасида.

Михаил Александрович ШОЛОХОВ

Совет адабиёти оғир жудоликка учради. Замонамизнинг буюк ёзувчиси, икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, КПСС Марказий Комитетининг аъзоси, СССР Олий Советининг депутати, Ленин ва СССР Давлат мукофотларининг лауреати, Нобель мукофотининг лауреати, СССР Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоси, СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари Михаил Александрович Шолохов узоқ давом этган оғир касалликдан сўнг 1984 йил 21 февраль куни 79 ёшида Ростов областининг Вешенская станицасида вафот этди.

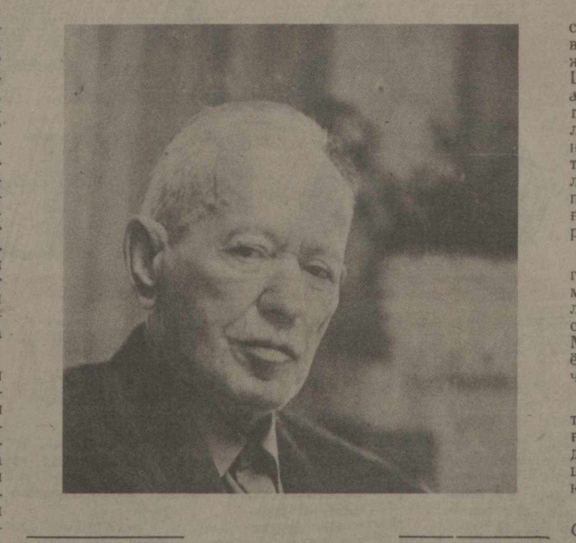

Михаил Александрович Шолоховнинг — Совет даври йилномачисининг бутун ҳаёти ва ижоди совет халқига, коммунизм ишига садоқат билан хизмат қилишга бағишланган эди. Михаил Шолоховнинг асарлари бадиий ҳақиқатнинг забт этиш қудрати билан, дунёни революцион қайта қуриш ҳақида ҳикоя қилиши билан инсониятнинг бутун тараққийпарвар маданияти тарихига улкан таъсир кўрсатди.

Михаил Александрович Шолохов 1905 йил 24 майда Ростов область Вешенская станицасининг Кружилин қишлоғида туғилди. Михаил Шолохов ўсмирлик йилларидан бошлаб Донда Совет ҳокимиятини ўрнатиш учун олиб борилган курашларда бевосита иштирок этди.

1926 йилда йигирма яшар Михаил Шолохов ўзининг дастлабки китоблари — «Дон ҳикоялари» ва «Ложувард чўл» тўпламларини нашр эттирди, бу китоблар дарҳол кенг ўқувчилар оммасининг диққатини тортди. Кекса совет ёзувчиларидан бири А. С. Серафимович М. Шолоховни ўз таланти қанотларини кенг ёйган ёш бургутча, деб атаган эди.

1928 йилда Михаил Шолохов ўзининг машҳур «Тинч Дон» романининг дастлабки китобларини эълон қилди. Шундан бери Ватанимизнинг тарихий революцион қайта қурилишини ёрқин акс эттирган тўрт томдан иборат «Тинч Дон» эпопеяси ўқувчиларнинг беҳад қизиқиш ва муҳаббатига сазовор бўлиб келмоқда. Бу роман жаҳон адабиётининг олтин фондидан мангу жой олган.

1932 йилда «Очилган қўриқ» романи нашр этилди. Рўй бераётган воқеаларнинг ҳарорати ҳали сўнмай туриб яратилган «Очилган қўриқ» романи қишлоқлардаги социалистик қайта қурилишлар ҳақида чуқур ва ҳаққоний ҳикоя қилади. Давидов, Нагульнов, Разметнов каби бадиий образларда коммунистларнинг — халқ бахт-саодати учун курашувчиларнинг энг яхши ҳислатлари ўз ифодасини топган.

Улуғ Ватан уруши йилларида М. А. Шолоховнинг оташин сўзи совет халқини ёвуз душманга қарши курашга руҳлантирди, бизнинг ғалабамизга бўлган ишончни мустаҳкамлади. «Улар Ватан учун жанг қилдилар» романи, «Инсон тақдири» ҳикояси ва бошқа асарларида совет солдатининг, ҳарбий-ватанпарварнинг жасорати юксак бадиий маҳорат билан куйланди, совет кишисининг маънавий қудрати ва матонати ғоят таъсирчан тасвирланди.

Коммунистик партиянинг содиқ фарзанди, ҳаётни революцион қайта қуриш учун жанговар курашчи Михаил Шолохов социалистик реализм санъатининг улуғ тажрибасини муносиб ривожлантирди ва бойитди. У ўзининг асарларида халқ ҳаётининг кенг ва улкан қатламини акс эттирди, ўлмас поэзия ва ҳақиқат билан суғорилган ёрқин типик образлар яратди.

Шолохов сўзи, унинг ўзига хослиги ва теранлиги ҳамон юксак бадиий талабчанлик ва маҳорат намунаси сифатида хизмат қилмоқда. М. А. Шолохов ижодкор ёшларимизнинг доно, талабчан мураббийси эди.

М. А. Шолоховнинг китоблари бизнинг қудратли ғоявий қуролимиздир, улар дунё халқларига реал социализмнинг музаффар ҳақиқати ҳақида ҳикоя қилади.

Коммунистик партия ва Совет ҳукумати М. А. Шолоховнинг кўпмиллатли совет адабиётини ривожлантиришдаги буюк хизматларини юксак баҳолади. Унга икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвони берилди, у олтита Ленин ордени, Октябрь Революцияси ордени, I даражали Ватан уруши ордени билан, бошқа кўплаб совет ва чет эл мукофотлари билан тақдирланди.

М. А. Шолохов — биринчи чақириқдан бошлаб узлуксиз равишда СССР Олий Советининг халқ депутатидир.

Коммунистик партия ва совет халқининг содиқ фарзанди, гениал сўз санъаткори, оташин ватанпарвар-интернационалист Михаил Александрович Шолоховнинг номи совет кишилари қалбида мангу сақланади.

К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громико, Д. А. Қунаев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. В. Шчербицкий, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачев, К. В. Русаков, Н. И. Рижков, В. Ф. Шауро, Б. И. Стукалин, Г. М. Марков, А. А. Епишев, В. А. Медведев, А. П. Александров, В. М. Мишин, С. Г. Лапин, Б. Н. Пастухов, Ф. Т. Ермаш, Т. Н. Ментешашвили, С. А. Шалаев, Т. Н. Хренников, Л. А. Кулижанов, Н. А. Пономарев, М. И. Царев, В. Г. Афанасьев, Л. Н. Толкунов, И. А. Бондаренко, Н. М. Иваницкий, Н. А. Булавин, Г. Г. Абашидзе, С. А. Азимов, Ч. Айтматов, М. Н. Алексеев, А. А. Ананьев, Т. Асқаров, Г. О. Охунов, С. А. Баруздин, А. А. Беляев, Ю. В. Бондарев, Г. А. Боровик, П. П. Боцу, Ю. Н. Верченко, Ю. П. Воронов, Р. Ҳ. Ҳамзатов, А. Д. Дементьев, К. М. Долгов, Н. С. Гилевич, А. Т. Гончар, Н. М. Грибачев, Н. В. Думбадзе, П. А. Загребельний, М. А. Иброҳимов, А. С. Иванов, Е. А. Исаев, М. Қаноатов, В. В. Карпов, А. П. Кешоков, В. М. Кожевников, В. А. Коротич, Ф. Ф. Кузнецов, Т. Қурбонов, П. А. Куусберг, Л. М. Леонов, А. М. Малдонис, Э. Б. Межелайтис, А. М. Мирзагитов, С. В. Михалков, Ж. Мўлдағалиев, Ғ. М. Мусрепов, Л. Н. Новиченко, К. Н. Нўъмонов (К. Яшин), В. М. Озеров, Б. И. Олейник, В. А. Петросян, Г. Р. Приеде, П. Л. Проскурин, Р. И. Рождественский, А. Д. Салинский, С. В. Сартаков, Е. И. Скурко (М. Танк), Ю. И. Суровцев, Н. Т. Федоренко, М. Б. Храпченко, А. Б. Чаковский, А. Н. Чепуров, О. Н. Шестинский, В. Э. Беэкман, Ў. О. Сулаймонов, А. В. Калинин, П. В. Лебеденко, В. А. Закруткин.

ДАҲО

Михаил Шолоховнинг вафоти йигирманчи аср жаҳон адабиёти учун энг катта йўқотишлардан биридир. Замонамизда бу буюк санъаткор маҳоратининг ҳукмрон сеҳрини тан олмаган адиб йўқ. Унинг ижодий жасорати кўпмиллатли совет адабиётининг барча юксак сифатларини, коммунистик идеаллари ва горькийча принципларини ёрқин намоён этади.

Шолохов мактаби барча қардош адабиётлар учун ҳам диалектик бадиий тафаккур, ижтимоий ҳарорат, шиддатли ҳақиқат ва романтик парвозлар намунаси бўлди. Устоз адиб халқнинг буюк революцион тарихий тажрибасини, ижтимоий онги ва маънавий интилишларини ўз қалби оша ўтказиб, даврнинг энциклопедик эпопеяларини яратдики, булар мамлакатимизнинг социалистик бунёдкорлик йўлидаги гигант одимларига муносиб катта бадиий қадамлар эди.

Шолохов ижоди умумадабиётимизнинг бадиий-ғоявий меъёрларини белгилаб келди, у асримиз кишиларининг беҳаловат, курашчан руҳиятини, жасорат, эътиқод ва юксак туйғуларини келгувси авлодларга ҳам етказажак.

Шолохов шахси озод халқ даҳосининг туганмас қудратидан дарак беради.

Ўзбек прозаси ўзининг тезкор ривожида Шолохов маҳоратидан бевосита баҳраманд бўлди. Унинг кекса авлодлари саховатли устод билан бақамти ишладилар. «Тинч Дон», «Очилган қўриқ», «Улар Ватан учун жанг қилдилар», «Инсон тақдири» каби машҳур асарларни ўзбек китобхони кўпдан бери ўз она тилида ўқимоқда. Бу нодир асарлар бизнинг ҳам миллий бойлигимиз бўлиб қолган.

Шолоховнинг беназир маънавий мероси бизга халқ олдидаги, замон олдидаги ёзувчилик масъулиятимизни ҳамиша эслатиб туражак. Устознинг порлоқ хотирасига энг муносиб ёдгорлик — бизнинг энди ёзадиган энг яхши асарларимиздир.

Асқад МУХТОР

БУЮК АДИБ

Ўлим ҳақ, унга шак келтириб бўлмайди, деймизу, аммо икки дунёдаям унга кўника олмаймиз, чидаб туролмаймиз, негаки инсонмиз. Шолохов домладек алломанинг ёруғ дунёдан кўз юмиши-ку ақли-ҳушимизни олиб қўйди, қалбларни ларзага солди. Наҳотки, шундай инсон ҳам оламдан ўтса деган аламли ҳис-туйғу ақл-идрокни шошириб қўйди. Бу фақат биз қаламкашлар, ҳамюрт, ҳамнафас бўлганимиз, кўрганимиз, кўришганимиз, устоз деб билганимиз учунгина бизга шундай оғир туюлаётгани йўқ. Бундай ҳис-туйғулар мамлакатимизда, бутун жаҳонда Шолохов асарларидан баҳра олган миллион-миллион мухлисларнинг қалбларини ўртаб кетиши турган гап. Аммо ногаҳон жудолик аламми, кучли ҳаяжон шу дақиқанинг ўзидаёқ яна тасалли ҳам туғдиради. Йўқ, Шолохов ўлмайди. Вафоти оламни ларзага солган буюк адиб мангулик касб этади. Михаил Александрович Шолохов сўз санъатининг буюк қудрати ҳақида гапириб: «Ўйлайманки, санъат қудратини кишилар қалбида гўзаллик туғдиришга, инсоният манфаатларига йўналтира олган инсонгина санъаткор деган номга ҳақлидир...» деган эди. Домланинг ўзлари ноёб ижодлари билан аллақачон ўзларини ана шундай буюк инсон тахтига кўтарган эдилар, миллион-миллион китобхонларнинг кўнгилларини мунаввар этиб, қалб тўрларидан ўрин олган эдилар.

Бугун биз Шолохов домла билан видолашар эканмиз, устознинг табаррук нафасини — «Ҳар қайсимиз қалбимизнинг амри билан ижод қиламиз, қалбимиз эса жонажон партия ва халқимизникидир», деган насиҳатларини дилимизда сақлаб, бир умр шунга амал қиламиз.

Раҳмат ФАЙЗИЙ

ИЖТИМОИЙ МАСАЛА

Мен олти йилдан бери ўрта мактабда она тили ва адабиётдан дарс бераман. Талабалигимизда бизни «Ўтган кунлар» асари асосида яратилган спектаклга олиб боришди. Унда «Ўртар» қўшиғи ижро этилганда залда қарсаквозлик бошланди. Бу ҳам етмагандек, пьеса ўртасида қўшиқ ижрочиси қарсакларга жавобан уч марта эгилиб таъзим қилди. Шундан сўнг А. С. исмли домламиз спектакль томошасидан воз кечиб, залдан чиқиб кетди. Томошабинлар уни шивирлашиб, маданиятсизликда, тоқатсизликда айбладилар. Спектакль тугаб, ташқарига чиқсак, домла бир қути сигаретни чекиб қўйибди...

Ўтган йил ўқувчилар билан Бобур таваллудининг 500 йиллигига бағишлаб, адабий кеча ўтказдик. Жуда кўп меҳмонлар келишди. Бир ўқитувчидан кеча ҳақидаги фикрини сўраганимизда:

— Менга залларинг, газеталарингни безаклари ёқди, — деди. — Шеър ўқиган қизларнинг ҳаммаси ҳам чиройли экан...

Бу воқеаларни эслашдан сабаб, икки адабиёт ўқитувчисининг савияси, тушунчаси изоҳларсиз — ўз-ўзидан маълум.

Ўқитувчининг қадри... Жиддий ижтимоий масала. Менингча, бу ўқитувчининг ўзига ҳам боғлиқ.

М. АБДУЛЛАЕВА
Фарғона

«ЎҚИТУВЧИНИНГ ҚАДРИ»

Ёзувчини, шоирни, умуман адабиётни халққа, кенг китобхонлар, ўқувчилар даврасига олиб кирувчи биринчи восита матбуот ва турли нашрлар бўлса, уларни оммалаштирувчи биринчи фигура ўқитувчидир.

Ўқитувчи шахсига қўйиладиган асосий талаб: ҳаётдан ортда қолмаслик ва ишонч мезонидир. У аввало, синфда ижодий муҳит яратолмаса, унинг обрўсини ҳеч ким, ҳатто тиргак қўйиб ҳам кўтариш мушкул.

Шогирдининг ўзлаштиришидан, саводи ўрталигидан нолиб юрувчи айрим ўқитувчиларга ҳозирги замон ва классик адабиётдан гап очсангиз, аксинча уларнинг маълумоти ўртадан паст даражада бўлиб чиқади. Ўқитувчилар ҳақида гапиришдан олдин ўрта мактаб программаси ҳақида ҳам фикрларим бор. Дейлик, программада Гулханийнинг «Зарбулмасал» асари бор, аммо Абдулла Орипов, Омон Матжондек ҳозирги ўзбек адабиётининг таниқли шоирлари асарлари киритилмаган. Эркин Воҳидовнинг битта достони эндигина ўрта мактаб программасига киритилди. Ўқувчилар, менингча 60- 70- 80-йиллар адабиёти ҳақида илмий билимга, тасаввурга эга бўлишлари шарт.

Навоий, Бобур, Фурқат, Муқимий каби классик шоирларимизнинг ижодини ўрганиш жараёнида ўқитувчи бугунги адабиётдан улар оҳангига мос, ижобий намуналар келтира олиши лозим. Асрларни давримизга қиёслаш, яқинлаштира билиш ҳам санъат, ҳам адабиётдир. Ўқувчига шундагина маълум ҳақиқатлар ошкор бўлади, адабиётни, ўқитувчини қадрлайди. Ўшандагина ўқувчида бадиий асарни танлай билиш, ажрата билиш қобилияти мукаммаллашади.

Ўқувчилар эркин темада иншо ёзишда қийналишади. Чунки бир қолипдаги ўхшаш иншолар кўпайиб кетди. Шунинг учун ҳам ўқувчи мустақил фикр айтишга, образли ифодалар топишга қийналади, сўз бойлиги қашшоқ. Бир сўз билан айтганда, шаблон форма кучайди. Бундан беш-ўн йил олдинги ёзма ишлар билан ҳозиргилари ўртасида катта фарқ йўқ. Ўқувчи акаси, отаси ёзган иншо қолипидан узоқлашолмаяпти. Ҳатто ўқувчилар қўлида иншоларнинг тайёр кўп нусхали фотокопиялари бор. Ўқувчида фикр қашшоқлиги ана шу тайёр қолипга солинган иншолардан (баъзан яширин, баъзида ошкора) фойдаланиш натижасида туғилмаяптимикан? Ҳолбуки, адабиёт — фотонусха ё кўчирмачилик эмас!

Ўқувчиларда жамиятимизда қадрланадиган бутун олижаноб ҳис-туйғулар, инсоний фазилатларни шакллантиришда, ўстиришда адабиёт ва адабиёт муаллимининг хизмати беқиёс. Аммо ўқувчи Фарҳоднинг жасоратини, меҳнатини, севгисини, юртига — Ватанига бўлган муҳаббатини фақат таъкидлаш, санаш билан кифояланаверса, унинг маънавий қиёфаси қачон шаклланади, қачон у актив гражданлик ва мустақил фикрлаш позициясини эгаллайди?

Бизнингча иншо бу — ижод, иншо бу — фикр, шундай экан, иншоларимизнинг мазмун ва формаси ҳақида жиддий ўйлаш зарур.

Жамоатчилик муҳокамасига қўйилган КПСС Марказий Комитетининг «Умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари» лойиҳасига ана шу мазмунда алоҳида бир банд қўшилишини таклиф этаман.

Мурод ХАЙЛАЕВ
Боёвут райони

АКС-САДО

ОБУНАЧИЛАР ТАЛАБИ АСОСИДА

Газетхонларимиздан ҳамон айрим «Союзпечать» ва алоқа бўлимлари хизматидан норози бўлиб ёзилган хатлар олиб турибмиз. Бу эса ҳали ҳамма жойда ҳам обуначиларга хизмат кўрсатиш кўнгилдагидек эмаслигидан далолат беради.

Газетхонларимизнинг айримлари обуна бўлишга қийналаётганликларини маълум қилишса, қолганлари одатдагидек, обуна бўлган ҳолда газета ололмаётганликларини ёзишмоқда.

Редакция бундай хатларни текшириб, чора кўриш учун тегишли ташкилотларга юборяпти. Кўпгина мутасадди ташкилотлардан расмий жавоблар ҳам олмоқдамиз. Уларнинг бир қисми газета саҳифаларида эълон қилинди.

Чортоқ шаҳрида яшовчи О. Самандарова «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг бир қатор сонларини ололмаётганлигини маълум қилган эди. Чортоқ район партия комитетининг секретари Э. Каримованинг ана шу шикоят юзасидан юборган жавоб мактубида баён этилишича, О. Самандарованинг шикояти тўла тасдиқланган. Чортоқ шаҳридаги 1-алоқа бўлимининг бошлиғи Г. Юсупова ва почтачи Е. Тиллабоевага нисбатан маъмурий чора кўрилган.

Қўқонлик Н. Поччабоев эса республика ва марказий газеталар обуначиларга анча кеч етиб келаётганидан шикоят қилганди. «Союзпечать» Фарғона область бўлимининг бошлиғи Х. Алиев юборган расмий жавобда унинг сабабларига батафсил тўхталибди.

«Об-ҳаво ноқулай келиб самолётлар учмаган пайтларда газета-журналларни поездда олиб келишга тўғри келади. Бундай пайтда табиийки, обуначилар тегишли нашрларни муддатидан кечроқ оладилар. Шу йилнинг январь ойи давомида бундай ҳол уч-тўрт бор такрорланди. Биз бундан кейин обуначиларга газета -журналларни ўз вақтида етказиб бериш учун ҳамма чора-тадбирларни кўрамиз».

«Мен шу йил ҳисобидан ҳаммаси бўлиб газетанинг беш сонини олдим, холос, — дейди Ғиждувон район Энгельс номидаги колхозда яшовчи Н. Бозорова. — Ундан кейинги сонларни эса ололмаяпман».

Қаршилик И. Имомова, самарқандлик А. Абдураҳмонов ўртоқлар ҳам бир қатор газета-журналларни, шу жумладан, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасини ўз вақтида олмаётганликларини маълум қилишган.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси редакцияси жойлардаги айрим партия ташкилотлари, алоқа бўлимлари ва бошқа мутасадди ўртоқлар бундай нуқсонларни тугатиш учун барча чора-тадбирларни кўрадилар, деб умид қилади.

4 МАРТ—СССР ОЛИЙ СОВЕТИГА САЙЛОВЛАР КУНИ

ХАЛҚ ХИЗМАТИДА

Боши биринчи бетда

—Фарғона водийси, —деди у, —азалдан суяги меҳнатда қотган деҳқонлар, боғбонлар, дилбар шоирлар, овози ойга етгулик ҳофизлар ватанидир. Халқ саодати, халқ келажагини деб инқилобни байроқ қилган, керагида қон тўкиб, керагида жон берган фаол кишилар ватани, нурдай умрларини қовжираган далаларга сувдай оқизган, ер учун, сув учун, қуёш учун курашган кишилар ватанидир.

—Ҳурматли сайловчилар, —деб сўзини давом эттирди Сарвар Олимжонович, —бизнинг машаққатли йилларда, жангу жадалларда чиниққан, баҳодир, кўпмиллатли халқимиз бор, жаҳондаги кўксига шабада тегмаган мазлум элларга ёрдам қўлини чўзишга қодир социалистик ватанимиз бор. Аммо кейинги пайтларда тобора гуллаб-яшнаётган социалистик ватанимизни кўролмайдиган империалистик давлатларнинг иттифоқи кучайди. Бу давлатлар одамзотга тинчлик, тенглик ва бахт бахшида қилувчи жамиятимизнинг нурли одимларидан таҳликага тушиб қолганликлари учун ҳам башарият келажагига мудҳиш сояларини соладиган қуроллар билан таҳдид қилмоқдалар. Социалистик тузумимизни кераксиз сиёсий система сифатида «тарих харобалари»га улоқтириб ташлашга уринмоқдалар. Аммо улар бизни ҳарбий базалари билан қуршаб ололмайдилар. Совет халқларининг метин бирлиги, жаҳондаги тинчликсевар халқларнинг метин бирлиги бор экан, империалистлар ўзларининг ёвуз ниятларига етолмайдилар. Халқимизнинг моддий ва маънавий эҳтиёжлари, бахтли келажакни таъминловчи ва бутун инсониятга нондай, сувдай, қуёш нуридай зарур бўлган тинчлик масалалари КПСС Марказий Комитетининг диққат марказида. Бу КПСС XXVI съезди, партия Марказий Комитетининг июнь ва декабрь Пленумлари ва ниҳоят яқинда бўлиб ўтган навбатдан ташқари Пленуми қарорларидан кўриниб турибди. Навбатдан ташқари Пленумда КПСС Марказий Комитети Бош секретари ўртоқ К. У. Черненко партиямизнинг кейинги йиллардаги сиёсати ишлаб чиқаришда ва идеология соҳасида яхши натижалар бераётгани ва бундан кейинги сиёсат ҳам ана шу йўналишдан боражаги ҳақида гапирди. Бизнинг олдимизда меҳнат, партия ва давлат интизомини мустаҳкамлаш вазифаси турибди.

СССР Олий Совети депутатлигига номзод Сарвар Азимов 13 февраль куни Охунбобоев район «Ленинград» колхози клубида ҳам ўз сайловчилари билан учрашди. Учрашувда сўзга чиққан Охунбобоев район партия комитетининг биринчи секретари Олимхон Алихонов, Охунбобоев районидаги 42-мактаб ўқитувчиси Турғуной Мухторова, Ленин номидаги колхоз аъзоси Эргашали Мадумаров, район касалхонасининг ходими Озодахон Тошматова ўртоқлар сайловчиларни 4-март куни депутатликка номзод учун якдиллик билан овоз беришга чақирдилар.

Шу куни депутатликка номзоднинг Марғилон шаҳар партия комитетининг мажлислар залида ҳам сайловчилар билан учрашуви бўлиб ўтди. Учрашувда шаҳар партия комитетининг секретари Ҳимоят Эргашева, шаҳар медицина билим юртидан Гавҳар Хўжаева, босмахона ишчиси Ибодат Холбекова, Марғилон ипак комбинати партия ташкилотининг секретари Мурод Мансуров ва бошқа ўртоқлар сўзга чиқиб, СССР Олий Советига сайловлар куни Сарвар Азимов номзодига якдиллик билан овоз беражакларини айтдилар.

Тошлоқ ҳамда Охунбобоев районларида ва Марғилон шаҳрида бўлиб ўтган сайловолди учрашувларида Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳим билан шоир Шавкат Раҳмон сўзга чиқдилар.

Учрашувларда область партия комитетининг секретари ўртоқ Т. Эгамбердиева ва область Совети ижроия комитетининг раиси А. Рустамов қатнашдилар.

Ёзувчи Сарвар Азимов китобхонларга дастхат ёзиб бермоқда.

С. МАҲКАМОВ фотоси

РОМАНТИК АДИБ, ПУБЛИЦИСТ, ДРАМАТУРГ

СССР Олий Совети депутатлигига номзод Сарвар Азимовнинг ижоди Ўзбекистондагина эмас, Бутуниттифоқ китобхонлари ўртасида ҳам яхши таниш. Шуни назарда тутиб, таниқли рус совет олимаси З. Кедринанинг редакцияга тақдим қилган Сарвар Азимов асарлари хусусидаги ўйларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

Ёш филолог олим, дипломат ва драматург Ҳамза номидаги театрда ўз пьесасининг премьерасида ўтирибди. У эрта-индин Совет Иттифоқининг Фавқулодда ва Мухтор элчиси сифатида Шарқ мамлакатларидан бирига йўл олади.

Томоша зали қоронғуликка чўмган. «Олам сув сепгандек... Даб-дурустдан кириб келган довул бу осойишталикни бошига кўтаради: радио тўлқинларидан турли тилларда «Ғалаба», «Уруш тугади», «Тинчлик», «Фашизм тор-мор» нидолари янграр. Оламни босган шодлик ва шовқин авжга чиқади-ю, яна аста-секин чўкади...»

Парда очилади.

Саҳнада «Қонли сароб» драмасининг воқеалари бошланади. Советлар юртини ташлаб кетган ватангадоларнинг сўнгги бошпанаси, модерн услубида қурилган ҳашаматли меҳмонхона. Сотқин муҳожирлар советларга қарши яна янгидан фитналар уюштириш, радиомарказларни ишга солиш, ғайри совет ташкилотларнинг «ягона мухториятини тузиш» мақсадларини кўзлайдилар. Совет Иттифоқининг урушда қозонган оламшумул ғалабаларини пасайтириб кўрсатишга уринадилар.

Совет диёрига ёвуз мақсадлар билан қўпорувчилар ва жосуслар жўнатадилар, қолган-қутган виждонларини ҳам номусларига қўшиб сотадилар, фарзандларини бозорга соладилар, «пишиқ америкаликлар» олдида ялтоқлик қиладилар, улардан марҳамат ва инъомлар кутадилар. Уларнинг имонлари буткул хиёнат, қилмиш-қидирмишлари қонли саробдан иборат. Улар социализмнинг ғарбдаги ашаддий душманларига қўшилиб, турли «Миллий комитетлар», «Маданий-маърифий жамиятлар» тузадилар. Муҳожирлар «Миллий комитет раиси» Мир Алихон ҳам, ислом йўлида қурбонлар беришга чақириб тумтароқ нутқлар ирод этувчи, ҳамма нарсани ва ҳатто суюкли набираси Ақиқани ҳам бозорга солгувчи кекса Шайх Абдулфотиҳ ҳам, газандаларнинг ҳақиқий бошлиғи Америка разведкасининг агенти Жеймс Тэйлор ҳам коммунизмга қарши кураш йўлида бирлашадилар. Ёзувчи айтмоқчи, томчи тошни тешар қабилида иш юритадилар.

Саҳнада қонли сароб ичида ўртанаётган, ҳалокат ёқасидаги кимсаларнинг талвасалари, бефойда уринишлари кўз ўнгимиздан бир-бир ўтади. Улар Совет юртига юборган жосус ўз жиноий йўлидан қайтади, уни жўнатганларни фош қилади, жаҳондаги барча оқ кўнгил кишиларни ҳушёрликка чақиради.

Ёрқин тарғибот руҳи билан суғорилган, ғоявий йўналиши тиниқ ва равшан, персонажлари ғоятда жонли бу спектакль Сарвар Азимовнинг ҳам адиб, ҳам драматург сифатидаги фазилатларини ҳар томонлама намоён қилади. Сарвар Азимов «Қонли сароб»да ва умуман, бошқа барча насрий ҳамда драматик асарларида ҳам ўз бадиий публицистикасининг энг ёрқин имкониятларини намойиш қила оладиган романтик адиб каби кўзга ташланади.

Мана, «Қонли сароб»дан бир неча йил сўнг яратилган «Кўзлари чўлпон» қиссаси. Қисса бадиий тўқимасининг ўзи ўткир драматик ва драматургик хусусиятга эга. Унда замондошларимизнинг ҳаёти кескин зиддиятлар ичида ёритилади. Уруш туфайли дарбадар бўлган, дайдилик ва саргардонлик жафосини тортиб, ўпкаси касалга чалинган ёш йигитча Умидни фронтдан қайтган акаси тоғдаги санаторийга даволаш учун ётқизади. Шоҳимардон тоғларининг гўзал манзаралари, тоза ҳаво, самимий ва меҳрибон одамлар, жуда ҳам сирли латофат соҳибаси, гўзал мусаввир қиз Қалдирғоч йигитчанинг абгор дили ва абгор жисмига қут, соғайиш аломатлари бахш этади. Умид қалбида ишқнинг покиза алангаси ёнади. Шу билан бирга, унинг дилида ғашлик ва ундан ўсиб чиққан рашк ҳам йўқ эмас. Умид юрагида ҳукм сурган шу зиддиятли ҳиссиётларнинг талаши — қиссанинг ҳам асосий конфликт чизиғига айланади. Умид севиб қолган Қалдирғоч санаторийнинг ёши ўтинқираган, лекин ўзи кўркам, басавлат, оқ кўнгил бош врачи Бектош Отахонович билан аллақандай жуда сирли, яқин муносабатларда. Умид бу ғалати муносабатларга тушунолмайди, рашк ўтида қоврилади. Бектош Отахоновичнинг қизни қанчалар севиши, Қалдирғоч ҳам унга содиқ эканлигини кўриб, санаторийдан кетиб қолади.

Лекин адибга бу воқеалар ҳали қаҳрамон қиёфасини тўлиқроқ очиш учун етарли эмасдай. Шунда у публицист ва романтик бўлганлиги учун ҳам, қиссани бошқа воқеа билан қолиплайди. Умид вояга етиб, журналист бўлган, уни марказий газеталарнинг мухбири сифатида Нью-Йоркка юборишган. Қисса воқеаларини сўзлаб бераётган қаҳрамон эса бу ерда дипломат ваколатида ишлайди. Умид ва дипломат Акмал «Уолдорф-Астория» меҳмонхонасига «долларпаз»ларнинг йиғинига борадилар. Муаллиф бироз зўракироқ тарзда бўлса-да, доллар бандаларининг чиркин қиёфаларини кўрсатади. Картиналар ҳам драматург қўли билан реплика ва диалогларда гавдалантирилганлигини қайд этиб ўтайлик.

Тўпламга гарчи шундай насрий асарлар ҳам киритилган бўлса-да, лекин унинг асосий қисмини драматургик асарлар — пьесалар ва киноповестлар ташкил этади. Улар ичида назаримизда «Юлдузлар жамоли» драмаси марказий ўринда туради. Унда муаллифнинг ижодкор характери алоҳида равшан ифодасини топади. Адибнинг нотинч замонамиз сир-асрорларини, йигирманчи аср кишисининг ички дунёсини теран очадиган калит топиш орзуси шу асарида ушалди.

«Юлдузлар жамоли» драмасининг конфликти биринчи саҳифаларданоқ кескин тус олади. Саҳро узра учиб бораётган самолёт аварияга учраб қулаб тушди. Кўз ўнгимизда куйиб битган самолёт, оёғи нималар биландир ўралган учувчи қиз Қорасоч, ярадор бошини танғиб олган кекса коммунист Бобо Равшан, кўзлари жавдираб, қўллари шалвираган Улуғ Турсунов. У ҳозиргина узоқ излаб топилган эски қудуқдан қайтган. У билан бирга борган ишлаб чиқариш бошқармаси парткомининг секретари Полвон Султонов сув оламан деб қудуққа тушиб кетганча қайтиб чиқмаган.

Қорасоч Султоновга ёрдам беришни истайди, лекин Турсунов уни йўлдан қайтаради. Полвон ҳалок бўлди, уни қутқаришнинг иложи йўқ...

Шунда бирдан мотор овози эшитилади. «Тез ёрдам» машинасидан ҳамшира ва врач тушиб келадилар. Улар ярадорларга қарашаркан, қум тепалар ортидан усти боши лой, пешонасида қон қотган, сочлари тўзғиган Полвон Султонов пайдо бўлади.

Мудҳиш сир очилади. Турсунов Султонов осилиб қудуқ ичига тушаётганда арқонни кесиб юборган. Обласда катта лавозимда ўтирган бир одам шундай оғир жиноятга қўл урган.

Драманинг ғоятда ўткир конфликти шу ерда тугагандай бўлиб кўринади. Лекин аслида бу конфликтнинг ибтидоси. Асарнинг ғоявий мундарижаси катта амал курсисида ўтирган кимсанинг жиноятию, жабрдийдани ўлим чоҳидан халос этишнинг қуруқ ўзи билангина белгиланмайди. «Драманинг мазмуни ўзига яраша қобилиятли, лекин амалга интилиш шавқи билан шуҳратпарастликка гирифтор бўлган шахснинг ички дунёсини очишда намоён бўлади. Турсунов тубан йўлга кирганда, ҳеч ким уни тўхтатмади, қўлидан ушламади ва у социалистик жамият ахлоқ қоидалари ва қонунларини усталик, найранг билан бузиб яшашга ўрганиб кетди.

Адиб ўзининг бу пьесасига публицистика принципларига суянган ҳолда дид ва маҳорат билан романга хос мундарижа жойлайди. Қўш сюжет воқеаларини динамик суратда ривожлантиради: дам Турсуновдай «хира ва чигал» кимса хатти-ҳаракатларини, дам ажойиб совет кишилари, социалистик жамият қурувчиларининг ҳаётини чизади. Уларнинг кўплари амалпараст ва шахсиятпараст Турсунов туфайли у ёки бу даражада азият чеккан одамлар. Лекин шуниси муҳимки, улар азият билан келишиб, унга кўникиб кетавермайдилар, балки ўзларида Турсуновнинг қинғирликларига қарши курашмоқ учун куч топадилар. «Ўзбек диёрининг шу кечаю кундузги ҳаётидан бир лавҳа» бўлган бу асарни адиб «драматик тарих» деб атайди ва драматик тарих қонунларига кўра қаҳрамонлар фаолиятини анча кенг, батафсил ёритади.

Адиб қаҳрамонлар образларини ғоятда рангин чизади. Уларнинг гап-сўзлари, қилиқларида характерлари шундоқ яққол гавдаланиб туради. Шуларни таъкидлаган ҳолда баъзи ўринларда, чунончи, Султонов билан унинг хотини Бахмал муносабатлари тасвирида адиб бирмунча «безакдорлик»ка йўл қўйганлигини ҳам қайд қилиб ўтайлик.

Асар драматург Азимовнинг ёрқин, ўзига хос хусусиятларини тўлиқ намоён қилади. Буни қарангки, бир қарашда асарда кўп ишлатилган воқеа қаламга олинаётгандай бўлиб туюлади (одамлар саҳрода аварияга учрайдилар, илғор киши Султонов худбин Турсунов билан тўқнашади). Воқеа нима билан якунланиши маълумга ўхшаб туради (аварияга учраганларни қутқарадилар, қудуққа тушиб кетган Султоновни тортиб олишади. Ёки: новатор Султонов ўзи ҳақ эканлигини Турсунов олдида исботлайди ва унинг ўрнини эгаллайди). Лекин пьесада булар ҳаммаси худди ҳаётдагидай кутилмаганда, ғаройиб бир равишда ечилади. Салбий персонаж, албатта, ўз-ўзини кескин фош қилади. У ҳатто ғалаба қозониб, унинг лаззатини сураётган чоғда ҳам, биз нимаси биландир у ўзини ошкор қилаётганлигини сезиб турамиз. Турсунов ҳаёти билан боғлиқ ҳар бир эпизод, ҳар бир янги воқеага адиб кутилмаган ажиб бир йўналиш беради ва ажиб ечимга олиб боради. Шу аснода характернинг бошқа, илгари номаълум бўлган қирраларини очади. Чунончи, уруш майдонида Турсунов командирлик қилган полк жангга ғалаба қозонади. Лекин ғалаба фавқулодда кўп йўқотиш ва ҳалокатлар эвазига қўлга киради. Худди шунингдек, тинчлик замонларида у кишиларнинг партия билетларини ва уларга қўшиб, бахт-саодатларини тортиб олаётганда ҳам бирдан уни янги томондан кўрамиз. Турсунов ўз йўлига ғов бўлган софдил кишиларнинг билетларини тортиб олади. Шу тариқа воқеалар ҳалқа-ҳалқа бўлиб бир-бирларига боғланиб, сюжет ҳамда инсон характерларининг тамомила янги томонлари очилади, янги бир муносабатлар қонунияти кўзга ташланади. Улар Турсуновни маънавий ҳалокатга келтирган қонуниятлардир. Шу қонуниятларни яхши англамаганидан Султонов ҳам Улуғ билан тортишаркан, «якуний сўз... ҳаққоний одам тарафида», деб ишонч билан сўзлайди. У қудуқ тагида ётганда ҳам, ўз ҳақиқатига ишончини йўқотмайди. Қудуқ ичидан кўкка қараб юлдузларни кўради. Юлдузлар уни яшаш ва курашга ундаган идеалларнинг тимсоли: «Ҳали мен ўлганимча йўқ. Юлдузлар жамоли кўзларимда! Бу ердан ҳатто кундузи ҳам кўринаркан. Кўрдим! Кўрдим! Юлдузлар жамолини кўрдим!». У доим шу юлдузларини кўзлаб яшайди. Сюжет ривожидаги кутилмаган ўзгаришлар мана шу тариқа конфликт марказида турган образ-характернинг янгича томонларини очиб юборади.

Бу ҳодиса «Оппоқ тонг қўшиғи» киноповестида янада равшан намоён бўлади (айтгандай, бу ерда ҳам драматургия билан публицистик характердаги насрнинг яқинлашиб, қўшилиб кетиши ҳодисасига дуч келмоқдамиз).

Сарвар Азимов киноповестида Ленинни кўргани борган кишилар ҳақидаги маълум воқеа талқин қилингандай бўлиб туюлади: Комил Рустамов ва Нодира ая бетоб ётган доҳий ҳузурида бўлиб, социализм ишига ишончлари янада ортади.

Киноповесть воқеаларга ҳам, қаҳрамонларга ҳам бой. Лекин унинг марказида икки куч ўртасидаги шиддатли синфий кураш туради. Аёвсиз кураш Ленин ҳузурида бўлган Комил Рустамов билан собиқ қишлоқ бойининг фарзанди Мардонбек ўртасида кечади. Асар давомида Комил Рустамов фидокор, ватанпарвар инсон каби гавдаланади. Мардонбек эса кўз ўнгимизда тобора маънан пуч ва жоҳил кимсага айланади. Ўзларининг сўнгги тўқнашувларидан бирида Мардонбек ҳайрат ичида қичқиради:

«— Севган қизингни хотин қилдим — ўлмадинг, кўксингга ўқ қададим — ўлмадинг, бошингга не машаққатларни солдим — ўлматинг, танк остидан тирик чиқдинг! Кимсан ўзинг?! Минг бир жонинг борми?! Ёраб!

Мардонбекнинг ола-кула кўзларига ўқдек тикилган Комил Рустамов жавоб берди:

— Коммунистман!!!».

Мардонбек тақдири ғоятда аянчли. У босмачи бўлди, фашист бўлди, неча-неча бегуноҳ одамларнинг ёстиғини қуритди. Лекин охир оқибат ғурбатда гадо бўлиб, Комил Рустамов пойига йиқилиб жон берди. Адиб янчилган синф вакили устидан мана шундай қатъий ҳукм ўқийди. Биз уни худди тарихнинг қонуний ва аёвсиз ҳукми каби англаймиз.

Тўрт ҳикоя (улардан бирини қисса деб аташ маъқулроқ), уч пьеса ва икки киноповестдан ташкил топган Сарвар Азимовнинг Москвада чиққан «Я вижу звёзды» деган бу китоби адибнинг 60—70-йиллардаги ижодий изланишлари ҳақида тўлиқ тасаввур беради. Бу асарларнинг характери ва йўналиши равшан. Улар мазмуни ва мундарижасига кўра интернационал, шу билан бирга теран томирлари билан миллий заминга туташган асарлардир.

Адиб ўз романтик қаҳрамонлари ҳамда персонажларини онгли ижодий ният билан бўрттириб тасвирлайди, қабариқ образлар яратади, сюжетларни ўткир зиддиятлар асосига қуради. У яхшилик ва ёвузликни, оқу қорани кескин, қатъий фарқлайди. Булар стилизацияга интилиш эмас, Сарвар Азимов ижодининг қонуниятларидир. Адиб ўз ижодий изланишларида ёрқин ва рангдор ўзбек классик шеъриятига, «Бобурнома»нинг аниқ, равшан, содда «хати»га, қолаверса, рус прозаси анъаналарига таяниб иш кўради.

Сарвар Азимовнинг китобхонлари унинг янги асарларини доимо ташналик билан кутадилар.

З. КЕДРИНА

Москва

ЁЗУВЧИ ЎЙЛАРИ

ШУКРУЛЛО,
Ўзбекистон ССР халқ шоири

ШЕЪРИЯТДА ҲАЁТ ВА ИНСОН НАФАСИ

1983 ЙИЛ ШЕЪРИЯТИ ҲАҚИДА БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР

Шеърни ўргатиб бўлмайди. Ҳар ким ўзича тушунади. Ҳар бир шоирнинг ўз услуби бўлганидек, ҳар бир китобхоннинг шеър ҳақида ўз тушунчаси бор. Шеъру шоирлар бир хил бўлмаганидек, китобхонларнинг дидлари ҳам бир хил эмас.

Шеър мусиқага ўхшайди. Шашмақомни ҳамма ҳам қадрига етиб, фалсафий маъносини фаҳм этади дейсизми? Мусиқани тушуниб, ором олиш учун ҳам савия керак. «Диққинафас шашмақомни қўя тур», деб, енгил-елпи эстрада куйларига ўйин тушиб, чапак чаладиганлар йўқ дейсизми? Жимжимадор, ялтироқ сўзлардан ясалган, вазнга солинган, одамларни маънавий бойитиш ўрнига ҳирсларини қўзғатиб, ўпкаларини тўлдириб йиғинларда чапак олган шеърларни шеър деб бўладими?

Бир мажлисда ҳаваскор шоир шеър ўқиди:

Агар мендан, азиз зот ким,
Деса, дерман: — Онам, ёрим!
Бисотинг, қиблагоҳинг ким,
Деса, дерман: — Болам—борим!
Онам, ёрим! Болам—борим!

Қарсаклар... кўзёшлар...

Мен шоирдан — бунда бирор янги фикр йўқлигидан ташқари, мантиқ ҳам йўқ-ку, одатда бола эмас, отани қиблагоҳ дейилади-ку, десам: «Чапакни эшитдингизми!» деган жавобни қилди, оғзимга урди. Ахир, чапак олиб ўрганган шоирга танқид ёқадими!

Юксак шеърият ва унинг улуғвор вазифаларини дунёни фақат онам, болам, ёрнинг қош-кўзидан иборат деб тушунадиган паст савияли кишиларнинг диди билан ўлчаб бўладими? Бундайлар замон ва халқнинг руҳияти уфуриб турган Усмон Азим, Хуршид Даврон, Шавкат Раҳмон, Қутлибека Раҳимбоева ва бошқа истеъдодли ёшларимизнинг куйиб-ёниб ёзган шеърларини етарлича қадрлай олади дейсизми!

Катта шеърият кишиларни бир дам бўлса ҳам ёрнинг қош-кўзидан, она бағридан нарироққа, катта дунёга олиб чиқиши керак! Руҳий қашшоқликдан қутқариши лозим.

Чингиз Айтматов Бутуниттифоқ ёзувчиларининг еттинчи съездида, асар кишиларнинг ҳаётий эҳтиёжларига алоқадор бўлсагина қизиқиш билан охиригача ўқилади. Тугаб қолгач, китобхон, тез битиб қолганидан армон қилиб, асар ҳақида ўзи ҳам беихтиёр равишда ўйлай бошлайди. Ҳақиқий асар шундай бўлмоғи керак, деган эди.

Лолалар кулмиш адрда, чим-чатр,
Лолазор ичра ҳаво хушбўй атр.
Лолалар гўё заминнинг қонидир.
Қон эмас, йўқ-йўқ—гўзал шеърий сатр.
Бу сатрни ҳар баҳор, дўстим, ўқи,
Чунки бу шеър завқи минг йилга татур.

Фарид Усмоннинг бу шеърида одамлар дардини ифода этадиган, уларни қизиқтирадиган нима бор! Бу шеърни ўқиган ундан нима олади?

Яна бир мисол: У ёғидан бу Бу ёғидан у Итарди. Эшик эса Очилмади ҳеч... Бу ёғидан у У ёғидан бу Тортди. Эшик яна очилмади ҳеч...». Хуллас, Қадам Саидмуродов шеърининг натижаси шуки, охири иккаласи бир-бирини сўкиб, икки ёққа кетади.

Бу шеърда на шакл бор, на мазмун! Бундай шеърларни ёзишдан мақсад нима? «Ёшлик» нимани кўзда тутиб юқоридаги шеърларни босган?

1983 йил шеъриятида кўзга ташланган асосий етишмовчиликлардан бири ва энг каттаси ҳам, менинг назаримда, аниқ мақсаднинг йўқлиги бўлиб туюлди. Ахир, асарнинг қадру қиммати, ёзувчининг маҳоратини ўлчайдиган шундан бошқа муҳимроқ нима ҳам бўлиши мумкин!

Циркда асосан ўргатилган айиқлар ўйнатилади. Аммо, унинг ўйини одамларга ёқадими, ёқмайдими, бу — айиқ учун бутунлай аҳамиятсиз. Уни қизиқтирган бирдан-бир нарса — ўргатувчининг қўлидаги оғизга тушадиган ширинлик.

Ижодкор адабиётга қалбни бағишлаб, катта мақсадлар билан кириши керак. Ҳурматли ёзувчимиз Миркарим Осим: «Тарихий мавзуларда мен ёзган асарлар жабрдийдалар ҳақида эмас, жабрга қарши курашга қобил одамлар ҳақида», деган эди. Бу иккаласи икки нарса!

Асарни кимга, нимага ёзишни билишнинг ўзи катта истеъдод. Муҳаммад Али, Барот Бойқобилов, Жамол Камол, Маъруф Жалил, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Рауф Парфи, Муҳаммад Солиҳ, Хуршид Даврон, Чўлпон Эргаш, Ҳабиб Саъдулла, Омон Матжон, Усмон Азимов, Шавкат Раҳмон, қизларимиз — Қутлибека, Ҳалима, Гулчеҳра ва бошқалар... Булар истеъдодли ижодкорлар, бир-бирига ўхшамайдилар, бир-бирини такрорламайдилар, оригиналликка интиладилар. Ҳатто буларнинг ҳар бири танқидни ҳам, мақтовни ҳам ўзича тушунади.

Рауф Парфи «Ёшлик» журналининг 1983 йил июнь сонида босилган бир шеърида:

Мақтов кимга ёқмас, кўнгил тўлдирар,
Мақтов ширин оғу, ширин ўлдирар, —

дейди. Бу ҳам мақтовга Рауфнинг ўз муносабати, ўзича ёндошишидир.

Рауф Парфи ниҳоятда изланувчан, ниҳоятда нозик шоир. Унинг нозик шоирлиги шундаки, у ҳамма эшитаётган ҳайқириқлар, ҳамма кўриб турган баҳайбат нарсаларни эмас, аксинча ҳамма илғамайдиган нарсаларни — япроқларнинг шивирлашини, томчиларнинг товланишидаги сеҳрни, сўзсиз табассумларнинг мафтун этувчи сирини сеза олади.

Кўзимга беркитай ва лекин
Ёшдай оқиб кетма, севгилим!

Севгини англатиш ва уни сақлаш нақадар оғир, машаққат экани шу икки сатрда ифодасини топган.

Рауф адабиётдан таъма қилмаган, камтар шоир. Бу унинг тенгдошларига ибрат бўладиган жиҳати. Аммо ҳаддан ташқари камтарлик, баъзан, пассивликка ҳам олиб бориши мумкин. Буни Рауф унутмаслиги керак.

Рауф қутулиши зарур бўлган яна бир нарса бор, бу — Рауфнинг ҳар оҳангга йўрғалаши.

Тошлардаги ёзувлар каби излар
Ёмонликни янчиб боради
Қуёшнинг ва ернинг
Ўз болалари

Бу янгича шеърми? Янгилиги тушуниб бўлмаслигидами? Қофия ва вазнсизлигидами?

Бир рассомдан: «Бу одамни танирдим, лекин солган расминг эгасига жуда кам ўхшайди-ку?» деб сўраса, рассом: «Бу эскиз», деб жавоб берибди. «Нега биратўла ўхшатиб қўяқолмадинг», десалар, «Биратўла ўхшатиш осонми, бунинг учун ўйлаш, қайта-қайта ишлашим керак» деган экан. Баъзан бизлар ҳам хаёлга келган фикрни эсдан чиқиб қолмаслиги учун, чала-чулпа бўлса ҳам, ўзимиз тушунадиган қилиб ёзиб қўямиз. Рауф Парфининг юқоридаги шеърининг рассомнинг эскизидан, шоирнинг қораламасидан нима фарқи бор!

Шеър деган нарса ўқиган вақтингда беғубор булоқ суви каби сенга ҳузур бағишласин. Ҳовучлаб ичган саринг ичгинг келганидек, мазмуннинг аниқлиги, вазннинг равонлиги билан ўзига ром этсин! Руҳингни юксалтирсин, табиатинг равшан тортсин! Чираниб қудуқдан сув тортгандек, қийналиб ўқилган шеърларда нима ҳузур, ҳаловат!

Ҳозирги ўзбек шеъриятида мавҳумий шеърлар кетидан бораётган шоирлардан бири Муҳаммад Солиҳ. Муҳаммад Солиҳ ҳозирги ўзбек шеъриятида фикр доираси кенг, ниҳоятда ўзига хос, оригинал шоирлардан. Лекин у баъзан шу қадар оригиналликка берилиб кетадики, на шаклни ва на ундаги мазмунни аниқ англай оласан киши.

Мана, унинг «Сурат» шеъри:

Симда бир қуш ўтирибди,
У ҳақда ёзиш шартмикин.
Қушча алангглай бошлади.
Буни тасвирлаш зарурмикин.
Қушча учиб кетди.
Дафтаримда чизиқлар бўм-бўш сим каби
бир зум титраб турди.

Хўш, борди-ю, буни шеър десак, бу шеърдан нима тушундингиз? Тарбиявий аҳамияти, миллийлик қани? Ўзбек Муҳаммад Солиҳнинг латиш шоири Зиедонисдан фарқи нимада?

Мен бир нарсага ҳайронман. Киши тушуниши мушкул, аниқ маъно чиқариши қийин, имо-ишорали шеърларни ёзишнинг нима зарурати бор? Бу фикрни очиқ айтмай, яшириб айтишдан эмасми?

Балки, бу шеърлар имо-ишоралар билан китобхонни ўзича нималарнидир ўйлашга, қалбидагини қатъийлаштиришга мўлжаллангандир?..

Тўғри, қадим адабиётимизда ҳам дарҳол тушуниш оғир туюқлар, бир неча маъно берувчи бедилона рубоийлар ёзилган. Лекин уларни ўқиган саринг, мағзи-мағзидан кутилмаган, янги-янги маънолар чиққан, маънавий бойитган, ҳайратга солган!

Бу кўза мен каби ошиқ зор эди,
Севгани қора соч, бир нигор эди.
Кўза бўйнидаги даста бир маҳал
Қўл эди, ёр қучиб бахтиёр эди.

Умар Ҳайёмнинг бу рубоийси сиртдан қараганда ҳаммага тушунарлидек. Аммо бунинг тагида, бу дунё ўткинчи, ким бўлма, ўлим ҳақ, ўзингга бино қўйма ва бошқа-бошқа сени ўйлантирадиган ибратли маънолар ҳам йўқ эмас-ку!

Наҳотки, маъносизлик оригиналликка кирса? Тил қанча бузилса, сўзлар қанчалик ўринсиз ишлатилса, маъно англаш қанчалик мушкул, мантиқсиз бўлса, янгиликми? Бу шоирларни меҳнат қилишдан совутмасмикан, енгил йўлга бошламасмикан?

Тулпор чавандознинг қўлида қадрини топади, донг таратади. Аравакашнинг қўлига тушса борми, аравага қўшилади-ю, тулпорлигини йўқотади, оддий чувирдан фарқи қолмайди. Тулпорнинг тулпорлиги пойгаларда билинади. Аммо, тулпор ҳадеб чиқавермайди. Унинг қадрига етиш, эҳтиёт қилиш керак.

Олтиннинг хили турлича бўлса ҳам барибир у олтин бўлиб қолаверади. Аммо у ҳам асл баҳосини заргарнинг қўлига тушгандан кейингина топади. Бу эса, заргарнинг дидфаросатига, ундан нима ясашига, истеъдодига боғлиқ. Бу фикрларни айтишимдан мақсад шуки, истеъдод ҳам қадрига етган кишига насиб этса — истеъдод, акс ҳолда бошига аравакашнинг қўлига тушган тулпорнинг куни тушади, хароб бўлади.

Лев Толстой «Таом жуда чиройли бўлибди», деган гапни айтган кишиларни, овқат чиройли эмас, лаззатли ёки мазаматрасиз бўлади, бундай дейиш тил билмаслик, саводсизлик, деб айблаган.

Наҳотки, энди тилга эҳтиёткорлик билан қараш ўзгарди? Асарларнинг қадри, ёзувчининг маҳорати, ахир, тил билан ўлчанмайдими?

Ким бўлдинг! Мудроқ, бу танамда,
Саноқсиз дарахтлар гуллаган.

Танада дарахтлар гуллашини нима деб тушунасиз? Ёки:

Фақат сенинг чеҳранг кўринар,
Сўзлар достонидан кетиб.
. . . .
Фақат сени чеҳранг кўринар,
Дунё ҳар ёнидан кетиб.

Бу мисралардан нима маъни англамак мумкин? «Сўзлар достонидан кетиб», «дунё ҳар ёнидан кетиб»ни қай маънода тушуниш керак? Йўнилмаган мармарнинг бир парчаси ҳам зил бўлади. Йўнилса-чи, ҳусни ҳам, қиммати ҳам чиқади-қўяди. Омон Матжоннинг баъзи шеърлари ўқувчига дарҳол етиб бормайди. Катта фикрларни айтмоқчи бўлади-ю, сўзлар ўринсиз, тушунилмай ишлатилади. Мазмунни тушуниш йўнилмаган мармардек оғир. Кунт билан рандалаш керак. Ҳатто бу нуқсондан 1983 йилнинг энг яхши шеъри саналган «Динозаврлар қабристони» шеъри ҳам холи эмас.

Ўтган йили кўпчилик китобхонлар қатори мени ҳам ўз ижоди билан қувонтирган шоирларимиздан бири бу — Муҳаммад Али. Унинг «Совет Ўзбекистони» газетасида босилган «Сўроққа айланган одам» шеъри мавзу кўламининг кенглиги, ечимнинг кутилмаганлиги билан манзур бўлди.

Мана, унинг яна бир шеъри:

Ул париваш, бу чаманнинг бир гули хандонидир,
Кўзлари юлдуз эса, зангор рўмол осмонидир.
Маҳбус ўлмоқ истасанг гар кел, анга қўлингни бер,
Воҳ анинг қалби Бухоро Аркининг зиндонидир.

Бу шеърлар завқ келиб қолганда шунчаки ёзилган эмас. Осон ёзилган шеърлар хазон ёқиб қайнатилган қозоннинг қайновидек узоққа бормайди. Бир вақирлаб сўнади-қўяди. Катта фикрларни бадиий ихчам ифодалаб кишини ҳайратга соладиган тарзда айтиш бу — ижод хаёли, изланиш машаққати билан яшашни тақозо этади. Аммо ижодий изланиш, ижодий машаққат бу — ҳаётдаги воқеаларни кузатиб, оқни қорадан, ҳақни ноҳақдан фарқ қила билиш, бу яхши, бу ёмон, деб айтиш эмас. Шеър агар шундай бўлса, бу риторика, баландпарвоз гаплардан иборат бўларди. Ҳақиқий ижодкорлик ўша нуқсонларни келтириб чиқарган омил-сабабларни, одамлар тополмаган томонини топиб, ҳисларга йўғуриб ифодалай билиш, катта кўламда, уни жамият ва инсон тақдирига боғлаб кўра олишдир. Жамол Камол шундай шоирлардан:

Жаҳоннинг жонига отилган ўққа,
Шоир тутиб берди кўксини.

Бу Жамол Камолнинг шеъридан.

Ҳозир дунё, инсоният шундай бир даврни бошдан кечирмоқдаки, кишилар эрталаб туриб гулзорга боқаётганлари йўқ. Гулзорга боқканларида ҳам хаёлларида кўнгилларини ғаш қиладиган бир ташвиш: «Эртага бу дунё соғ қолармикан? Дарёларимизнинг тақдири нима бўларкан? Ливан, Ироқдаги қон тўкишлар охири нимага олиб бораркан?.. Табиат ўзгариб кетмоқда, ҳаво бузилиб кетмоқда», деган фикрлар билан яшамоқда. Бу шундай асрки, халқларнинг урф-одатлари, ахлоқи бир-бири билан яқинлашиб, қоришиб боғмоқда. Меҳнатга, ҳаётга муносабатда ўзгаришлар кўз бермоқда. Кишиларнинг руҳияти ўзгармоқда.

Агар шеъриятга шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, яна бир нуқсон — шеърларимиз мавзуи доираси торлиги, фикрий саёзлик дарҳол сезилиб қолади.

Давоми тўртинчи бетда

ШЕЪРИЯТДА ҲАЁТ ВА ИНСОН НАФАСИ

Боши учинчи бетда

Қувонаман бари бир!
Атрофга разм солсам!
Бир томон—тоғ, бир ёндан, ҳу боғлар кўринади.
Варрагинг меникидан баландроқ учар болам,
Болам, сенинг томингдан узоқлар кўринади.

Шу сатрларни йигирманчи аср шоирининг шеъри деб бўладими?

Ёки:

Дарахтлар кўринди менга дуркунроқ,
Нигоҳим олмурут тўлган саватда.
Сунбула гул фаслидан ҳам тўкинроқ,
Тўй фасли бошланибдир табиатда!

Мен ёш ва тажрибали шоирларимизнинг шеърларидан мисоллар келтирдим.

ҲОЗИРГИ замон шоирининг кўзи олмурут саватидан узоқроқда, ички дунёси саватдан каттароқ бўлиши керак. Танқидчиларимиздан Норбой Худойбергановнинг шеъриятимизга катта талаб билан ёндашаётган мақолалари, айниқса Озод Шарафиддиновнинг «Шеър кўп, аммо шоир-чи?» мақоласида шеъриятимиздаги камчиликлар ҳақида яхши фикрлар билдирилган. Танқидчиларимиз айтганидек, номлар ҳам, шеърлар ҳам кўп-ку аммо Ғафур Ғуломнинг «Сен етим эмассан», «Вақт», Абдулла Ориповнинг «Темир одам», «Тилла балиқча», Эркин Воҳидовнинг «Арслон ўргатувчи» каби эсда қоладиган шеърлар кам. Бу шеърларнинг фазилати — уларда одам ва ҳаёт нафаси уфуриб туради. Ҳатто айрим тўпламларда ҳам йирик гапларни кўтарган, оригинал шеърлар камки, яхшисини худди хазоннинг орасидан ёнғоқ қидиргандек топишинг қийин!

Буларнинг сабаби нимада?

Мана баҳор келди, ғунча барг ёзди,
Ёмғир ёғиб, ҳаво бўлди мусаффо.
Севишган кабутарлар жуфт-жуфт учишди,
Баҳор қандай гўзал, ширин-дир ҳаво!

Бу шеърнинг нимаси ёмон? Бироқ яхшилиги нимада? Эсда қоладиган нимаси бор? Эсда қолмаслиги шундаки, вазн, қофиясини демаса, ҳамма айтиши мумкин бўлган умумий гапдан фарқи йўқ. Мабодо, шоир ҳаммага кўриниб турган кабутарга ҳам, ёмғиру тиниқ осмонга ҳам ўз муносабатини билдирганда эди, шеър умумий гап бўлмай, шоирнинг ақли, диди, талант даражаси кўринган бўларди. Масалан, бошқа бир шоир буни шундай шеър қилган бўларди.

Мана баҳор келди, ғунча барг ёзди,
Ёзилгандек бўлди тугунли кўнгил.
Ёмғир ёғиб ўтди, ҳаво мусаффо,
Дунёда битгандек гўё кўз ёши.
Севишган кабутарлар учади жуфт-жуфт
Гўё энди йўқдек айрилиқ, ҳижрон.
Кошкийди, бу баҳор ёрим қалбига
Севги бағишласа, келтирса висол.

Бошқа бир шоир эса, ёмғир, жуфт кабутардан «Кабутарлар учяпсиз-у кошки эди устингизга атом бомбаси тушмаса! Баҳорнинг баҳорлиги ростмикан? Келажак авлодлар ҳам баҳорларни кўрармикан?», деб ўзича хулоса чиқариши мумкин. Мана шу муносабатларнинг турличалигидан оригиналлик бошланади. Оригинал шеър эсда қолади. Шеърларимизнинг бир-бирига ўхшаш бўлиши, эсда қолмаслигига сабаб оригинал фикр юритмасликда. Кўп шеърларда аниқ ҳаётий тасвирлар, манзаралар ва унга инсоннинг муносабати етишмайди. Масалан, Ғафур Ғуломнинг «Кечқурун ош сузсак бир насиба кам, Қўмсайман бировни — аллакимимни» сатрларидаёқ аниқ ҳаёт манзараси, бутун бир тирик одам гавдаланади. Рус танқидчиси Евгений Сидоров «Правда» газетасида босилган мақоласида, ҳозирги рус шеъриятида юксак савияли асарлар кўп бўлмаса ҳам, лекин қувонарли жиҳати шундаки, рус шеърияти асосан риторикадан қутулди, деган эди.

Риторик шеърлардан қутулиш наҳотки шу даражада қувонарли ҳодиса бўлса!—деб, «Правда» ходимлари билан учрашганда сўрасам, улар:

— Риторик шеър шоирни енгил йўлга ўргатишдан ташқари, яна унинг зиёни шундаки, китобхонларнинг дидини бузиб қўяди, пастлаштиради. Ҳаттоки, кейинги йилларда эътибор берган бўлсангиз, айрим маросимлар муносабати билан ҳам ундай шеърларни босганимиз йўқ. Дабдабали, қофияли сўзлардан иборат шеърдан, кичик мақола, ахборот афзалроқ. Ҳар қалай, унда қуруқ сўздан кўра, ҳаётий далиллар, рақамлар бўлади-ку! Биз юксак инсоний шеърларнигина босамиз, — дедилар.

Афсуски, катта ёзувчи, драматургимиз Рамз Бобожон, Ҳамид Ғулом, Эркин Воҳидовнинг «Шарқ юлдузи», «Совет Ўзбекистони» ва бошқа газета-журналларда босилган деярли кўп шеърлари жуда енгил меҳнат билан дабдабали ёзилган шеърлардан иборат. Бундай шеърларни нега ёзиш керак? Нега босиш керак? Фойдаси нимада?

Ҳокимнинг раҳмдили, боғбоннинг қаҳри қаттиғи яхши, дейишади. Ҳокимнинг раҳмдил бўлишининг маъноси ҳаммага маълум. Аммо боғбоннинг қаҳри қаттиғининг маъноси шундаки, ҳосили йирик-йирик, ҳам мазали бўлсин деган миришкор дарахтни гуллаб, энди мева туга бошлаганида аямасдан силкитаркан, ортиқча гулларини тўкиб ташларкан.

Бу—биз шоирлар учун ҳам ибратли гап.

Эркин Воҳидовнинг «Гулистон» журналида босилган «Тошкент садоси» достонида нима бадиийлик, нима янги гап, қандай ижодий маҳорат бор? Хўп, бу улуғ маросимга атаб, балки, шошилиб ёзилгандир? Аммо «Ватанни соғиниш», «Оддий севги...» шеърлари-чи? Буларда гапдан, баёндан бошқа, шоир меҳнатини кўрсатадиган бирор бадиий ифода борми? Кундан-кунга юксалиб бораётган шеъриятимизда бу нуқсон қаердан пайдо бўлиб қолди? Сабаб нима?

Бургут боласини қоядан ташлаб парвозга ўргатганда, ҳалок бўлишини хаёлга ҳам келтирмас экан. Чунки ерда эмаклаб, бургут номига иснод келтириб, бошқаларга ем бўлганидан, бургутга муносиб парвоз қилиб, ҳалок бўлишини афзал кўраркан. Афсуски, танқидчилигимиз ҳозирги айрим шоирларимиз ижодига бургутона меҳр ва талабчанлик билан қараётгани йўқ, унинг савиясини юксак талаблар билан ўлчамаётир.

Тўғри, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси саҳифаларида шеъриятимиз ҳақида қизғин баҳслар бошланиб кетди. Айниқса, ҳозирги шеъриятимизнинг савияси, Бутуниттифоқ адабиётида тутган ўрни ҳақида суҳбатлар, баҳслар бўлмоқда. Бу — жуда яхши! Ҳатто айрим танқидчиларимиз бизнинг адабиётимизда ҳам Чингиз Айтматов, Расул Ҳамзат, Евгений Евтушенколар пайдо бўлаётганини қувониб айтмоқдалар. Аммо, Отелло «Бунинг исботи ҳам бўла қолса эди», деганидек, биз мақтаган асарларда Чингиз ёки Расулдаги қайси фазилатлар мавжуд, маҳорати нимада эканини ишонарли, қиёсий мисоллар билан солиштириб исботласалар, бу — авторларнинг ўзларига ҳам, бошқаларга ҳам ибрат бўларди. Айниқса, ҳар бир шоирнинг адабиётдаги ўрни, очиғини айтганда, «Мендан катта шоир борми? Ҳамма чапак чалаётир-ку, сизлар қадрламасанглар, тушунмасанглар айб мендами?», деб ўзини «классик» санаб юрганларнинг таъналари ўринсизлигини тушунтиришга ҳам ёрдам берарди.

Расул Ҳамзатов ёки Чингиз Айтматов, бирор янги асар ёзгудек бўлса, аввало Москва журналларида талаш бўлиб босилади. Босилиб чиқиши билан марказий газета-журналларда кетма-кет тақризлар чиқади, фикрлар билдирилади. Асар атрофида баҳслар бошланиб кетади. Нашриётлар талашиб нашр қилади, хорижий тилларга таржима бўлиб юксак баҳосини топади. Бунинг сири нимада?

Ахир, бизда танқидчиларимиз яхши, деб мақтаган шеърий асарларнинг битта яримтаси бўлмаса, бошқаларини марказий журналларимиз босмайди-ку! Асарларимизнинг Иттифоқ миқёсига кўтарила олмаслигига сабаб қилиб, баъзилар ўз шеърларининг ўта миллийлиги ва буни таржима қилишга муносиб таржимонларнинг йўқлиги деб тушунадилар.

Бунга қўшилиб бўладими? Бу фақатгина ўз заифлигини оқлашга уриниш!

Борди-ю, дунёга машҳур қирғиз ёзувчиси Чингиз Айтматов, қозоқ шоири Ўлжас Сулаймоновни республикадан ташқарида ҳам кенг танилишларига уларнинг рус тилида ёзишлари сабаб демоқчи бўлсак, Расул Ҳамзатов, Мустай Карим, Қайсин Қулиев, Довуд Қўғултинов каби ўнлаб миллат шоирлари рус тилида ёзмайдилар-ку! Наҳотки, бу шоирларнинг шеърларини таржима қилишни уддалаб, уларни дунёга машҳур эта олган таржимонлар орасида бизнинг шоирларимизни тушунадиганлари топилмаса!

БУЮК озарбойжон адиби Мирза Фатали Охундов: «Шеърий асарнинг ҳақиқий баҳосини билиш учун уни бошқа тилларга таржима ҳам қилиб кўриш керак. Таржима қилганда оригинал фикр ва мазмун қолса ана шундагина бу шеърларни бадиий етук деб ҳисоблаш мумкин» деганда, менингча, ҳақ эди!

Халқимизнинг «Ёмоннинг яхшиси бўлгандан, яхшининг ёмони бўл!» деган ҳикмати бекорга айтилмаган.

Баъзан бизлар фахрланиб талантли шоир, ёзувчиларимизни Расул Ҳамзатовларга қиёс этамиз. Бу—яхши! Лекин ўзимизда ҳам ёшларга ибрат бўладиган, адабиётимизнинг юкини елкалаб, адабий маҳорати билан донғини оламга таратган, ҳар бири мактаб яратган устоз шоирларимиз борлигини унутмайлик.

Тахминан 1930-йиллардан деярли 1950-йилларгача ўзбек шеъриятини, қолаверса, умумўзбек адабиётини шоирларимиз Ғафур Ғулом, Ҳамид Олимжон, Ойбек, Мақсуд Шайхзода, Уйғун, Собир Абдулла ва Миртемирлар адабиёти деб гапирардилар.

Адабиёт яратмоқ учун фақат шоир бўлиб қолмасдан, адабиётнинг бутун жанрларининг сирини ўрганиб асар ярата билиш керак эди. Ўзбек драматургиясининг фахри саналган «Алишер Навоий», «Мирзо Улуғбек», «Муқанна», «Тоҳир ва Зуҳра» каби классик саҳна асарларини яратганлар ҳам шу шоирлар эмасми? Жаҳон адабиётининг дурдоналари «Евгений Онегин», «Қирол Лир», «Отелло», «Русияда ким яхши яшайди?», «Йўлбарс терисини ёпинган паҳлавон», «Манас» каби кўплаб шоҳ асарларни ўзбек тилига таржима қилганлар ҳам шу шоирлар бўлган! «Қутлуғ қон», «Навоий», «Шум бола» каби машҳур асарларни яратганлар-чи? Улар ҳам шу шоирлар бўлган!

Радио ва тўю томошаларда арузнинг пирлари Ҳабибий, Собир Абдулла ёзган қўшиқлар ҳамон янграйди. Катта прозамизни ҳам, машҳур шеъриятимизни ҳам, публицистика ва илмий мақолаларни яратган академиклар ҳам мана шу шоирларимиз эмасми!

Шуларнинг номи билан адабиётимиз Иттифоққа танилган, дунёда донг чиқарган. Улар яратган асарларсиз ўша давр адабиётини тасаввур қилсангиз, бўм-бўшдек кўринади.

Улардан кейинги авлод — Шуҳрат, Мирмуҳсин, Асқад Мухтор, Ҳамид Ғулом, Туроб Тўла, Рамз Бобожон ва бошқалар ўша устозлар анъанасининг давомчилари бўлдилар. Буларнинг ҳаммаси асосан шоирлар. Ёшликда адабиётга шоир бўлиб кириб келганлар. Лекин булар фақатгина шоир бўлиб, шеър, қўшиқ, достонлар яратиш билан қаноатланиб қолмасдан, проза, драматургиямизга ҳам ўз ҳиссаларини қўшиб келдилар. Давр талаби, замон тақозоси билан ҳали тарихий, ҳали замонавий мавзуларда қатор-қатор қиссалар, йирик-йирик романлар яратдилар. Драматургияда-чи? Бу жанрга ҳам ўзларининг тегишли ҳиссаларини қўшганлар шу шоирлар бўлди! Албатта, бу асарларнинг ҳаммасини савия жиҳатидан бир қаторга қўйиб бўлмаса ҳам, Иттифоқимиздан ташқари — хорижий тилларга таржима қилиниб эътибор қозонганлари йўқ эмас.

Бу шоирларимизнинг ижодисиз 50—80-йиллар ўзбек адабиёти ва унинг босиб ўтган йўлини тўла тасаввур этиб бўлармикан? Улар ижоди ҳақида алоҳида тўхталишимнинг боиси ҳам шундаки, айрим ёш танқидчиларимиз буларнинг меҳнатларини, уларнинг асарлари турли савияда бўлишидан қатъий назар, етарлича, ибратли жиҳатларини кўрсатиб, қадрламаётирлар. Ҳаттоки, шундай хато қарашлар таъсирига берилган айрим ёшлар орасида бир-икки шеърий тўплам ёки беш-ўнта яхши шеър билан тор доирада топган обрў орқали адабиётни яратган бизлар деб, умр ўтказаётганлар ҳам йўқ эмас. Ваҳоланки, катта авлоднинг меҳнаткашлиги буларга ибрат бўлиши керак эди.

Бадиий асарлар ёки бир ижодкорнинг тақдирини икки танқидчининг баҳоси ҳал қилган эмас. Лекин бу ҳам маълум даражада айримларга ижобий, салбий таъсир кўрсатиши мумкин, аммо унинг ҳаками замон ва даврлар. Шунинг учун адабиётимиз, айниқса катта авлодлар ҳақида ҳукм чиқаришга шошилмай, одоб билан ёндашиш зарур. Адабиёт ривожига баҳслардан кўра кўпроқ яратилган яхши асарлар ҳисса бўлиб қўшилишини унутмаслик керак.

Бизларнинг умидимиз бугунги ёшлардан, эртанги адабиётимиз бугунгидан бойроқ бўлса деймиз. Адабиётимизнинг келажаги шу талантларнинг номи билан боғлиқ бўлиб қолади, деган умиддамиз. Лекин бунинг учун айримлардек фақатгина иккита-учта кичик шеърий китоб ёзиб, адабиётнинг устуни мен ўзимман демай, камтарлик билан олдинги авлод каби ўзига талабчан бўлиш, тинмай ижод қилиш керак.

Ҳақиқий талант, бадиий юксак асар учун битта мезон бор. У ҳам, М. Горький таъбири билан айтганда, ёзувчи ўз қалбининг овитувчиси эмас, давр ва замоннинг акс-садоси бўлиши керак!

БИЗДА истеъдодлар кўп. Ҳар бир шеъримизда халқимизнинг ҳозирги дунё тақдири учун кураши, ғалвали йигирманчи асрга бўлган муносабатларимиз бадиий ифодасини топсин. Замон кишиларининг, ташвишли қалбларнинг садоси шеърларимизда ёркин акс этсин! Баҳсимиз мана шу катта талаб доирасида бўлиши керак.

23 ФЕВРАЛЬ — СОВЕТ АРМИЯСИ ВА ҲАРБИЙ ДЕНГИЗ ФЛОТИ КУНИ

Адҳам РАҲМАТ

ВИСЛАДА ҚОЛГАН ҚЎЛЛАР...

Марҳум ўзбек совет ёзувчиси Адҳам Раҳмат ижодида ҳарбий-ватанпарварлик мавзуи алоҳида ўрин тутади. Унинг «Шинелли қизлар», «56 баҳодир» каби кўплаб китобларида Улуғ Ватан урушида қаҳрамонлик кўрсатган ҳамюртларимиз мадҳ этилади.

Ёзувчи архивида ана шу мавзудаги ҳали эълон қилинмаган очерк ва лавҳалар анчагина. Қуйида эълон этилаётган лавҳа ҳам ёзувчи архивидан олинди.

Улуғ Ватан урушида гитлерчиларнинг тор-мор келтирилиши Совет Иттифоқининг қудратини бутун жаҳонга намойиш қилди. Тарих бу урушгача бунчалик оммавий қаҳрамонликни, жасорат ва матонатни кўрган эмасди. Барча совет кишилари қатори ўзбек жангчилари ҳам ватанимиз озодлиги ва мустақиллиги учун, ер юзида тинчлик учун қаҳрамонларча жанг қилдилар.

Ана шу паҳлавонлардан бири Малик Азимовдир. Азимов совет армияси жангчиларининг олдинги сафида туриб, фашист босқинчиларига қарши курашда ўзининг мардлигини кўрсатди. У ўқчи бўлинманинг командири сифатида Киевни озод қилиш учун олиб борилган жангларда қатнашди.

Вислко қишлоғи стратегик жиҳатдан муҳим марра ҳисоблангани учун ҳам душман бу ерга кучли иншоотлар, ўт очиш нуқталари қурган эди. Азимов хизмат қилган қисмга қишлоқни эгаллаш вазифаси топширилди. Қисм жангга пухта ҳозирлик кўрди ва қишлоққа ҳужум бошлади. Азимовнинг бўлинмаси қишлоқнинг ўнг томонидан жангга кирди. Эрта азондан бошланган жанг кечга яқин тамом бўлди. Жангчиларимиз душманнинг барча қаршиликларини матонат билан қайтардилар.

Қисм жангчилари қўлга киритган маррада тўхтаб қолмай чекинаётган душманни изма-из қувишни давом эттирдилар. Совет қўшинларининг қақшатғич зарбасига учраган гитлерчилар Висла дарёсининг ўнг соҳилидаги тепаликка жойлашиб олиб, ҳужум қилиб келаётган қўшинларимизга қарата ўт оча бошладилар. Олдинга силжиш учун душманнинг ўт очиш нуқталарини йўқ қилиш керак эди.

1944 йилнинг 31 июль куни Малик Азимов бўлинмаси Висла дарёсидан ўтиб, дарёнинг у томонидаги душманнинг ўт очиш нуқталарини яксон қилиш, маррани эгаллаш, бригада қисмлари дарёдан ўтиб олгунча уларни ҳимоя қилиб туриш ҳақида буйруқ олди.

Малик Азимовнинг жангчилари тун қоронғилигидан фойдаланиб, резинка қайиқларда Висла дарёсининг нариги томонига ўтиб олдилар. Улар дарёдан ўтиш билан қулай маррани эгаллаб, душманнинг тепаликдаги ўт очиш нуқтасини яксон қилишга ҳозирлик кўра бошладилар. Тунги разведка натижасида душман ўт очиш нуқтаси қаерда ниқоблангани аниқланди. Тонготарга яқин душманнинг ўт очиш нуқталари Азимовнинг азамат жангчилари томонидан йўқ қилинди.

... Шу пайт тепалик ёнбағрида снаряд портлади... Бу ажал уруғининг парчалари Азимовнинг иккала қўлини ҳам олиб кетди. Азимов қонга беланди... Жангчилар шу дамда тепаликни тўла ишғол қилдилар. Қисм жангчилари дарёдан кечиб ўтганда, Азимов бўлинмаси қочаётган душман кетидан қувиб борарди.

Корпус командири жанг майдонида қонга беланиб ётган гвардиячи катта сержант, коммунист Малик Азимовнинг бошини тиззасига олиб, унинг пешонасидан ўпди ва дарҳол госпиталга жўнатишга буйруқ қилди.

Ана шу жангдаги кўрсатган қаҳрамонлиги учун Малик Азимов Шуҳрат ордени билан мукофотланди. Бу жангда Азимов икки қўлидан ажралди. Лекин у бундай кўргилик қаршисида тиз чўкмади. Ғалабадан сўнг оила қурди. Ўқиди. Касб-ҳунар эгаллади. Тиниб-тинчимас, жўшқин қалб эгаси Малик Азимов Собир Раҳимов районидаги 30-магазинда йигирма йилдан буён раҳбарлик лавозимида ишлаб келмоқда.

КИТОБХОН БИЛАН СУҲБАТ

МАВЗУ ВА ТАЛҚИН

СОВЕТОБОДЛИК ёш китобхонлар номидан редакцияга хат йўллаган Х. Мустафоева шундай ёзади: **«80-йиллар комсомоллари ҳаёти ва фаолиятидан ҳикоя қилувчи асарлар кам яратилмоқда. Шу маънода ёзувчи Мирза Каримнинг «Ёш гвардия» нашриётида ўтган йили чоп этилган «Биринчи секретарь» қиссаси бизда қизиқиш уйғотди. Бироқ совхозимиз ёшлари орасида мунозарага сабаб бўлган бу асарнинг аксарият жиҳатлари бизда эътироз туғдирди...».** Сўнгра китобхон «Биринчи секретарь» қиссасини батафсилроқ таҳлил этиб беришимизни сўрайди.

«Биринчи секретарь» қиссасининг муаллифи журналист, муҳаббат, меҳнат ва бошқа мавзуларда анчагина бадиий асарлар ҳам эълон қилган ёзувчи. Шу сабабли уни ёшлар, айниқса комсомоллар ҳаёти, фаолиятидан йироқда, деб бўлмайди. Аксинча, Мирза Карим коммунистларнинг етакчи издошлари — давримизнинг қайноққалб ёш ленинчиларининг меҳнати ва жасоратини ёритган яхши очерклар автори. «Биринчи секретарь» қиссасида ёзувчи бугунги комсомоллар, ёшлар ташкилотининг халқ турмушидаги, яратувчилик меҳнатидаги ўрни, давр ва кишилар психологиясидаги мураккабликларни ҳаётий жараёнларда тасвирлашни мақсад қилган.

Китобхон қиссадаги образлар характер даражасига кўтарилмаганини айтиб, ёзади: **«Асар воқеалари билан танишар эканмиз, «Қаҳрамон» совхозининг бўлим бошлиғи Охунжон ака жиянни, райком секретари Азиз Икромовичга ишониб димоғдор бўлиб кетганини англаймиз. Бироқ кейинчалик Охунжон аканинг тиргаги шу совхоз директори Холиқ ака бўлиб чиқади. Азиз Икромович эса номигагина гоҳи-гоҳида эсга олиб турилади».**

Қисса Муродов билан Охунжон ака ораларида туғилган зиддият тасвиридан бошланади. Бунга сабаб бўлим бошлиғининг лоқайдлиги, оқибатда ниҳолларни экиш ва кўкартириш учун сарфланган давлат маблағининг соврилгани. Секретарь бу масъулиятсизликнинг заминини очишга киришади...

Кўринадики, ёзувчи теран социал тадқиқотни талаб этадиган мавзуга қўл урган. Шу имконият унга кўплаб персонажларнинг қиёфасини чизишга, улардаги шахссизликнинг ижтимоий асосларини, Маҳмуд Муродов, Азиз Икромович, фидокор комсомолларнинг ибратли фаолиятини реал гавдалантиришга йўл очган. Бироқ, афсуски, асарда теран бадиий тадқиқотни талаб қиладиган кўплаб муҳим проблемалар чуқур бадиий ифодаланмайди ёки даҳанаки жангларда «бартараф» этилади. Жумладан, «Қаҳрамон» совхозидаги кўкаламзорлаштиришга оид хўжасизлик ҳодисалари, сохта ташаббускорликлар тасвиридан шундай саёз таассурот қолади. Муаллиф ўз қаҳрамонларини ижтимоий муҳит ичида, хўжаликлардаги реал проблемалар билан боғлиқ тарзда тасвирлашга интилган. Аммо публицистик талқиндан тўла қутула олмаганлик, қаҳрамонларни, меҳнат ва ташкилий-тадбирий жараёнларни ҳиссий ўзлаштира олмаганлик туфайли асар тили таъсирсиз, тасвир жўн чиққан. Бу бош қаҳрамон — Маҳмуд Муродов образида ҳам кўринади. Персонаж нутқида деярли расмий оҳанг ҳукмрон, уни асосан мажлис ўтказаётган, ҳисобот бераётган вазиятларда кузатамиз. Қаҳрамон ички олами, психологияси, характеридаги юксак ва заиф хусусиятлар ишонарли ситуацияларда очилмайди. Умуман, асар воқеалари, образлар ва муаммолар қай йўсинда ривож топаётганини китобхон персонажларнинг ўзаро сўзлашувидангина илғаб боради, холос. Афсуски, диалогларда ҳам персонажларнинг индивидуаллашган нутқи аниқ сезилавермайди.

Китобхон, шунингдек, ёзувчи яратган ситуацияларнинг бадиий далилланмаганлиги, юзакилиги хусусида ҳам эътироз билдиради. Буни бош қаҳрамон ва унинг оиласидаги кичик бир можаро тасвирида кузатайлик. Асардаги салбий кучлар Маҳмуд йўлида тўғаноқ бўлиш учун суюқоёқ Ҳошияни орага қўйишади. Секретарь ҳам тузоққа жуда осонгина илинади. Бу ҳодиса тасвири образ мантиқига мутлақо мос келмайди. Англашиладики, муаллиф қаҳрамонлар хатти-ҳаракатини, улар ички оламини теран англаб етишга улгурмай туриб тасвирлашга киришиб кетади. Оқибатда уларни ноқулай, нотабиий ҳолатларга солиб қўяди.

Х. Мустафоеванинг навбатдаги эътирози асардаги воқеаларнинг якун топишига доир: **«Ҳаммаси хамирдан қил суғургандек: район партия комитетининг бюросида Охунжон ака ишдан олинади, Холиқ акага, кўрсатган хизматлари инобатга олиниб, қаттиқ ҳайфсан берилади. Ёмоннинг яхшилик олдидаги инқирозининг жўн тасвирига ишонгинг келмайди».**

Асар комсомол секретарининг принципиал хатти-ҳаракатлари келтирган ижобий самара билан якунланади. Тўғриликнинг ғалабасини, асар хотимасини ҳам, аввало, турмушимизнинг умумий ижтимоий-сиёсий мазмуни, қонуниятлари тасдиқлайди, албатта. Бироқ қиссанинг сўнгги боблари расмий тилда...

«Асарни таҳлил қилган тақризчи А. Аҳмаджонов, китоб редактори Э. Сиддиқов замонавий темани бир қадор саёз ёритган қиссани, ҳеч бўлмаганда, тез-тез учраб турадиган чучмал иборалар, қовушмаган гаплардан хориж этишда муаллифга кўмаклашишлари керакмиди? Менингча, бу иш тақризчи ва китоб муҳаррирининг вазифасига кирса керак», деб ёзади Х. Мустафоева. Дарҳақиқат, асарда: «Ёши ё ўн саккизда, ё ўн тўққизда. Йигирмага бормаганман деб турибди кўзлари», «Мусича чўчиб, учиб кетди. Нарироққа бориб қўнди. «Мунча қаттиқ ёпди» (эшикни — О. А.) дегандай яна ўша томонга қаради», «Чивинлар кўзингга кириб, шоширади. Атрофга қараб яйрайсан», «Чамаси унинг нигоҳида ҳам дард тўла эди», «Қийин» деган сўзларни ўйлади-ю, шу заҳоти ўйини хаёлидан қувди», «Миясига ўрнашиб олган ари сира тинчлик бермаётгандай боши ғувилларди» каби ғализ жумлалар анчагина.

Наср табиати актуал мавзуларни, социал муаммоларни юксак салоҳият билан ёритиш талабини қўядики, бусиз энг муқаддас мавзуларни ҳам жўнлаштириб қўйиш, оқибатда китобхонларнинг диди, савиясига салбий таъсир қилиш ҳеч гап эмас.

О. АҲМЕДОВ

ТАҚРИЗ?

САДОЛАР ЧОРЛАЙДИ

Табиат яратган мураккаб
қўрғон —
Буюк мўъжизадир инсон
юраги.
Юраклар курашга
шайланса, жаҳон—
Яшарар, ушалар дунё
тилаги, —

Китобхон бирор асарни мутолаа қиларкан, шубҳасиз, ундан ўз қалбига ҳамоҳанг туйғулар, дардига ҳамоҳанг дард излайди. Шоир ҳам худди китобхон каби ўзига ҳамдард, ҳамфикр, ҳаммаслак бир сирдошга муштоқ— шеърлар ана шу эҳтиёж туғдирувчи туйғуларнинг садоларидир.

Анча йиллардан бери шеърлари билан республика вақтли матбуотида қатнашаётган, болаларга аталган асарлари бир неча тўпламлар ҳолида эълон қилинган шоир Қамбар Ўтаевнинг кейинги йилларда Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъати нашриётида икки шеърий китоби — «Ватан тупроғи», «Дийдор» босилиб чиқди. Бу мажмуаларда кўнгилларга ёқимли садолар борлиги бизни қувонтиради.

«Коммунист» шеърида шоир:

дейди. Қ. Ўтаевнинг кўпчилик шеърларида курашга шайланган юракнинг умидли, изтиробли, жўшқин, ҳақпарвар лаҳзаларини кўрамиз. «Ўша қизнинг дардида», «Қовун пишиғида», «То ҳаёт эканман», «Хум», «Қарилар дер», «Юрагимга кирдинг...», «Овчи...», «Мен ўзимни кашф этдим», «Ўтган воқеа», «Ҳар кимга ҳам бўлгим келмас тенг...» каби шеърларда шоир қалбининг овози тиниқ, жўшқин жаранглайди.

Ватан муҳаббати — курашувчи юракнинг доимий фаолияти, шоир қалби умрининг эса моҳиятини ташкил этади. Ватанга муҳаббат тушунчаси уни мадҳ этиш эмас, балки у ҳақда қайғуриш, унинг тақдирига масъул кўз билан қараб, масъул сўз айта олишдир. Қамбар Ўтаев «Ватан тупроғи» шеърида юрт қисматига қисматдош, дардига дарддош

юрак билан сўз айта олган.

«Овчи бир бургутни тутиб келибди...» деб бошланадиган шеърда эркинлик туйғуси улуғланади. Бургут овчидан, мен энди ерда ким бўлиб яшайман, деб сўраса, овчи: ерда ҳам бургут бўласан, дейди. Шеър «Бургут бўлиб ерда яшамоқ даҳшат..» деган сатр билан якунланган. Бу шеърни ўқиб, **эркинлик** деган сўз **ҳаёт, яшамоқ** деган каломга баробар эканлигини, усиз яшаб бўлмаслигини яна бир бор ҳис қиламиз. Гап асардаги сюжетнинг, маънонинг азалийлигида эмас, балки шоир ана шу эски ҳақиқатни такрорлаб, бизнинг руҳимизда уни янгилаётганида.

«Ўтган гап» шеъри пухталиги, шеър санъати нуқтаи назаридан қаралганда, анча мукаммаллиги билан ажралиб туради. Ривоят тарзида ёзилган бу шеърда эътиқодсизлар, имонсизларнинг аянчли қисмати акс этган. Бир йигит (воқеа қулдорлик даврига оид) уйида ўтириб олиб, туну кун хомуш бўлиб йиғлайверади. Отаси бунинг боисини сўраса, у, ҳамма «йигитнинг шунқорлари»да от бор, менда йўқ, дея нолийди. Ота, кўз ёшингни кўргунча кўзим тешилсин, дейди ва мени қулбозорга олиб бориб сот, эвазига от ол, дейди. Йигит отасини сотиб, бозордан отли бўлиб қайтади. Аммо у яна йиғлайди: онаси сабабини сўраса, у ҳамма отлиларнинг зарбоф тўни борлигини, уники йўқлигини айтади. Она, сенинг кўз ёшингни кўргунча кўзим оқиб тушсин, дея ўз қўлига қуллик кишанини солади ва ўғил уни қулбозорда сотиб, зарбоф тўн кийиб қайтади. Воқеадан хабардор яхшилар бу отафуруш, онафуруш «манқурт»ни тош билан қаршилайдилар. У юзини ниқоблаб, «отлилар» ичига ўзини уради... Шоир бу қиссадан шундай ҳисса чиқаради: «Қулдорлик даврида бўлиб ўтган бу. Бошқа даврларга келиб етган бу. Оти ҳам қариган, тўни ҳам тўзиб, у ҳамон безовта юрганмиш кезиб. От минган, тўн кийган одамлар аро, танирсиз, йўқмикан у бахти қаро...»

Шоирнинг «Ваҳима босади...», «Ялпиз», «Бу мутлақо ҳақиқат» «Тулкининг дегани» каби шеърлари ҳам китобхонга манзур бўлади. Бироқ «Дарахт одамга қўллари чўзади—мевасин тотамиз..», «Дарахт ўтқазганларга, мева етказганларга минг шарафу минг таҳсин...», «Олма етилибди...», «Саҳна...», «Кўкни қора булут қоплади...» деб бошланувчи бир қанча шеърлар ўқувчига на завқ, на изтироб, на бир янги фикр бера олади. Бундай машқларни ўқиб китобхон зерикади...

Қамбар Ўтаев бир шеърида: «Шеър бизни ҳаётга бошласин», дейди. Биз ҳам Қ. Ўтаевнинг ҳар бир шеъри шу эзгу ишни ўтай олишида тилакдошимиз.

Тоҳир ҚАҲҲОР

ЯНГИ КИТОБЛАР

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти ўқувчилар эътиборига яқинда босмадан чиққан қуйидаги китобларни ҳавола этади.

«СЎНГГИ БАРХАН» — Саъдулла Кароматовнинг бу романида замондошларимиз ҳақида ҳикоя қилинади. Асар воқеалари, автор ўзи таъкидлагандек, шартли номланган Шаҳристонда ва Варахша чўлларида бўлиб ўтади. Сент-Экзюперининг эпиграф қилиб келтирилган «Сув! Таърифингга сўз йўқ: нималигингни билмай, сендан лаззатланади киши. Сен ҳаёт учун заруриятгина эмас, ҳаётнинг ўзисан», деган сўзлари роман қаҳрамонлари — чўллар бағрида ажойиб мардлик ва фидойилик кўрсатаётган кишиларнинг орзу-умидлари ифодасидай жаранглайди.

Адабиётшунос олим Пирмат Шермуҳамедовнинг адабий-танқидий мақолалардан ташкил топган янги китоби «БАРЧАДИН ЯХШИРОҚ ҲАЁТ ГУЛИ» деб номланади. Китоб «Жараённинг ўзига хос йўллари», «Қаҳрамоннинг маънавий олами», «Портретларга чизгилар» каби учта бўлимдан иборат. Биринчи бўлимда танқидчи тарихий романлар, хусусан қорақалпоқ тарихий романлари хусусида ўз мулоҳазаларини билдирса, иккинчи бўлимда замонавий мавзудаги асарларда коммунист образининг яратилиши, қаҳрамон руҳияти каби масалалар ҳақидаги фикрлари билан ўртоқлашади. Учинчи бўлимда Ш. Рашидов, С. Азимов, А. Мухтор ва бошқа шу каби ижодкорлар асарларига назар ташлаш билан уларнинг ўзига хос адабий портретларининг айрим қирраларини яратади.

Қалбимда қандил ёнур,
Шодликдан шодалари.
Офтобдай таратур нур,
Нурда ифодаларим, —

ушбу мисралар Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати Гулчеҳра Жўраеванинг «ИҚБОЛ» дея аталган янги шеърлар тўпламидан олинди. Тўплам етти қисмдан иборат бўлиб, унга шоира ижодий фаолиятининг ҳамма даври жамланган, шунингдек, «Франция шеърлари» туркуми, болаларга бағишланган ва таржима қилган асарларидан намуналар ҳам киритилган.

Китобга расмларни Т. Саъдуллаев ишлаган.

Журналист Собир Шокаримовнинг «ТОҒ ГУЛЛАРИ» тўпламига авторнинг воқеий ҳикоялари жамланган. Уларда чўлда қаҳрамонлик кўрсатаётган замондошларимиз — пахтакорларнинг қаҳрамонликлари, ўз ишига фидойиликлари қаламга олинади.

Шунингдек, «Авторнинг биринчи китоби» туркумида Омон Ражабнинг «МУҚАДДАС ЧИЗИҚ» ва Маъсуда Убайдуллаева билан Дилором Тожиеванинг «МУШТОҚЛИК» шеърлар тўпламлари ҳам нашрдан чиқди.

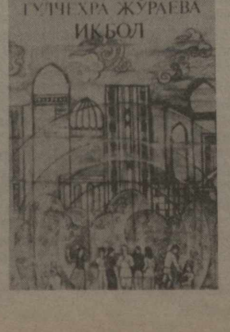

СЕВИНЧИМ КЎП, ШОДЛИГИМ ЗЎР, ТИЛИМ БИЙРОН,
ҚАЙСИ УМР ШУНДАЙ ЁШЛИК КЎРДИ, АХИР!

Усмон НОСИР

РЕСПУБЛИКА ИЖОДКОР ЁШЛАРИНИНГ III СЕМИНАРИ

Ойгул СУЮНДИҚОВА

ШИВИРЛАЙДИ САРИН ШАМОЛЛАР...

Ойгул Суюндиқованинг шеърларини ўқишим билан қалбимга нуқра либос кийган қорли Россия ўрмонларининг соф ҳавоси уфургандек бўлади. Сатрлар тиниқ, мунаввар. Уларда табиатнинг бўёқдор, рангин манзараси, мусаффо бўйи, она юрт қиёфасига омухта тарзда гавдаланади.

Мен шеърхон сифатида истар эдим, Ойгулнинг ҳис-ҳаяжони, эҳтироси Аму—Сирдай жўшқинлик касб этса. Унинг мавжу тўлқинлари олис-олисларни, беҳад кенгликларни қамраса.

Гулчеҳра ЖЎРАЕВА

●

Ярим кеча. Мен. Совуқ хона,
Изғириннинг кенг этаклари.
Деразамдан пичирлар, мана —
Қаҳратон ҳам илк эртакларин.
Дераза ҳам тонгга термулар,
Нимасидир бордай айтарга.

Кўзларимга иссиқ ёш тўлар,
Юрак сиғар фақат сатрга...
Ярим кеча. Мен. Рангсиз осмон.
Изғиринлар куйи авжида.
Совуқ хона. Бўғзимдадир жон —
Соғинганман онамни жуда!..

●

Хаёлимнинг маъбудаси—тун,
Ой нурлари сина бошлайди.
Қорайганда осмон ҳам секин,
Секин шовқин тина бошлайди.

Маъбудамнинг қувонч, ғами ҳам
Юрагимда қадам ташлайди.
Мен шаҳарсиз яшай бошласам,
Шаҳар шовқин сола бошлайди.

●

Кетаверсанг, тугамаса йўл,
Кўзларингга тўлмаса чанглар.
Кимдир деса: «Менинг дўстим бўл,
Кўпдир бизлар кўрмаган ранглар».

Кетаверсанг, тугамаса йўл,
Чарчамаса хаёлларинг ҳам.
Кимдир деса: «Дўстим, омон бўл,
Учрашамиз энг ажойиб дам».

Кетаверсанг, тугамаса йўл,
Йўл яшаса сен билан тўлиб.
Кимдир деса: «Мана, сенга қўл!...»
Хайрлашсанг, учрашмоқ бўлиб.

●

Хотирани бўлса унутиб —
Барчасига силтай олсанг қўл.
Фақат кўзда осмонни тутиб
Энтиксанг: оқ булут — оппоқ гул.

Ишонмасанг алдаётганда,
Ёлғон, десанг, севмайман, деса.
Кўзларинг ҳам қуёш мисоли
Сендан кучли ҳеч ким бўлмаса!..

Ҳамза мукофоти лауреати, шоир Эркин Воҳидов семинар қатнашчилари билан машғулот олиб бормоқда.

Жамол Сирожиддин шеърлари самимий ва рангли. Албатта, унинг юзга яқин шеъри билан танишиб чиққан киши билан бу ерда эълон қилинаётган икки-уч шеърини ҳозир ўқиб турган шеърхон таассуроти турличадир. Мен Жамолнинг шеърлари таъсирида ўзимча шуларни ўйлаб қолдим...

Улуғ шеъриятимизнинг яшовчан анъаналари ҳеч қачон узилиб қолмаган ва ҳеч қачон узилмайди. Анъаналар фақат ривожланиб, тозариб боради. Бугунги ёшлар шеърияти — муштараклик ҳолатини бошдан кечирмоқда. Маълумки, Ер шари бомбаларга, миналарга, ядровий қуролларга тўлиб-тошган ҳолда айланмоқда. Уни бўшлиқдан туриб зарарсизлантирадиган илоҳий қўллар йўқ. Демак, ичдан тозалаш, тозаланиш зарур бўлади. Ўз-ўзини чуқур англаш — тафаккур кенгликларига чиқиш, дунёни бир бутунликда англашга олиб келади...

Жамол Сирожиддин — шеърият тоғининг, ҳазрат Алишер айтганларидек, «Фироқу рашку оҳ ила дард» эканини, у ўз яратувчисидан бутун кучини аямасликни, Фарҳоддек фидоийлик талабини яхши идрок этади.

Рауф ПАРФИ

Жамол СИРОЖИДДИН

ШОҲИЗИНДА ҚАБРИСТОНИДА

Кўкат чиқмиш «тарс»
ёрганча
Сағананинг тошини.
Бир қария гўр бошида
Тўхтатолмас ёшини.

Мен сўрадим: —
Бобо нечун
Юрак-бағринг тиғлайсан,
Бу ўтган ким, нечун
унинг
Қабри узра йиғлайсан?

Ғам қиличи «ажин-ажин»
Қилиб чопган юзини
Менга буриб минг
азоб-ла
Бобо айтди сўзини:

— Бу келиним, —
нурсиз кўзин
Яна қайта ёшлади.
— Ўғлим жангдан
қайтмади,—деб
Дардин айта бошлади.

— Болаликдан
севишарди,
Келингинам кўп кутди,
Йигирма йил «келади»,
деб
Йўлларига кўз тутди.

У келмади, сўнг бу кетди
Фарёд солиб қалбимга.
Мен тирикман, сил
касали
Олди уни қабрига.

Жон беролмай
қийналганди
Келиб қолар дея ёр,
Очиқ кетди ҳатто кўзи
Бу дунёдан умидвор.
Қара, болам, у кутмоқда

Ёриб қабр тошини.
Чол кўкатни кўзга суртиб
Тошга босди бошини.

Абдували ҚУТБИДДИНОВ

ФАЛСАФА

Замин, қорнинг тўярмиди сенинг,
Менинг кўзим тўярмиди тупроққа.
Юлиб олаяпман гулларни
Қуёшнинг тилида гапирганларни:
«Мана у, о қандай майин
Мен қалбимни кесардим шундай,
Майин, майин, оҳ, қандай майин,
Ўлмоқ, лаззат!
Туғилмоқ, лаззат!»
Сен эса йиғлаяпсан, мажнунтол,
Йиғлама биз учун, яшадик
Ўраниб граммга, миллиметрга.
Биз миллион лаҳзани,
Миллион сукутни,
Сақлаймиз мавжланиб шу ерга.
Замин, қорнинг тўярмиди сенинг,
Менинг кўзим тўярмиди тупроққа.
— Отелло, бу сенинг хотининг эмас!
— Ҳамлет, бу сенинг отанг эмас, йўқ!
— Ҳомер, бу сенинг кўзларинг эмас!
Бу — бойчечак.
— Бу — чиннигул.
Бу — ер.
«Мана у, о қандай майин
Мен қалбимни кесардим шундай.
Майин, майин, оҳ, қандай майин
Ўлмоқ, лаззат!
Туғилмоқ, лаззат!»
Агар мен туғилдим ўзга ўрнига,
Агар сен ўласан бегона учун.
Мен, гўдак, тикан бўлай илон инида.
Сен, кекса, қопқоқ бўл илон инига.
Ахир, сенинг бошингдай қалқийди-ку ер.
Ахир, менинг бошимдай қалқади-ку ер.
Юракка пичоқни ботириб,
Қон билан ёзилар сўнгги шеър!
«Мана у, қандай майин,
Мен қалбимни кесардим шундай.
Майин, майин, оҳ, қандай майин,
Ўлмоқ, лаззат!
Туғилмоқ, лаззат!».

● ● ●

Ҳ.га

Ҳеч ким суйган эмас мени сенчалик,
Қақнус тумшуғида ёнган аланга.
Азизам, азизам, ғамгин азизам,
Саодат олмоққа етурми тангам.
Гирдоб ютиб кетган
Олуча барги.
Темир дубулғада ўсган чиннигул.
Нотинч изтиробим ва соғинчларим,
Сенсиз этмоқдаман ёлғиз тановул.
Ҳамал қафасида ҳарир ғаройиб
Зиндон тикиб берар сирли ҳаяжон.
Бўёқлар буғланган рангли ҳовузда
Ҳайратдан қалтираб турган бақажон;
Ҳеч ким севган эмас мени сенчалик,
Ҳеч ким бўлолмаган сендай фидо тан.
Улкан кемани ҳам чўктирган балиқ,
Гўё сен
Дарғадай таажжубланаман.
Оғир лангар бўлиб қўлларим чўкар,
Чуқур қучоғингга боғланиб беҳуш.
Лолдирман, тилларим қолар узилиб,
Зангор тўлқинларда қийқирган оққуш.
Ҳеч ким суйган эмас мени сенчалик,
Ҳеч ким суйган эмас мени юракдан.
Ҳеч ким тўкилмаган сендек эланиб.
Ҳеч ким тўкилмаган сендек элакдан.
Ҳеч ким, фаришта ҳам
Ва на малойик
Бермаган саодат олмоққа танга.
Ҳеч ким ёндирмаган мени сенчалик,
Қақнус тумшуғида ёнган аланга.
Ҳеч ким суйган эмас мени сенчалик.

Ойхумор АСАДОВА

ЖИЙРОН ҚАШҚА

ҲИКОЯ

— Воҳ, ёниб кетяпман-а. Жийрон қашқамни мана шу қўлларим билан гўштга топшириб келдим-а. Абдулла дўхтир «Ўпкаси қаттиқ шамоллаган, нафас олишини қаранг жониворнинг, Яхшиси уволига қолмасдан, гўштга топширинг», деди.

Жийрон қашқам, Жийронгинам. Нимага ича қолдим ўша савилни, мени нима жин урди ўзи? Хом сут эмган банда бўлмасам, бурноғи йилги воқеа пандият бўлмайдими?

... Ўша йили бирам ўт мўл бўлди-ей, нақ белга уради. Жийрон қашқамни эрта кўкламдан кўпкарига тайёрладим. Жониворга емни еганича бердим, якка қозиқда боқдим. Жоним ҳалак, ишқилиб сакрамасин дейман. Уйда болаларга ҳам қайта-қайта тайинлайман: Жийрондан кўз-қулоқ бўлиб туринглар.

Намакобга ювинтириб, кечаси бир-икки совутгани далага олиб чиқардим. Ой нурида унинг кўкимтир қора тусда ёнишлари, нақ кўзни олади-я. Эҳ-ҳе, ўша йили менинг Жийроним не-не пишқирган отларни доғда қолдириб, тўдани ёриб улоқни олмади, дейсиз.

Лекин Малик полвоннинг кўпкарисида мени ғафлат босди, ғафлат! Ўшанда Муроднинг қилиғи суяк-суягимдан ўтиб кетди. Солим учун от чопади ярамас. Солимчи билан уялмай-нетмай айтишиб ўтирибди-я.

—Ҳов, оқсоқол, бу солимингизга мушук офтобга чиқмайди-ку, каттароғидан қўйинг, —деди-я.

—Ўв, Мурод, уят, жўра. Чавандознинг гапи бўлмаяпти бу гапинг, —дедим.

Ўшандаям ҳалиги савилдан озроқ отгандим. Бир маҳал бир қўр айланар-айланмас Жийрон мени чалқанчасига йиқитиб, элга шарманда қилиб кетса бўладими. Қалпоғим туёқларининг остида лойга қоришиб ётганини кўриб, додлаб юбораёздим. Тўдадан нари кетдим. Лойга ботган қалпоққа ҳам қарамадим. Майли, нима бўлса бўлди, Жийроннинг одатини билардим, айб ўзимда, дейман тишимни тишимга қўйиб. Жондан ортиқ кўрганим Қорасочни ҳам солимдан гап очгани учун жеркиб берганман. Ҳар гал кўпкаридан қайтсам, Жийронни боғлар-боғламас гапни нима олиб келдингиздан бошлайди.

—Отажониси, солим қани, солим. Нима, кўпкари солимсизмиди, — дейди. Азбаройи тутоқиб кетганимдан аввал ёзғириб, кейин қаҳр билан тишларим орасидан дейман:

—Чавандоз солим учун от чопмайди, билдингми. Уни унга, буни бунга бериб келяпман.

Қайси бир кўпкаридан қайтаётиб, йўл-йўлакай бултур кўрак теримида икки қўлини ҳам варақа чайнаб кетган Дониёр тракторчидан ҳол сўрагани бурилдим. Йўқлаб борганимдан чол-кампирнинг боши кўкка етди. Кўпкаридан тушган солимларни жўрамникига ташлаб, йўл-йўлакай пастдаги магазиндан сақич олиб уйга қайтдим. Сезиб турибман, яна одатдагидай машмаша бошланади.

— Вой ўлай, солимга сақич бердими?

—Қорасоч, сен яхши аёлсан, лекин бунақа пастлик қилма!

Мен сизга айтсам, оғайнилар, от одам танийди. Унда хислат кўп. Тил йўқ-да, жониворда. Шунинг учун сал кайфим бўлса, унга яқинлашмайман. Ўша куни нима фалокат босди мени —билмайман, билмайман... оғайнилар. Бир кўнглим, бугун чопмай қўя қолай девдим, бўлмади-да савил. Гижинглаган отлар пишқириб турибди, ўзимни тўдага урганимни билмай қолдим. От устида нақ тошиб кетасан-а одам, қушдай енгил сезасан ўзингни. Улоқни тақимга босиб учавердим, учавердим. Атроф дупур-дупур. Бирдан улоқ қўлимдан чиқиб кетаёзди. Ўзимни ўнглаб оламан дейману уддасидан чиқолмайман-да. Жийрон бўлса раъйимга юрмайди. Бир маҳал қарасам тагимда қуруқ эгар, холос. Қашқа мендан бир-икки қадам олдинда учиб боряпти. Забт билан ерга урилдим. Юзимга муздек нарса сачради.

Кўзимни очсам, оппоқ хонада ётибман. Оёқ-қўлим дока билан боғлаб ташланган. Аъзойи-баданим қақшайди.

—Қолган жонингиз фойдага, чавандоз, —дейди врач меҳрибонлик билан. —Зарари йўқ, бир ҳафтадан кейин отдай бўлиб кетасиз.

Мен ҳеч нарса деёлмайман, тилим калимага келмайди. Нима бўлганини эслашга уринаман. Кўзим илинди. Аллақаерда от кишнагандек бўлди. Ирғиб ўрнимдан турмоқчи бўламан. Қаёқда—танам зил-замбил.

—Жийрон, Жийрон қашқа кепти, дўхтир уни бир кўрай...

Атрофимни оппоқ халатлилар ўраб олди.

—Жим, тинчланинг, чавандоз, Жийронни тузалиб чиққандан кейин кўрасиз, —дейди ҳалиги меҳрибон врач.

—Йўқ, илтимос, мен туришим керак, —дейман ўзимни у ёқдан бу ёққа уриб.

—Иситма алаҳситяпти, яна укол қилинг, —дейди дўхтир кимгадир.

Ҳамшира шприцдан тизиллатиб дори сачратиб, игналарини аллақаерларимга санчди.

Эрталаб палатага акам билан Қорасоч кириб келди.

—Ҳа, чавандоз, дурустмисан, ҳаммани қўрқитвординг-ку. Оббо сен-ей, —дейди акам.

— Дуруст,—дейман.

—Қалай, энди бироз яхшимисиз, —дейди Қорасоч титроқ овозда.

«Кўриб турибсан-ку», дегандек ўқрайдим. Сезиб турибман, Қорасоч нимадир демоқчи, айтолмаяпти.

—Болалар яхшими, дейман хавотирлачиб.

—Яхши, кеча Кундузакдан қариндошлар келувди, меҳмонлар билан бўлиб, Жийрон ғовни бузиб чиқиб кетганини билмай қолибмиз. Акам тушовига катта қулф солиб қўйган эдилар.

Кўнглим сезди, Жийронга нимадир бўлган. Ўрнимдан туриб кетгудек бўлиб Қорасочга тикилдим.

—Қани, қани Жийрон, унга нима бўлди? Азонда унинг кишнаганини эшитгандек бўлувдим-а. Манави дўхтирлар ухлатиб ташлашди мени.

—Вой-ей, Жийрон ҳам бор бўлсин-ей, ўзингизни босинг, бизга Жийронмас, сизнинг жонингиз керак, —деди Қорасоч йиғламоқдан бери бўлиб.

— Айтаяпман-ку, туни билан тушовда сакраб юриб-юриб, касалхонанинг деворига келиб, тўхтаб қолибди. Эшим ака эрталаб уйга етаклаб бордилар. Жонивор қоп-қора терга тушибди. Бостирмага боғлаб, емиш ташлаб келдим.

Ҳаммаси аён. Жийрон қашқам мени излаб чиққан.

Ана шунақа гаплар, оғайнилар...

АРАБИСТОН

Гармселлар силаб ўтар саксовуллар шохини
Бадавий чол манглайидек замин сатҳи қатқалоқ.
Қизғалдоқлар дарз кетганча айтар сўнгги оҳини
Кун тиғида чўнг туяни эмиб турар бўталоқ.
Бунда яшар пайтавасин ойда, йилда ечганлар,
Бунда яшар тириклик деб ҳаловатдан кечганлар.
Бунда яшар тандирдаги нондай кўпчиб юзлари
Волидасин кўкрагидан сутмас, қимиз ичганлар.
Бу дунёнинг бор азоби, бор заҳмати бундадир,
Бошга соя зулфиқору ёстиқлари кундадир.

Хайриддин БЕГМАТОВ

РУБОИЙЛАР

Баланд тоғ. Икки тош турармиш қатор,
Бири қора эмиш, бири оппоқ қор.
Қора тош ингрармиш: тундир насибам,
Оқ тош мағрур айтар: насибам—виқор!

* * *

Митти бир қушчага ташладим назар,
Тинч кўкда муаллақ ўйин кўрсатар.
Шуурсиз бир танда шунчалар шодлик,
Мен нечун севинмай, айтинг, одамлар!

* * *

Жонгинам, жонимни этолмам нисор,
Кафтимда кўтармоқ шарти ҳам бекор.
Кўрдимки, мен сизга кафтимни тутсам,
Сиз бўлса кифтимга минмоққа тайёр!

* * *

«Қуюк қалам» сўзим «Суюк» деб ювош,
Устоз, либос ечиб, тан этибсиз фош.
Суймаслар, куйсалар, қулф очар қалам,
Куйган дил бўлар-ку қуюк-ла сирдош.

* * *

Соғ бўлсанг, ҳаракат тан ўсмоғидир,
Бемор бўлсанг, ёлғиз ишонч тоғидир.
Тўшакка қул бўлма, келса мадоринг,
Юриб тур, юрган тан соғлар соғидир.

* * *

Мен йўқсам, ёлғонпуш туҳмат қаёнда,
Энг қабиҳ ишларга журъат қаёнда?
Мен йўқсам, қабоҳат мулкин титратиб,
Бу дилбар ҳаётга ҳайрат қаёнда?

* * *

Қумурсқани ҳалол меҳнат боқади,
Тизилиб, сувдайин бетин оқади.
Меҳнаткаш-да, қурғур, меҳнат ёқмайин,
Бемавруд ўтирсанг, боплаб чақади.

* * *

Инсон боши тошдан ясалмиш тугал,
У барча келмишга бир-бир кўникар,
Аммо ноҳақликка кўниккан бошни,
Айтинг: ёрилмаса, уриб ёрсинлар!

Адҳам ДАМИНОВ

ҚАТРАЛАР

ДЎСТЛАР

Уларни ўзларини мактабда ўқиб юришгандаёқ «жасоратли олтилик» дейишарди. Кейин ҳам чеклари ҳар томонга тушган бўлса-да, икки-уч ойда бир йиғилишиб туришар эди. Бугун ҳам роппа-роса олти дўст, олти улфат маҳаллаларидаги ҳар галги тўпланишадиган тепаликка ошиён қуришди. Ичишди. Суҳбатлашишди. Сўнг ширакайф ҳолда Икромни ўртага олишди.

— Икром, нега акангни «Жигули»сини сира минмайсан? Ё бермайдими? — деди бири.

— Акаси билан отаси ҳали ҳам уни гўдак санашса керак-да! — Кинояли қочириқ қилди иккинчиси. —Бу фақат машинанинг чангини артишга ярайди, холос...

— Бизникида машина бўлганда ҳеч бўлмаса ҳафтада бир марта маза қилиб минардим, — гап қўшди учинчиси.

— Машинани ўғил бола минади-да, — ошкора кулгу кўтарди кейингиси.

— Унда Икром кийимларини ўзгартириб минса бўларкан, — деди бошқаси.

— «Жигули»ни ҳам минадими, ҳозир «ГАЗ-24» модадан қолаяпти-ку, — уларни ҳазил билан енгмоқчи бўлди Икром. Бироқ даврадагилар кучлироқ кулги кўтаришиб, баттар калака қилишди. Ҳамма ширакайф эди. Гаплар ва кулгилар Икромга секин-аста таъсир қила бошлади. Ахир, у ҳам дўстларидек пичинглардан, кулгилардан қони қайнай оладиган ўн тўққиз ёшда эди-да...

... Эртасига Икромларникига ҳаммалари йиғилишди. Энди улар бир-бирларига гапирмас, эгниларида чопон, белларида белбоғ, бошларига — ўсиқ сочлари устига ярашмаган дўппиларни бостириб олганларича ғамгин қўл қовуштириб туришарди. Ораларида Икром йўқ эди. У кечаси ҳеч кимга сездирмай «Жигули»ни миниб чиқиб йўлда қаттиқ ҳалокатга учраб ҳалок бўлганди. Улар Икромни сўнгги йўлга кузатишаётиб хўнграб-хўнграб йиғлашди. Қайтишда тинмай эслаб келишди.

— Мард йигит эди Икром...

— Яхши дўст, яхши улфат эди...

— Бечора дўстимиз...

— «Жасоратли олтилик»нинг гули эди.

— Тақдир экан-да...

Аммо улар бир нарсани — кечаги суҳбатни эслашдан чўчишар, бу хусусда лом-лим демай боришар эди...

БАҲО

Йигит шаҳарда танишган ва уйланмоқчи бўлиб юрган қиз суратини ойисига кўрсатди. Порлаб турган тимқора кўзларида ақл балқиб турган, қошу кўзлари ҳуснига ярашиқли, сулувгина бир қиз эди у. Ойиси расмни қўлга олгач, узоқ тикилди. Нима дер экан, деб йигитнинг жони ҳалак. Аёл эса ҳамон жимгина суратни кузатар, йигит бўлса тобора бетоқатланарди. Ниҳоят, ойиси тилга кирди.

— Эгнидаги саккизтепки атласнинг бир кийими чайқовда юз сўм. Устидаги нейлон жемпери ҳам сўнгги модада. Қўлидаги узуги билан қулоғидаги сирғаси ҳам сара тиллога ўхшайди, дидинг чаккимас... — деди.

Йигит қотиб қолди. Сўнг ўзига келгач, ойисининг қўлидаги суратни олди-да, уйга кириб кетди. Унга шу топда ойиси, «топган қизинг бўлмайди, унга уйланмайсан», деганда ҳам у ўзини бунчалик йўқотиб қўймасди.

Муяссар ОТАЖОНОВА

СИЗ БИЛМАЙСИЗ

Бизнинг элга келмас баҳор, сиз келмасангиз,
Юз очмагай ҳатто наҳор, сиз келмасангиз,
Келмасангиз ҳувиллагай хонумоним ҳам,
Кўксимизда бўлмас виқор сиз келмасангиз.
Гулларим ҳам сувга эмас, меҳрингизга зор,
Кўзларим ҳам йўлингизда, сизга интизор,
Дилингизга ҳеч бир замон қўнмасин озор,
Тонг отмагай бизда зинҳор сиз келмасангиз.
Бу кўзлардан ёшлар эмас, инжу оқадир,
Билсангиз-ей, қонингизда ўтлар ёқадир,
Сиз билмайсиз, бир жуфт кўзлар неларга қодир,
Кўрган куним бўлгай бекор сиз келмасангиз.
Интизорлик дарди бизга одат бўлибдур,
Ишқингизни куйламоқлик роҳат бўлибдур,
На чораким, қисматимиз тоқат бўлибдур,
Ишқ бобида бўлурман хор, сиз келмасангиз.

Фотима МИРЗАБОЕВА

ЙЎЛГА ЧИҚДИМ

Фотима Мирзабоева Қорақалпоғистоннинг Қўнғирот районида таваллуд топди. Туғилган маскан манзаралари, ота-она ўгитлари, ўқувчилик йилларининг қайтарилмаслиги... Ҳамма-ҳаммасининг суврати қалбида. Турфа олам манзаралари ёш қалбда шеърий акс садо берди.

Мана, ниҳоят, Фотима ёш ижодкорларнинг республика семинарида — Тошкент имтиҳонидан ўтмоқда. Имтиҳонлардан ёруғ юз билан ўтишингга тилакдошмиз, Фотима!

Қарз олган эдим таниш қизлардан
Муддатидан ўтмай қайтардим букун.
Ватан олдидаги улкан қарздан
Қутулмоққа етмас умрлар лекин.

Чексиз саҳролару кенгликларидан
Боболарнинг руҳи жонланар кўп пайт:
«Танимизни тупроқ кўмгани билан
Гул бўлиб кўкардик—юртга муҳаббат!
Узоқ манзил босдик, қисқа умрнинг
Англайлик деб, сирли паст-баланд изин.
Ерга хасса билан ёзиб дардларни
Қутулолмай кетдик қарздан, қизим...»
Бурун шундай кечди халқим жаҳони,
Энди омонлик, деб чекмоқда имзо.
Бироқ, биз туғилган ўша маконнинг
Қарзидан қутулмоқ мумкинмас асло!

* * *

Учратиб қолдим-ку ёш ўспиринди,
Ўйиб ёзмоқдайди дарахтга исмин.
Магар дарахтга тил битганда эди,
Япроқларга берар эди шундай ун:
«Ёддан ҳам чиқар-ку тан жароҳатим,
Болаларим, сўзимни унутманг зинҳор.
Мени кўкартган ким, билмайман отин,
Бироқ томиримда доноғи ёйилар.
Кўрингки, ёш кимса таним қабартар,
Йўқ, ўйламанг бу иш кимгадир сабоқ.
Унга оз кўринди шону мартаба.
Ҳам инсон қалбига солди жароҳат...»

* * *

Йўлга чиқдим, манзил йироқ, онажон,
Олдда нелар кутиб турар, номаълум.
Болалигим манглайда—бахт, жаҳон...
Қўлларингдай сийпар савур шамоли.
Болми, заҳар бўлар манзил тортиғи,
Кўз ёшларим тақдир тошин эритар.
Йиллар, сизга болалигим қолдирдим...
Қалбда соғинч, орзулару ниятлар,
Йўлга чиқдим, манзил йироқ, онажон...

ОТАЁР таржималари

Семинар — ижодий имтиҳон.

С. МАҲКАМОВ фотоси

ТАРИХ САБОҚЛАРИ

КИНО

ЎЗБЕКИСТОН ССР халқ артисти, таниқли кинорежиссёр Латиф Файзиев ўзининг янги, икки серияли «Уйғониш» бадиий фильмини томошабинлар ҳукмига ҳавола этди. Картина Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, Ҳамза мукофоти лауреати Назир Сафаров асари асосида яратилган. Назир Сафаров ижоди ҳақида гапирганларида ёки ёзганларида «инқилобий руҳ билан суғорилган ижод», деган иборани кўп ишлатадилар. Ҳақиқатан ҳам шундай. Ёзувчи буни ўзининг «Уйғониш», «Тарих тилга кирди» драмалари, «Кўрган-кечирганларим», «Наврўз» романлари ва бошқа асарлари билан исботлаган. Адиб ўзи учун ниҳоятда қадрдон бўлган мавзуга бир умр содиқ. Шунинг учун ҳам у, «Ижод қилишдан мақсадингиз нима?» деган саволга ҳамиша «Ота-боболаримизнинг инқилоб йўлида олиб борган буюк жасоратини акс эттиришдир», деб жавоб беради.

Мана, экранда ана шу буюк жасоратнинг ўзига хос ёрқин саҳифасини, яъни 1916 йилги Жиззах қўзғолонини акс эттирган, муҳими, халқимизнинг синфий ва миллий уйғонишини кўрсатган фильм. Фильмда қатнашган машҳур санъаткор, СССР халқ артисти Иннокентий Смоктуновский радиожурналистлар билан қилган суҳбатида «Уйғониш»даги иштирокини 1983 йилги ёрқин ишларидан бири сифатида эътироф этди. Гапнинг очиғи, Иннокентий Смоктуновскийдек моҳир санъаткорга роль тақдим этиб, маъқул қилдириш осон эмас. Аммо «Уйғониш» картинасидаги Гиппиус ролини у иккиланмай, мамнуният билан қабул қилди.

«Уйғониш» фильми муваффақиятининг омилларини учта муҳим фактда ёрқин кўриш мумкин. Биринчиси, картинага асос бўлган асарнинг маҳорат билан ёзилганлиги ва сценарийнинг пухталиги, иккинчиси, ёзувчи Назир Сафаровнинг фильмни экранлаштириш жараёнидаги актив иштироки, учинчиси эса, режиссёр томонидан ажойиб актёрлар ансамбли яратилганлигидир.

Ҳурматли ёзувчимиз «Уйғониш»ни суратга олишга тайёргарлик даврида ҳам, қизғин иш кетаётган кунларда ҳам съёмка қатнашчилари билан бирга бўлди. Назир ота фильмни элга манзур қила олиш ўйи билан яшади. Эзгу мақсади амалга ошиши учун меҳнатдан қочмай, Николай Рожков ва Латиф Файзиев билан бирга Москва, Ленинград, Тошкент архивларида эринмай ишлади. Революция учун курашган ветеранлар билан қайта-қайта учрашди, суҳбатлашди. «Ниятимиз фильмнинг пухта чиқишига, аниқроғи, ғоявий-бадиий ва тарихий жиҳатдан аниқ ва ишонарли бўлишига эришиш эди», дейди адиб. Кинолентани томоша қилар эканмиз, авторлар эзгу мақсадига эришганликларининг гувоҳи бўламиз.

Актёрлар ансамблида Иннокентий Смоктуновский билан бирга Кирилл Лавров, Наби Раҳимов, Зикир Муҳаммаджонов каби СССР халқ артистлари, Николай Тимофеев, Ҳошим Гадоев, Расим Балаев, Владлен Давидов, Пўлат Саидқосимов сингари республика халқ артистлари, Дилбар Эгамбердиева, Жаҳонгир Файзиев каби ёшлар бор. Ҳар бир актёр ўзига хос ижро услубига эга. Латиф Файзиев роль тақсимлашда ҳам янглишмаган. Масалан, Зикир Муҳаммаджонов ижросидаги Мавлон оддий деҳқонга хос хислатларни ўзида мужассам этгани, жайдарилиги, мардлиги ва беғуборлиги билан эътиборни тортади.

Бош қаҳрамон Қудрат образи ҳам ўз ижрочисини топган. Томошабин Сибирга сургун қилинган Қудрат мисолида даставвал «қўли калта», аммо онг-тушунчаси, одамларга бўлган ҳушёр муомала-муносабатидан инқилобий ҳаракатларга хайриҳоҳ кишини кўради. Бу хайриҳоҳлик курашчан фазилатга айланиб, Қудрат Туркистон халқларининг чор самодержавиеси ва маҳаллий бойларга қарши тобора кучайиб келаётган ҳаракатининг актив намояндаларидан бири бўлиб қолади. Эзгу мақсад йўлида, бутун халқ тақдири учун курашда у ёлғиз эмас. Ҳақиқий революционер Алексей Воропаевдек (артист Николай Тимофеев) ҳамфикр дўстлари, қардошлари бор. Оддий темирчи йигитнинг актив инқилобчига айланиши, шубҳасиз, актёрдан катта маҳоратни, астойдил изланишни талаб қилар эди. Шу жиҳатдан Қудрат роли ижрочиси, Тожикистон ССР халқ артисти Ҳошим Гадоевнинг самарали ижодий меҳнатини таъкидлаш ўринлидир. Театр ва кино санъатида Қудратга ўхшаган қаҳрамонлар бор. Халқ уларни яхши билади. Шунинг учун ҳам актёр такрорийликдан қочади ва ўзига хос, оригинал образ яратишга эришади.

Ҳошим Гадоев Латиф Файзиев картинасида биринчи марта қатнашаётгани йўқ. У режиссёримизнинг олтмиш тўртинчи йили Мақсуд Шайхзода сценарийси асосида экранлаштирилган «Улуғбек юлдузи» фильмида ҳам роль ижро этган эди. «Менга Латиф аканинг режиссёрлик маҳорати, услуби ёқади, — дейди Ҳошим Гадоев. — У кишида актёр имкониятларини тез илғовчи, кашф этувчи қобилият кучли. Бошқа режиссёрларда кам кўринадиган ёзувчилик истеъдоди бор».

Фильм ютуқлари ҳақида гапирганда, И. Смоктуновский ва К. Лавров талқинини алоҳида қайд этмоқ лозим. Уларнинг иштироки картинага ўзига хос файз киритиб турибди. И. Смоктуновский Фарғона музофотининг генерал-губернатори Гиппиус образини ғоятда ҳаётий талқин қилади. Бу образ томошабинда ғазаб туйғуларини уйғотади. Гиппиус салбий образ бўлса-да, ғоятда ақлли, устомон. Ниятига етиш, рақибини мағлуб қилиш учун қандай бўлмасин йўл топишга, ҳийла-найранг ишлатишга қодир. Кирилл Лавров ижросидаги питерлик ишчи образи самимийлиги билан диққатга сазовор. Унда ортиқча хатти-ҳаракатлар йўқ. К. Лавров қаҳрамони эътиқодли, узоқни кўра биладиган, маънавий етук, фидойи революционердир.

Вахтангов номидаги театр артисти Николай Тимофеев ижросидаги революционер Алексей Воропаев, Наби Раҳимов талқинидаги Нўъмонали, Владимир Дружников ижросидаги уезд полковниги роллари ҳам ўзига хослиги билан эътиборга лойиқ. Картинадаги барча образлар бутун қарама-қаршиликлари ва тадрижий ўсишлари билан берилади.

Фильмнинг диққатга сазовор томонидан яна бири шундаки, ундаги актёрлар ансамбли интернационалдир. Ижрочилар орасида Москвадан, Озарбойжон, Тожикистон, Шимолий Осетия республикаларидан актёрлар бор. Яна бир характерли фактни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиз. Асардаги улуғвор интернационализм ғояси ўзбек деҳқони ва рус ишчисининг бир ёқадан бош чиқариб, озодлик учун ҳамжиҳатликда олиб борган кураши замирида талқин этилади.

Тўғри, Ўрта Осиёнинг бошқа районларига ҳам ёйилиб кетган халқ қўзғолони ягона раҳбарликка эга бўлмаганлиги сабабли инқирозга учрайди. Чор ҳокимияти юборган жазо отряди қўзғолончилардан қаттиқ ўч олади. Лекин бу ерда халқимиз синфий ва миллий онгининг уйғонишидек катта ғалаба бор! Ана шу кўтарилиш, уйғонишни тасвирлаган фильм эзгуликка ишонч билан тугалланади.

«Ўзбекфильм» киностудиясининг янги маҳсулоти — «Уйғониш» бадиий фильми Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг қутлуғ 60 йиллик тўйи арафасида улуғ инқилоб учун, озодлик учўн курашганларнинг ибратли ҳаётини ўзида ёрқин акс эттирган тиниқ бир кўзгу сифатида аҳамиятга эгадир.

Юсуф БЕРДИЕВ

Суратда: «Уйғониш» фильмидан кадр.

ТЕАТР—ТАРБИЯ ДАРГОҲИ

МУНОЗАРА

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси саҳифаларида театр ва томошабин масаласига оид бошланган мунозара ўринли бўлди. Бу мубоҳасаларда кўп таклифлар ва мулоҳазалар ўртага ташланмоқда.

Назаримда, кейинги йилларда томошабинларнинг театрга муносабати бироз ўзгарди. Улар театр кулги ёки ҳордиқ манбаи бўлишини истайдилар. Тўғри, эстетик таъсирчанлик — театрнинг бош омилларидан бири, лекин театр томошахона ҳам эмас. Шунинг учун баъзиларнинг «томошабин театрдан кетиб қоляпти», «томошабинлар театрга мажбуран келишмоқда», деган гапларига қўшилиб бўлмайди. Бу — бирёқлама фикр. Тўғрироғи, асосланмаган.

Маълумки, китоблар — турли жанр ва соҳаларга бўлингани каби катталар, болалар театри, музикали ва драматик театрлар мавжуд. Ҳаётда фақат эртаклар ва халқ достонларини севиб ўқийдиган, аммо академик нашрдаги китоблардан ҳеч нарса тушунмайдиган китобхонлар бўлганидек, музикали драма театри спектаклидан завқланиб, драма театрида қўйилган асардан зерикадиган томошабинларнинг бўлиши табиий. Бунда китобхонни ҳам, томошабинни ҳам айблаб бўлмайди. Чунки ҳар бири ўз билими, ўз дунёқараши даражасида иш кўради. Шунинг учун ҳам театр ва томошабинлар муносабатини бировнинг томоша залидан чиқиб кетганлиги ёки кетмаганлиги билан эмас, энг аввал томошабиннинг билим даражаси билан белгилаш лозим.

Киши бадиий ёки сиёсий адабиётнинг муайян жанрини ўқиш учун муайян даражадаги билимга, маданий савияга эга бўлиши зарур. Умрида Шекспир ҳақида эшитмаган одамнинг унинг асарлари асосидаги спектакллар моҳиятини тушуниши бироз қийин бўлади. Лекин томошабин учун бу баҳона бўла олмайди. Ўзида дидни озгина тарбиялаган ҳар қандай томошабин асар моҳиятини тўлиқ бўлмаса-да, унда айтилмоқчи бўлган асосий фикрларнинг нуқталарини тушуниб етади. Бу ҳол Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрида саҳналаштирилган «Отелло», «Ҳамлет», «Қирол Лир» каби асарлар намойиш этилганда кузатилган эди. Лекин бугунги томошабиннинг диди ва савияси ҳақида бундай деб бўлмайди.

«Театр шундай минбарки, у орқали халққа кўп яхши гапларни айтиш мумкин»,— деган эди Н. В. Гоголь. Модомики шундай экан, томошабинларни ана шу минбар атрофига йиғиш, ана шу яхши гапнинг моҳиятига тушунишга жалб этишнинг ўзи ҳам катта тарбиявий аҳамиятга эга. Шу маънода мен «Билетлар сотилган...» номли мақола авторининг фикрига тўла қўшиламан, фақат мактабларда эмас, завод ва фабрикаларда, корхона ва олий ўқув юртларида ҳам театр билетларини тарқатиш зарур, деб ҳисоблайман. Бугина эмас, билет тарқатиш жараёнида томошабинларни спектаклнинг моҳияти билан таништириш, уларни спектакль кўришга тайёрлаш хусусида ҳам жиддийроқ ўйлаб кўриш ва конкрет тадбирлар белгилаш вақти келди.

Ҳаётимиз фаровон, турмушимиз гўзал, маданиятимиз юксалмоқда. Шундай даврда яшаб, бирор марта театрга тушиб спектакль кўрмаган кишини қандай қилиб маданиятли, деб айтиш мумкин? Баъзи статистик маълумотларга қараганда, агар Тошкент шаҳрида ўқийдиган ҳар бир студент беш йил давомида бир мартадан театрга борса, шаҳардаги барча театрларнинг томоша зали ҳар оқшом томошабин билан банд бўлар экан. Бундан шундай хулоса чиқадики, беш йил давомида бир марта ҳам спектакль кўрмайдиган, театр нима эканлигини билмай ўтиб кетадиган студентлар кўп экан-да! Юқорида айтганимиздек, бундай олий маълумот олганларни ҳам маданиятли дейиш қийин. Демак, саводхонлик, маълумот беришни ўзибўларчиликка ташлаб қўйиб бўлмаганидек, кишиларга маданий таълим ва тарбияни ҳам ўз ҳолига ташлаб қўйиб бўлмайди.

Мунозарада қатнашган М. Аъламова жуда тўғри фикрларни ва мулоҳазаларни ўртага ташлайди. Лекин театрга мактаб ўқувчилари қанчалик мажбурий йўллар билан олиб келинмасин, баъзи ҳолларда театрларнинг заллари бўшлигини кўрамиз. Бу ҳолни мен Муқимий номидаги музикали театр ва «Ёш гвардия» театрининг спектаклларига тушганимда кўраман. Бу ачинарли аҳволни театрларнинг раҳбарлари ҳам ўйлаб кўрсалар ёмон бўлмасди.

К. Станиславскийнинг «Санъатдаги ҳаётим» номли китобини ўқиётиб, баъзан таажжубда қоламан. «Биз, — деб ҳикоя қилади у, — болалигимизда, фалон куни театрга борамиз деб хабар берилса, ўша кунни орзиқиб кутардик. Театрга борадиган кунимиз эса, албатта ҳаммомга тушардик ва янги либосларимизни киярдик. Қўлимиздаги оппоқ қўлқопларимизни кир қилиб қўймаслик учун қўлимизни биқинимиздан кўтариброқ юрардик. Театрга борганда эса, худди табаррук ибодатхонага киргандай шивирлаб гаплашардик ва мусиқанинг сеҳрли оламига шўнғиб кетардик. Шунинг учун, илк қадамларимданоқ мени театр ва музика билан яқинлаштирган ота-онамдан бир умр миннатдорман».

Биз-чи? Биз ҳам театрга келадиган ёш авлодни шундай руҳда тарбиялаяпмизми? Афсуски, болалар театр фойесида шовқин-сурон кўтаришади, томоша залига кириб олгач, бир-бири билан қичқириб сўзлашади ва ниҳоят, томоша бошлангач эса, театрнинг қимматбаҳо жиҳозларига зарар етказишади. Деворларга ҳар қандай бўлмағур сўзларни ёзишади, чиройли креслоларнинг паралонларини чиқариб ташлашади. Шу ҳам инсофданми? Бу ҳали ҳам мактабларимизда ва оилаларимизда таълим-тарбиянинг яхши йўлга қўйилмаганидан дарак беради. Бундай болалар кўпинча ўзларини театрга эмас, аллақандай томошахонага келгандай сезишади. Ҳатто, уларни театрга олиб келган мураббийлар ҳам бу ҳолга бепарво қарашади. Ваҳоланки, болаларнинг бундай қилиқларига ва театрда ўзларини бундай тутишларига мураббийлар ҳам жавобгардир.

Кўринадики, қарс икки қўлдан чиқади. Ҳадеб барча айбни театрларга тўнкаш билан иш битмайди. Театрларни баҳсда кўтарилаётган айрим ҳақли талабларни ҳисобга олишга даъват этган ҳолда, томошабинлар билан ишлаш методи ва услубларини ҳам асосли равишда ишлаб чиқишни таклиф этган бўлардик. Бундай тадбирлар ҳайбаракаллачилик, сансалорлик йўллари билан эмас, балки ташкилий уюшган ҳолда амалга оширилсагина, ҳақиқий маънодаги маданий баркамоллик ҳақида гап бўлиши мумкин. Ана шунда театрлар ижодий коллективларининг масъулияти янада ошади ва театр ҳақиқий таълим-тарбия даргоҳига айланади.

Маҳбуба ДАДАБОЕВА

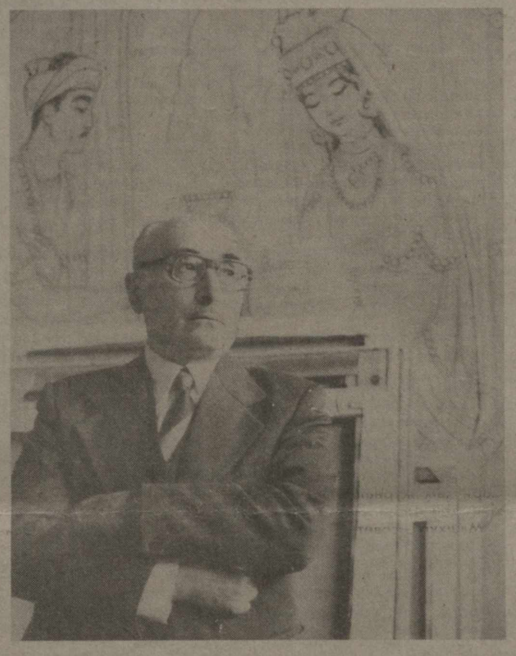

Суратларда: рассом Ч. Аҳмаров; Алишер Навоий портрети.

НАВОИЙ ҚАСРИ БЕЗАКЛАРИ

Алишер Навоий асарлари беш аср давомида моҳир ҳаттотлар, машҳур рассомлар ва бошқа китобат аҳли учун битмас-туганмас илҳом манбаи бўлиб келмоқда. Ўзбекистон халқ рассоми, СССР Давлат ва Ҳамза номидаги республика Давлат мукофотлари лауреати Чингиз Аҳмаров ҳам ўзининг деярли ярим асрлик ижоди давомида Алишер Навоий ҳаёти, асарлари ва у яратган образларга қайта-қайта мурожаат қилмоқда. Бу соҳада республикамиз тасвирий санъатида катта маданий ва бадиий аҳамиятга молик ажойиб асарлар яратилди. Шоир номи билан аталувчи академик Катта театри залларини безаб турган жозибадор деворий расмлар қирқ йил аввал яратилган бўлишига қарамай, ҳозир ҳам гўзаллик шайдоларини мафтун этмоқда. Адабиёт музейи залларидаги Алишер Навоий шеъриятига бағишланган нафис расмларни, «Сабъаи сайёр» достонидаги етти гўзал сиймоси туширилган лаганларни, Ўзбекистон Давлат санъат музейида сақланаётган «Алишер Навоий мажлиси» номли катта полотнони қайд этиш кифоя.

Чингиз Аҳмаров ижодида Алишер Навоий мавзуи кенг ўрин тутишини санъаткорнинг ижодхонасида яққол сезиш мумкин. Бу ерда улуғ шоир ҳаёти ва ижодига оид кўплаб тадқиқотлар, асарларининг турли даврлардаги нашрларини кўрасиз.

Кейинги уч йил давомида Чингиз Аҳмаров раҳбарлигида бир гуруҳ ижодкорлар — Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, ҳайкалтарош Аҳмад Шоймуродов, тажрибали кулол Аҳад Аминов, ёш рассомлар Икром Қаюмов, Умар Маматбеков, Саъдулла Маматхонов Тошкент ерости йўлининг Алишер Навоий номидаги қасрини зийнатлаш ишлари билан банд. Бу ижодий ишнинг мураккаблиги, қийинлиги шундан иборатки, аввал деворий бўртма расмларнинг (барельефлар) картондаги нусхаси тайёрланади, сўнгра тасвир сопол лойига ўтказилиб ранг берилади, кейин ўтда пиширилади. Бир лавҳа расмни мўлжалдагидай чиқариш учун ижодкорлар ўртасида қизғин баҳслардан ташқари, бутун меҳнат натижаси ўтга боғлиқ бўлиб қолади. Баъзи лавҳаларни қайта-қайта ишлашга ҳам тўғри келади.

— Метродаги ишимиз ҳали бутунлай тугалланганича йўқ, — дейди Чингиз Аҳмаров. — Аммо ҳозиргача ижодий коллективнинг ишлари мутасадди ўртоқлар, бадиий кенгаш томонидан асосан маъқулланди. Булар улуғ шоир достонлари — «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Сабъаи сайёр», «Садди Искандарий» асосида яратилган тўртта бўртма расмлар ҳамда Алишер Навоий лирик қаҳрамонлари сиймоси тасвирланган ўнта композициядан иборатдир. Биз ўз ижодий меҳнатимиз билан халқимиз юксак бадиий дидига мос келадиган, улуғ Алишер Навоий асарларидаги ажойиб образларга яқинлашадиган асарлар ярата олсак, ўзимизни бахтиёр ҳисоблардик.

А. МАДРАИМОВ

БАДИИЙ ҲАВАСКОРЛИК КОЛЛЕКТИВЛАРИ БУТУНИТТИФОҚ КЎРИК-КОНКУРСИ

ДЎСТЛИК ТАРОНАЛАРИ

Оржоникидзе районидаги «Қизил Ўзбекистон» колхози маданият уйининг «Дўстлик тароналари» ансамбли 1983 йилги Тошкент область Ленин комсомоли мукофотига сазовор бўлганлигини эшитиб жуда севиндим. Қувончимнинг боиси шу эдики, бу ансамбль иштирокчилари билан Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети томонидан ташкил этилган «Ўзбекистон комсомоли» агитпоездида ўн кун давомида Сирдарё областининг жуда кўп районларида пахтакорларга маданий хизмат кўрсатгандик. «Дўстлик тароналари» халқ ансамбли репертуаридаги янги куй-қўшиқларни меҳнаткашлар завқ билан тинглаб, томоша қилдилар.

Сафар давомида ҳаммамизни сеҳрлаган, эртанги куннинг унумли меҳнати сари даъват этган, одамларни бир-бирига яқинлаштирган сеҳр битта —у ҳам бўлса қўшиқ эди.

Биз ансамблнинг музика раҳбари А. Муталов билан суҳбатда бўлиб, ҳаваскор санъаткорлар ҳақида сўзлаб беришни илтимос қилдик.

— Ансамблимиз дастлаб ҳаваскорлар тўгараги сифатида ташкил топди, — деди у. —Мана, изланиш, ўқиш ва ўрганишдан иборат машаққатли йигирма йил ортда қолди. 1962 йили коллективга халқ ансамбли унвони берилди. Шу муносабат билан коллектив Москвага бориб, Кремлнинг Съездлар Саройида катта концерт намойиш этди. Пойтахт томошабинлари имтиҳонидан муваффақиятли ўтганимиз бизни ғоят қувонтириш билан бирга, зиммамизга катта масъулият ҳам юклади.

Москва сафаридан кейин республикамизнинг қатор областлари бўйлаб гастроллар бошланди. Фарғона, Наманган, Андижон, Қўқон шаҳарларида берилган концерт номерларини санъат мухлислари яхши кутиб олдилар. Бу орада ансамбль иштирокчилари янги қўшиқлар, рақслар, музикали композициялар устида изланиб, маҳоратларини ошириб бордилар.

— Эстония хорининг 100 йиллиги муносабати билан ўтказилган санъат байрамига бизни ҳам таклиф этишди, — дея суҳбатни давом эттирди ансамблнинг бадиий раҳбари, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Ҳ. Нишонов. — Бу бизга билдирилган юксак ишонч эди, шунинг учун репертуаримизни қайта кўриб чиқдик. Дўстлик ва қардошликни мадҳ этувчи янги қўшиқлар ўргандик, ўзбек халқининг эркин ҳаёти, озод инсон қалбининг жўшқин қўшиқлари билан репертуаримизни бойитдик. Эстонияда ўзбек санъатини намойиш қилиш билан бирга, эстон санъаткорлари билан ўзаро ҳамкорлик ва дўстлик алоқаларини ўрнатиб қайтдик.

1972 йили Болгарияга қилинган сафар ҳам унутилмас хотира бўлиб қолди. Болгариянинг Бургас, София, Хасково ва бошқа шаҳар ҳамда қишлоқларида ансамбль хонандалари болгар халқ қўшиқлари, рақс ва лапарларини ўрганишган бўлса, болгариялик санъаткорлар ўзбек қўшиқлари, рақсларининг ошиғи бўлиб қолишди.

Ансамблнинг «Дўстлик тароналари». деб аталиши бежиз эмас. Зеро, коллективнинг асосий мақсади, орзу-ўйлари дўстликни мадҳ этиш, дўстлар давраларига қўшиқ билан файз киритиш, уларга эстетик завқ беришдир. «Меҳрибон Ватан», «Тарона», «Олтин ижодкорлари», «Онажон», «Оламда гуллар яшар» каби кўплаб қўшиқлар «Дўстлик тароналари»нинг репертуаридан мустаҳкам жой олган.

Ансамблнинг яна бир яхши ҳислати шундаки, у турли касб эгаларини бирлаштирган. Масалан, Н. Мусаев ўрта мактабда музикадан дарс беради, Б. Исмоилов район маданият уйининг бадиий раҳбари, М. Дадаметова болалар боғчасида тарбиячи, Ж. Акбарова ва Б. Пўлатов эса ишчи. Буларнинг барчасини бир ансамблга бирлаштирган, қадрдон дўстларга айлантирган куч ҳам ана шу — қўшиққа бўлган муҳаббат ва ҳавасдир.

Ансамбль олдида ижодий изланиш йўллари бор. «Дўстлик тароналари» иштирокчиларининг мақсади ҳар томонлама мукаммал куй ва қўшиқларни янада кўпайтириш, тингловчиларга манзур қила олишдир.

— Халқ куйлари, қўшиқлари, айниқса, унутилиб бораётган айрим ҳазил халқ лапарларини тиклашга алоҳида эътибор берамиз, — дейди музика раҳбари А. Муталов.

Шу кунларда бу халқ ансамбли ўзининг 25 йиллик юбилейини нишонлаш арафасида турибди. Бу эса ўз навбатида ансамбль олдига янги масъулиятли вазифалар юклайди. Чунки уларнинг ҳар бири ҳам қўшиқ —ҳиссиётлар, ички туйғулар, муҳаббат мулки бўлиб янграсагина одамлар қалбига йўл топа олишини яхши билади.

«Дўстлик тароналари»нинг юракларга завқ ва эҳтирос бахш этувчи ўтли тароналари баралла янграйверсин!

Рустам ШУКУРОВ

ҚЎШИҚ ТАҚЛИДЧИЛИГИ—ИЛЛАТ

БУГУНГИ юксак дидли томошабинга қўшиқ билан завқ бағишлаш осон эмас. Бу санъаткордан талант билан бирга, катта масъулиятни ҳам талаб қилади. Шунинг учун қўшиқчилик санъатимизда ўз овозига, ўз услубига эга бўлган ижрочиларни тарбиялашдек муҳим муаммо турганлиги яққол сезилмоқда. Бу масала бировнинг қўшиғини айнан ўша хонанда овозига ўхшатиб айтиш, яъни тақлидчилик бирмунча авж олган ҳозирги шароитда яна да жиддий шуғулланишни талаб этади.

Қўшиқчилигимиздаги бу касаллик ҳақида матбуотда жиддий мақолалар босилди. Баҳс-мунозаралар бўлиб ўтди. Уларнинг иштирокчилари тақлидчилик санъатимиз ривожига катта тўсиқ бўлаётганлигини бир овоздан таъкидладилар. Лекин бу иллат ҳанузгача хонандалар орасида қанот қоқиб юрибди. Тақлидчиларнинг кўпчилиги Комилжон Отаниёзов, Маъмуржон Узоқов, Фахриддин Умаров, Камолиддин Раҳимов, Шерали Жўраев каби хонандаларнинг овозига тақлид қилиб, ҳатто улар яратган қўшиқларни ўзлариники қилиб радио, телевидение орқали ижро этмоқдалар. Баъзилари пластинкалар ҳам чиқаришга муваффақ бўлишди. Бугун эса бу иллат қўшиқчилигимизда бутун бир оқимни ташкил этади, десам янглишмайман.

Тақлидчилик энг осон, энг жўн кўчирмачиликдир. Бундай ашулаларнинг ҳақиқий санъатга ҳеч қандай алоқаси йўқ. Тақлидчилик йўлига тушиб олган санъаткор ўз ўрнини ҳам, ўз ихлосмандларини ҳам тополмайди. Охири, тўйма-тўй юриш оқибатида унинг «қўшиқлари» ҳақиқий санъат намунаси бўлган қўшиқлар ичида кўринмай кетади.

Назаримда, санъат даргоҳига қадам қўяётган баъзи ёшлар қайси хонанданинг қўшиқлари оммалашиб кетган бўлса, ўшанинг муқомига йўрғалай бошлайдилар. Улар хонанда шуҳратига ҳавас қилишади. Афсуски, санъатда тақлид ва ҳавас билан иш битмайди. Бу ҳолни тақлидчи ёшлар эртароқ тушуниб олишлари керак. Мен Нуриддин Ҳайдаров деган хонандани биламан. Унинг яхшигина овози бор. Яқинда унинг кейинги қўшиқларини тинглаб қолдиму, илгариги таассуротларим бутунлай ўзгарди. У ҳам ҳаммага таниш бўлган бир хонандага аниқ тақлид қила бошлабди. Томошабин концерт залига Нуриддин Ҳайдаровдан бировнинг ашуласини эмас, балки ўз қўшиқларини эшитиш учун келади.

Халқимиз қўшиққа жуда катта талаб билан қарайди. Қўшиқчиликда мактаб яратган санъаткорларимиз ҳам овозини кейинги авлодларга етиб боришини катта маҳорат деб билишган. Ҳолбуки, тақлидчилар қўшиғининг парвози қаерга ҳам борарди?! Эшитишимча, «Муножот» беш юз йилдан буён янграб келар экан, шунингдек, «Чўли Ироқ», «Гиря», «Тановар», «Ушшоқ», «Сегоҳ» каби классик қўшиқларимизнинг ҳар бир даврда ўз ижрочилари бўлган. Шунинг учун ҳам «ўз ижрочилари» деймизки, санъаткорлар бу ашулаларни ўз овозлари, ўз услублари билан талқин этганлар.

Ҳозир Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш Давлат комитети ва М. Қориёқубов номидаги Ўзбек Давлат филармонияси қошидаги ансамблларда ҳар йили юзлаб қўшиқлар яратилмоқда. Лекин уларнинг ҳаммаси ҳам яшаб қолаётгани йўқ. Қўшиқчилик санъатимиз ҳар йилни саноқли асарлар билан якунламоқда. Чунки аксарият қўшиқларда тақлидчилик сезилиб туради.

Умуман, ижодда оғирнинг устидан, енгилнинг остидан ўтиб кетавериш қабилида иш тутиш кўпинча тақлидчиликка олиб келади. Зеро, қўшиқчи — ижодкор. Яхши қўшиқ яратиш машаққатидан қочадиган, шуҳрат шоҳсупасига осон йўлдан боришга интиладиган хонандалар албатта қайтариқ, тақлид йўлига тушиб қоладилар. Тақлидчилик йўлидан юқори кўтарилишга эришган хонанда беғараз ҳакам — томошабин олдида нима деб ҳисоб беради.

Сўнгги пайтларда бу иллатнинг яна бир қирраси кўзга ташланиб қолмоқда. Ўзбек ашулаларини ярим арманча, ярим озарбойжонча оҳанглар, нақаротлар билан, сўзларини бузиб, чўзиб ижро этишмоқда. Бундай ашулалар «Ионика» электр чолғу асбоби, электрогитара, кларнет, ҳатто мандолина жўрлигида ижро этилмоқда. Бундай чолғу асбоблари бизнинг миллий қўшиқларимиз руҳига мос келмаётгани яққол сезилиб туради. Бу — электр ва бошқа халқлар чолғу асбобларини миллий музикамизда қўллашни тақиқлаш керак, деган гап эмас. Лекин танбур, дутор, най, ғижжак, чанг, рубоб, доира сингари чолғу асбобларимиз ҳар қандай ашула учун муносиб куй чалиш имконига эга. Буни хонанда назардан қочирмаслиги керак.

Тақлидчилик қўшиқ санъатимизга қандай салбий оқибатлар олиб келаётганлиги бугун оддий тингловчига ҳам маълум бўлиб қолди. Бировларнинг овозига тақлид қиладиган қўшиқчиларнинг «парвози»ни жиддийроқ ўйлаб кўрадиган вақт келди. Бу борада қилинадиган ишларнинг биринчиси — йўл бошида турган қўшиқчиларимизга мураббийликни кучайтиришдир. Кейин эса — телевидение, радио ва филармонияларимиз областлар бўйлаб айланиб, яхши овоз соҳибларини қидиришлари талаб этилади. Бундан ўн-ўн беш йил муқаддам республика радиосида кичик бир экспедиция бўлгучи эди. Баъзан Ўзбекистон ССР халқ артисти Ғанижон Тошматов, гоҳида музикали эшиттиришлар редакциясининг ходимлари Софья Бухараева ёки Анвар Исроилов бошчилигида областларга сафар қиладиган бу кичик бадиий совет кўплаб талантларнинг юзага чиқишига сабаб бўлган. Мана шундай хайрли ишлар яна жонлантирилса, қўшиқчилигимиз учун фойдали бўлар эди.

Хуллас, яратилаётган қўшиқларимиз бадиий жиҳатдан пухта, сержило, такрорланмас бўлиши керак.

Дадахон ҲАСАНОВ

ҲАФТА ЯНГИЛИКЛАРИ

ДЕҲЛАВИЙ АСАРЛАРИ МИНИАТЮРАЛАРИ

Югославиянинг пойтахти Белграддан Тошкентга Амир Хусрав Деҳлавий асарларига ишланган миниатюралар альбоми келтирилди. Бу китоб ҳақида Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Ҳамид Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институтининг бўлим мудири Фозила СУЛАЙМОНОВАдан гапириб беришни сўрадик.

— Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Ҳамид Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институти ҳозирги алифбода қўлёзма китобларни нашр эттириш билан бир қаторда, энг мўътабар қўлёзма асарларга ишланган миниатюраларни ҳам альбомлар сифатида чоп эттириш проблемасини ўз олдига вазифа қилиб қўйган. Ана шундай альбомлардан биринчиси 1970 йили устоз Ҳамид Сулаймонов томонидан чоп этилган бўлиб, у «Бобурнома»га ишланган расмлар эди. Шундан кейин домла миниатюралар, рангли слайдлар тўплашни давом эттириб, икки марта Ҳиндистон сафарида бўлдилар, Совет Иттифоқининг кўпгина шаҳарларидаги қўлёзма фондлари билан танишдилар. 1982 йилда Алишер Навоий асарларига ишланган расмлар алоҳида альбом ҳолида нашр эттирилди.

Мана энди Амир Хусрав Деҳлавий асарларига ишланган расмлар альбоми «Фан» нашриёти орқали Югославияда босмадан чиқарилди. Альбомга Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг академиги Эркин Юсупов муҳаррирлик қилди. Альбомни камина тузди. Лекин бунда жамланган материалларни устоз Ҳамид Сулаймон тўплаган бўлиб, у кишининг номи альбом тузувчилар қаторидан ўрин олди. Альбомни китоб шаклига келтиришда Москвадаги «Внешторгиздат» рассомлари юксак маҳорат кўрсатишди. Альбом уч тилда — ўзбек, рус ҳамда инглиз тилида сўзбоши билан бошланади. Сўзбошида Амир Хусрав Деҳлавийнинг яшаган даври, ҳаёти, ижоди, унинг асарларига ишланган миниатюралар, бу расмлар қайси шаҳарларда сақланиб қолганлиги ҳақида маълумотлар берилади. XIV — XVII асрларда ишланган миниатюралар альбомдан жой олган. Уларнинг энг қадимийси Хусрав Деҳлавий «Хамса»сига ишланган миниатюралар бўлиб, қўлёзма Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Беруний номидаги Шарқшунослик институтида сақланмоқда. Беҳзод, унинг устози ва шогирдлари томонидан ишланган миниатюралар ҳам жой олган. Буларнинг кўпчилиги Салтиков-Щедрин номидаги Ленинград кутубхонасида, Ҳиндистонда, Париждаги Миллий кутубхонада, Бокуда ҳам сақланмоқда. Бу намуналар ҳам альбомдан жой олган. Альбом охирида ҳар бир қўлёзма қаерда сақланганлиги, қачон яратилганлиги, уларнинг муаллифлари ҳақида маълумотлар берилган.

Бу миниатюралар тарих, этнография, фольклор, музика, кийимлар, боғдорчилик тарихи учун бой материаллар беради. Расмларда кўп китоблар тасвирланган, турли шахсларнинг портретлари берилган.

«Ҳафт пайкар»га ишланган Баҳром ва унинг мулозимлари еттинчи қасрда бўлиши, Искандар ва Доро ўртасидаги жанглар, Ҳиндистонда тахт учун ўзаро курашлар, феодал хонларнинг ўзаро низолари эпизодлари зўр маҳорат билан ишланган.

Ўйлаймизки, Амир Хусрав Деҳлавий асарлари миниатюралари «Бобурнома», Алишер Навоий асарлари миниатюралари каби ўзбек китобхонларига манзур бўлади.

А. ПУЛАТОВ

Бахшулла РАЖАБОВ

ЁВҚУР ҚЎШИҚЛАР КЕРАК

Омон-омон қўшиқлардан айт,
Туғёнидан титрасин юрак.
Рақиб ошкор тиш қайраган пайт,
Бизга ёвқур қўшиқлар керак!
Мижғов, маъюс сасдан не самар,
Гулни куйлаб ўлтирмоқ нечун?!
Қон селига чўмилиб гуллар,
Оловларда куйса бус-бутун!
Дунё аро дайдиса ўлим,
Инсон молдай сўйилса ахир.
Ҳақ ноҳаққа жон этса таслим,
Бўғиқ куйлаб ўлтирма, шоир!
«Дунё, сени севаман» дея
Бонг урмоқлик—қуруқ ваъз акси.
Ватан, Эрк, Бахт, мардликни,
сўнгра —
Гулни куйлар шоирнинг асли!
Фаластиндан инграниб кун-тун,
Гўдакларнинг хаста садоси.
Ватан, Эрк деб ҳаёти забун
Мардлар қонин алвон нидоси —
Таралганда кўҳна Шарқ узра,
Ғарбдан қўлин чўзса хиёнат.
Наҳот қалбинг ичра тинч ухлар
Ҳамза қонин қайнатган нафрат?!
Яшил рангин ютса ўқ-олов.
Панжа ёйса қонсираган «шер»,
Дунё бўлса алғову далғов.
Ширин хаёл, алдоқчи туйғу...
Бизга паноҳ бўлолмас асло.
Ҳатто олтин, ялтироқ инжу
Кира олмас жонларга оро.
Дунё—она, юраги—қуёш,
Ватан—эркин яшнаган маъво.
Эрк—ғурурли курашга йўлдош,
Бахт—курашдан таралган зиё!
Улар бизга олий салтанат,
Жондан кечсанг, улар учун кеч!
Эркаласа юртин саодат,
Гуллар дилни хушлар эрта—кеч!..
Омон-омон қўшиқлардан айт,
Туғёнидан титрасин юрак.
Рақиб ошкор тиш қайраган пайт,
Бизга ёвқур қўшиқлар керак!

ТЕЛЕФИЛЬМЛАР МУҲОКАМАСИ

Пойтахтимиздаги Кино уйида 1983 йили «Ўзбектелефильм» студиясида яратилган фильмлар намойиши бўлиб ўтди. Унда «Бир кун ва бир умр», «Қаҳрамон Дадаев ижро этади», «Муяссар Барноева», «Ишонч», «Асрлар садоси», «Ҳайкалтарош Илҳом Жабборов» ва бошқа бир неча картиналар кўрсатилди.

16 февралда мана шу кўрилган фильмлар юзасидан муҳокама бўлди. Конференцияни Ўзбекистон ССР Кинематографчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Малик Қаюмов кириш сўзи билан очди. Шундан сўнг М. Қаюмов конференцияда иштирок этаётган меҳмонларни таништирди. Улар орасида Москвадаги Бутуниттифоқ илмий-текшириш институтининг илмий ходими, санъатшунослик кандидати И. Лукшин, СССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети бошқармасининг бош редактори О. Василенко, «Украинтелефильм» студияси директори Л. Мужук, шу студия режиссёри В. Василенко, қирғизистонлик кинорежиссёр Н. Акеев ва бошқалар бор.

Санъатшунослик кандидати И. Лукшин кўрилган фильмлар юзасидан доклад қилди. Музокарада О. Василенко, Л. Мужук, «Ўзбектелефильм» студияси директори Ш. Маҳбубов, Ўзбекистон ҳужжатли ва илмий-оммабоп фильмлар студияси бош редактори Х. Жўраев, санъатшунослик доктори Ж. Тешабоев, музикашунос С. Левитан сўзга чиқиб, фильмларнинг ютуқ ва камчиликлари хусусида атрофлича фикр юритдилар.

ЧОЛҒУ АСБОБЛАРИ МУЗЕЙИ

Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясининг халқ чолғу асблоблари кафедраси ҳузурида махсус ташкил этилган лаборатория чолғу асбобларининг турларини аниқлаш ва тадқиқ этишда бой тажриба тўплади. Бу ерда кўҳна тарихнинг маданий бойлиги — халқ чолғу асбобларининг 800 дан ортиқ намунаси жамланган. Кейинги йилларда лабораторияда уларнинг 70 га яқини таъмирланди. Йиғилган чолғу асбобларини асраш ва эъзозлаш мақсадида алоҳида музей ташкил этилди.

Экспонатлар орасида Ўрта Осиё халқлари музика асбоблари билан биргаликда Шарқ мамлакатлари миллий чолғу асбоблари ҳам катта ўрин эгаллагани сабабли у Ўрта Осиё ва шарқ халқлари давлат музика музейи деб номланди.

Жамоатчилик асосида иш кўраётган мазкур музей залларида турли даврларда яратилган чолғу асбоблари намуналари билан яқиндан танишиш мумкин.

А. АЛИЕВ

ВЕТЕРАНЛАР АНСАМБЛИ

Тошкент область, Бўстонлиқ районидаги «Хўжакент» совхозининг «Чорвоқ наҳори» ансамбли 1980 йилда ўн уч нафар ҳаваскор иштирокида ташкил топган эди. Ҳозир ансамблнинг концерт программасида 60 дан зиёд қўшиқ, кўпгина шеър ва интермедиялар бор. Ҳаваскорлар эса 27 кишига етди.

Қизиғи шундаки, ансамбль қатнашчилари Улуғ Ватан уруши ва меҳнат ветеранларидир. Ҳаваскорларнинг энг кексаси — Иван Ляшченко 79 ёшда, энг кенжаси — Анна Шаяхметова 42 ёшда.

«Чорвоқ наҳори» ансамбли санаторийлар ва меҳнат коллективларида концертлар бериб, томошабинларнинг олқишига сазовор бўлмоқда.

И. ПИРМАТОВ

ҲАВАСКОР РАССОМЛАР КЎРГАЗМАСИ

Самарқандда Бутуниттифоқ бадиий ҳаваскорлар ижодиёти кўригига бағишланган область ҳаваскор рассомларининг кўргазмаси очилди. А. Икромов номидаги Ўзбекистон ССР халқлари санъат музейи залларида ташкил этилган бу кўргазмада самарқандлик ҳаваскор рассомларнинг асарлари намойиш этилмоқда.

Кўргазмадаги Нерснинг «Баҳор», Э. Акопяннинг «Алишер Навоий», В. Горностаевнинг «Ваза», А. Грифимовнинг «Вақт», «Қария» каби асарларини томошабинлар мамнунлик билан кутиб олишди.

И. САЛИМОВ

«НИЛУФАР» САҲИФАЛАРИДА

«Нилуфар» журналининг бир сони асосан фаластин халқининг ўз озодлиги йўлида олиб бораётган кураши, бугунги кунда Ливан тупроғида бўлаётган қонли ҳодисаларга бағишланган.

Журналнинг дастлабки саҳифаларидан ўрин олган «Осиё ва Африка ёзувчилари фаластин баррикадаларида» номли мақолада фаластинлик оташин шоир, «Нилуфар» журнали араб варианти муҳаррири Муин Бсису ўз халқи бошига тушган фалокат, жаҳон тараққийпарвар ёзувчиларининг қаҳрамон фаластин халқининг озодлик ҳаракатини қўллаб-қувватлаш борасида қилаётган ишлари ҳақида гапиради.

Таниқли фаластин ёзувчиси Саъди ал-Малаҳнинг «Шкеф қалъаси қаҳрамонлари» номли ҳужжатли ҳикояси фаластинлик ватанпарварларнинг Исроил қўшинларига кўрсатаётган қаршиликларини ёритади.

Маҳмуд Дарвиш, Муин Бсису, Солиҳ Козим (Фаластин), Файз Аҳмад Файз (Покистон), Маи Маъди Юсуф (Ироқ), Ван Тао (Вьетнам), Мустафо ал-Фэрси (Тунис) каби таниқли шоирларнинг Фаластин ерида тинчлик ва адолат ишига чорловчи алангали шеърлари ҳам журнал саҳифаларидан жой олган.

Машҳур совет ёзувчилари Анатолий Софронов, Чингиз Айтматов, Расул Ҳамзатов ўз мақолаларида араб ерларида, жумладан Ливанда Исроил агрессиясининг қонли жиноятларини тугатишни кескин талаб қилиб чиқадилар.

Журнал саҳифаларида Осиё ва Африка ёзувчилари билан алоқа боғловчи Совет Комитетининг Баёноти алоҳида ўрин олган.

Шунингдек, революцион афғон халқининг фаластин халқига мактубида, Германия Демократик Республикаси ҳукумат раҳбарларининг Фаластин Озодлик ташкилоти Ижроия Комитети раисига йўллаган телеграммаси текстида, Араб ёзувчилари Умумий Иттифоқининг барча ёзувчилар ва зиёлиларга мурожаатида, Фрунзе шаҳрида бўлиб ўтган Осиё ва Африка ёш ёзувчилари учрашуви қатнашчиларининг жаҳон халқларига йўллаган баёнотида Исроил қуролли кучларининг босиб олинган Фаластин ерларида ўтказаётган ваҳшиёна кирдикорлари қораланади.

Ҳ. САЪДУЛЛАЕВ

«ОЙГУЛ ВА БАХТИЁР»

Йўлдош Охунбобоев номидаги Республика ёш томошабинлар театри коллективи «Ойгул ва Бахтиёр» спектаклини томошабинларга армуғон этди.

Ушбу икки парда, олти кўринишли драмани ёзувчи Туроб Тўла Ҳамид Олимжоннинг «Ойгул билан Бахтиёр» достони асосида яратди. Пьесани режиссёр Эргаш Масафоев саҳналаштирган. Спектакль безакларини театрнинг бош рассоми А. Чернов ишлаган.

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Гулчеҳра Саъдуллаева Ойгул ролини маҳорат ва катта самимият билан ижро этмоқда. Бахтиёр образини Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Лутфулла Саъдуллаев ўйнади. Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Бадал Нурмуҳамедов Тарлон бобо образини ўзига хос талқин қилган. Шунингдек, Балиқчи ролини ижро этган Ўзбекистон ССР халқ артисти В. Қодиров, Ўтинчи чол образини яратган Ўзбекистон ССР халқ артисти О. Толипов, Бахтиёрнинг отаси — Чўпон ота ролини ўйнаган артист Ё. Қутлиев, исёнкор қул Дархон ролида чиққан Т. Маҳмудов, Хон—Ж. Ғафурбеков, подшо—Ш. Зиёмуҳамедов, Сардор—Т. Миралиев, Зиндонбон — О. Ҳакимов, Соқов малика ролидаги М. Рўзибоеванинг ижрочилик маҳоратлари ҳам диққатга лойиқ.

М. ЭШНИЕЗОВ

Суратда: шу спектаклдан бир кўриниш.

Э. МУҲАМЕДОВ фотоси

БОБУРГА БАҒИШЛАНДИ

Андижонда буюк шоир ва олим Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллудига бағишланган илмий-адабий конференция бўлиб ўтди. Уни Андижон Тиллар педагогика институтининг ректори, филология фанлари доктори, профессор М. Умархўжаев қисқача кириш сўзи билан очди. Конференция ишида доцент С. Жалиловнинг «Бобур биографиясининг баъзи нуқталари хусусида», О. Валихоновнинг «Навоий ва Бобур», Б. Бафоевнинг «Бобур ва XVI аср ўзбек поэтик адабий тили», Ф. Исҳоқовнинг «Бобур адабий мероси тилининг Андижон шевасига муносабати масаласига доир», Б. Тўхлиевнинг «Туюқнинг бобурона талқини ва «Қутадғу билиг»даги бир тўртлик хусусида», Б. Жалиловнинг «Бобур адабий меросининг бадиий қиммати ҳақида», А. Абдулҳамидовнинг «Бобур меросида унинг ибратли муомала маданиятини намоён этувчи эпизодлар» мавзуидаги докладлари тингланди. Конференция охирида андижонлик шоирлар Бобур ғазалларига боғланган мухаммаслари ва шеърларидан ўқидилар.

Т. БОҚИЖОНОВ

ЎРТА ОСИЁ ТАСВИРИ

Совет Иттифоқининг чет мамлакатлар билан дўстлик алоқалари йилдан-йилга мустаҳкамланиб бормоқда. Халқларни ўзаро бир-бирининг ҳаёти билан яқиндан таништириш борасида кўргазмалар алмашиш яхши натижалар бермоқда. Ана шундай кўргазмалардан бири яқинда Марокаш пойтахти Работнинг Совет маданий марказида намойиш этилди. Ўрта Осиё республикалари уюштирган бу кўргазма «Бугунги кунда Совет Ўрта Осиёси» деб аталади.

Марокашлик томошабинлар ўзбек, қозоқ, қирғиз, тожик ва туркман халқларининг амалий санъати намуналари, улар ҳаёти ва яратувчилик фаолияти акс эттирилган фотостендлар билан қизиқиб танишдилар. Айниқса, кўргазмага қўйилган турли мавзулардаги китоблар бу республикаларда китоб нашр қилиш борасида эришилган ютуқлар тўғрисида кенг тасаввур беради.

— Республикамиз санъати ва адабиёти намуналари бу кўргазмада каттагина ўринни эгаллади, — дейди Чет эллар билан дўстлик ва маданий алоқалар Ўзбекистон жамияти президиуми правлениесининг раиси И. Тўхтахўжаева. — Аввало, бу йил республикамиз учун ҳам улкан тўй йили. Ана шу муносабат билан йил давомида бундай кўргазмаларни чет элларда кўплаб намойиш қиламиз. Кўргазма халқларимизнинг тинчлик иши учун курашда баҳамжиҳат эканлигини ўзида ёрқин акс эттирган.

ХУШХАБАРЛАР ОҚИМИДАН

Бухоро район маданият уйида ташкил этилган «Лола» ашула ва рақс ансамблининг шуҳрати тобора кенг тарқалмоқда. Область ва республика фестиваллари, конкурсларида бир неча бор иштирок этиб, яхши натижаларга эришган ансамбль яқинда Нидерландия сафаридан қайтди. Ансамбль коллективи ўн икки кун давомида Нидерландиянинг бир неча шаҳарларида бўлиб, ўз маҳоратини намойиш этди.

* * *

Москвадаги «Планета» нашриёти Қарши чўлини ўзлаштирувчи азаматларнинг бунёдкорлик меҳнати акс эттирилган фотоальбом чиқарди. Кўп нусхада чоп этилган бу фотоальбомни А. Гаврилюк ва В. Ярашенко тайёрлаган.

Фотоальбом республикамизда яшаб ижод этаётган бир қатор шоирларнинг шеърлари билан бойитилган.

* * *

Наманган областида китоб дўконлари, кутубхоналар сонини ошириш, уларни яхши китоблар билан таъминлашга алоҳида эътибор берилмоқда. Бу ерда ўтган йилнинг қисқа даврида китоблар уйи, китоб-почта магазини ишга туширилганлиги ҳам фикримизнинг далили бўла олади.

Шуниси қувончлики, Наманган область китоб савдоси бошқармаси Бутуниттифоқ социалистик мусобақасида ўтган йилнинг учинчи квартали ғолиби бўлган эди. Ундан кейин ҳам бу ерда китоб савдоси плани ошиғи билан бажариляпти.

* * *

Конимех район маданият уйида ташкил этилган «Жас қанат» бадиий уюшмаси оқинлари шу кеча-кундузда районнинг узоқ отарларида бўлиб, чўпон-чўлиқлар билан қизиқарли учрашувлар ўтказмоқдалар. Улар Томди, Учқудуқ районлари чўпонларининг ҳам меҳмони бўлишди.

ПРОЗА КЕНГАШИДА

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Проза кенгашининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди. Унда ёзувчи Муҳаммад Саломнинг «Биринчи секретарь» деб номланган романи муҳокама қилинди. Ёзувчи ва олимлардан Одил Ёқубов, Озод Шарафиддинов, Очил Тоғаев, Машраб Бобоев, Зоҳир Аълам, Нортўхта Қиличев, Анвар Обиджон, Тоҳир Қаҳҳор, Қамчибек Кенжа муҳокамада иштирок этиб, романнинг ютуқ ва камчиликлари ҳақида ўзларининг фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Муҳокама қатнашчилари асарни қайта ишлаш зарурлигини таъкидладилар.

ХАЛҚАРО ҲАЁТ

КАПИТАЛИЗМ ИЛЛАТЛАРИ

Нима учун капитализм оламида жиноят кундан-кун ортиб, жиноятчиларнинг ўзлари эса тобора «ёшариб» бормоқда? Энг даҳшатли жиноятлар ҳали 15 ёшга тўлмаган ўсмирлар томонидан қилинмоқда? Нима учун оддий одамлар жиноятчига, кечаги мўмин-қобил болалар бирдан ваҳшийга айланиб кетмоқдалар? Яна сиз буларга сабаб — ишсизликнинг ортиб бориши, қашшоқлик ва умидсизликка тушиш, оммавий ахборотларнинг ҳар томонлама зўравонликларни кенг тарғиб қилиши, деб ўйламанг. Бунинг сабаблари мутлақо бошқа томонда, яъни кишиларнинг нотўғри овқатланишида ва жуда кўп қанд истеъмол қилишида экан. Янги пайдо бўлган «психодиетологлар» бу ҳолни ана шундай, деб ҳисоблашмоқда. Уларнинг фикрича, кишиларнинг ширинликларга берилиши жамият учун хавфли оқибатларга олиб келиши мумкин.

АҚШнинг ахлоқ тузатиш ташкилотларида тажрибалар кенг миқёсда олиб борилмоқда. Америкадаги биосоциологик институтнинг АҚШда ва АҚШдан ташқарида 95 «тажриба объекти» бор.

У ерда жиноятчиларнинг хулқ-атвори парҳез орқали «тўғрилаб турилмоқда». Жиноятчиликка қарши курашнинг янги усулининг ташкилотчиларидан бири Александр Шосс июлда Австралиянинг Квинсленде штатида «овқатланиш проблемалари» бўйича бўлиб ўтган симпозиумда сўзга чиқди. Квинсленде штатининг ижтимоий хизматлар дирекцияси Шосснинг бу янги ғоясига шундай берилиб кетдики, ҳатто ундан қайта тарбиялашнинг бу усулини шу ерда жорий қилишни илтимос қилди. Зеро, тиниб-тинчимас бу штатда жаннатдагидек осойишталик ўрнатилса.

Бу ўзи нима — бахтли соддаликми? Ёки кишиларнинг ишончини қозониш учун навбатдаги савдогарликми? Ана шундай бўлмағур сафсаталар билан улар одамларни бундай ижтимоий нуқсонлар чуқур ижтимоий илдизларга эга эмас, деб ишонтирмоқчи.

* * *

«Инсон автомот ўйиндаги соққага ўхшаб қолди — у қаердан ўтмасин унинг йўлида шу заҳотиёқ сигнал берувчи лампочка ёнади», деган ачинарли фикрга келди француз информатика комиссиясининг раҳбари сенатор Тиро. Ҳар бир француз тахминан элликта перфокартада «рўйхатда» туради. Улар магазиндан кредитга бирон нарса харид қилса, кирхонага кир топширса ёки автомашина ремонти учун уста чақирса ёки, айтайлик, поликлиникага борса, бирон бир газетага обуна бўлишни айтмаса ҳам бўлади, буларнинг ҳаммаси шу заҳотиёқ тегишли карточкага ёзилади ва картотекаларда сақланади. Мамлакатда ҳозир 130 мингта ана шундай картотекалар бор. Шулардан 86 проценти хусусий бўлимларга тегишли. Табиийки, улар ҳар бир французни обуначи, клиент, харидор сифатида ўзининг тор дунёқараши билан «хатга олади».

Бир қарашда мутлақо аҳамияти йўққа ўхшаб кўринган картотекалардаги бу маълумотлардан истаган одамингиз ҳақида ҳар қандай ахборотга эга бўлишингиз мумкин.

Бу ҳокимият раҳбарларига гражданлар устидан назорат ўрнатишни анча енгиллаштирибгина қолмай, балки картотекалардаги маълумотлар билан савдо қилиш кенг тус олмоқда. Бундай савдо билан перфокарталар бўйича даллоллар шуғулланмоқдалар. Ана шундай «янги касб» пайдо бўлди. Бунинг ўртача баҳоси ҳам белгиланди. Сизни қизиқтираётган киши ҳақида ахборот олишингиз учун 3—4 франк тўласангиз бас.

Ҳа, янги чиққан бу қароқчилар киши қалбини жуда арзон баҳоламоқдалар.

* * *

Ғарбий Германиянинг кичикроқ бир шаҳарчасидаги ишчиларнинг уч боласи куппа-кундуз куни йўқолиб қолди. Ота-она ёки қариндош-уруғларидан катта пул олиш мақсадида ўғирлаб кетилганми? Йўқ, бу ерда бундай ишлардан ҳеч нима чиқмаслигини гангстерлар яхши билишади.

Лекин бу қанчалик ишониш қийин бўлишига қарамай 9 ёшли Деян, 10 ёшли Иван ва 12 ёшли Фотима (миллатлари лўли) тартиб ва қонун ўрнатувчиларнинг қурбони бўлишди.

Бошқа шаҳарга экскурсияга борган бу болалар адашиб қолишди. Кўчада йиғлаб турган болаларни полиция топиб олди ва уларни қонунбузарликда айблаб, маҳкамага олиб келди. Бир неча кундан сўнг ўша ерлик судья Хельмут Кубик қўрқиб кетган болалар уни яхши тушунмаётганига қарамай уларни қаттиқ сўроққа тутди, гўё унинг олдида болалар эмас, террорчилар тургандай муомала қилди. Бу қонуншунос ўғил болаларни қаровсиз, ўз ҳолига ташлаб қўйилган деб топди ва етимхонага жойлаштирди. Чўнтагидан 13 марка топилган Фотимани эса ўғирликда айблаб, кичик болалар колониясига жўнатди.

Бир ярим ойдан сўнггина бу болаларнинг ота-оналари ҳақиқатни аниқлашди. Лекин Кубик болаларни озод қилиш у ёқда турсин, уларни қаердалигини айтишдан ҳам бош тортди.

Ҳақиқатга эришолмасликларига кўзи етган ота-оналар болаларини етимхонадан ўғирлаб чиқишди. Лекин Фотима ҳали ҳам колонияда. Унга ҳатто ота-онаси билан кўришишга ҳам рухсат беришмади.

Судья Кубик кишилар билан қилган суҳбатларида очиқданочиқ «Бу бегоналарнинг таъзирини бермоқ ва жирканч тўдаларини тарқатиб юбормоқ вақти келди», демоқда.

«Литературная газета»дан

КАЛЕЙДОСКОП

Канаданинг Гатино шаҳрида кутубхоналардан китоб ўғирлаб олувчиларга нисбатан ҳозиргача дунёда оғир жазо қўллаш ҳақидаги қонун кучга кирди. Ким китобни ўз вақтида кутубхонага қайтариб топширмаса катта миқдорда тўлов тўлайди. Агар тўловдан кейин ҳам китоб топширилмаса қоидабузар икки ойлик қамоқ жазосига тортилади.

* * *

Парижда инглиз тилида яна бир янги ҳафталик — «Африкейша» журнали нашр қилина бошлади. Унинг саҳифаларида тараққий этаётган мамлакатларнинг ўзига хос муаммолари, миллий озодлик учун кураши, империалистик давлатларнинг агрессияларига қарши ҳаракатлари каби масалалар кенг ёритилади.

* * *

Франциянинг катта ёшдаги аҳолисининг 10 фойизидан ортиғи ўқиш ва ёзишни билмаслиги аён бўлди. Тадқиқотчилар фикрича, 8 миллиондан кўпроқ француз энг оддий текстни ҳам ўқий олмас экан. Шу муносабат билан Франция социал таъминот ҳамда миллий бирдамлик министри Пьер Береговуа ва унинг ходимлари саводсизликни тугатишга қаратилган махсус программа ишлаб чиқдилар. Ҳозиргача саводсизлар сони хусусида маълумот берувчи ягона ташкилот Мудофаа министрлиги бўлиб қолмоқда. 1980 йилда ҳарбий хизматга чақирилган 400 минг кишидан 3,5 мингтаси ўқиш ва ёзишни умуман билмаслиги, 64 мингтаси эса зўрға ҳижжалаб ўқиши маълум бўлди. Франция Маданият министрлигининг хабарларига кўра эса мамлакатда 26 фойиз аҳоли бирорта китоб, ҳатто газета ҳам ўқиш имкониятига эга эмас.

* * *

Бу аёл ўзи чекмаган, бироқ ўпка ракидан вафот этган. Касаллигига иш жойидаги ҳамкасбларининг чекиши сабаб бўлган.

У 55 ёшида вафот этган. 1962 йилдан бошлаб у Гетеборгдаги конструкторлик бюросида ишлай бошлаган. Бир хонада ишлайдиган 10 хизматдошидан 6 таси ашаддий чекувчи бўлган. Мутахассисларнинг фикрича, бу аёл «пассив чекувчи» бўлиб ихтиёрсиз равишда 20 минг соат давомида тамаки тутунини ютишга мажбур бўлган.

Япон ва грек тадқиқотчи олимлари кашандаларга нисбатан «пассив чекувчилар» ўпка ракига кўпроқ чалинишини аниқлаганлар.

* * *

Ўтган йилнинг охирги кунларида Нидерландиянинг энг яхши тасвирий санъат асарларини намойиш қиладиган 40 дан ошиқ музей рассомлар билан «банд» бўлди. Амстердамдаги «Рейксмузеум» залларида ҳам 34 киши ўтирган ҳолда бир неча кун иш ташлаш ўтказдилар.

Бу ўзига хос норозилик намойишлари 1949 йилдан бери давлат томонидан рассомларга берилиб келинадиган ёрдам маблағларининг беш марта қисқартирилиши сабабли бўлиб ўтди. Мазкур маблағнинг аҳамияти шунда эдики, ундан эндигина ижодини бошлаган ёки бошқа рассомлар ўз асарларини сота олмаганларида фойдаланар эдилар. Эндиликда эса Рембрандт ва Ван Гог каби атоқли рассомлар мамлакатида санъатни бундай «иқтисод» қилиш қонуни чиққанидан кейин юқоридаги ҳуқуқдан фақат ўз асарларини сота олган ижодкорларгина, ўрта ҳисобда ҳар 25 рассомдан биттаси фойдаланиши мумкин бўлиб қолди.

Давлат раҳбарлари ижодкорларнинг норозиликларини эътиборга олмади. Ҳукмдорларнинг «Ахир Ван Гог ҳам давлат ҳисобидан ҳеч қандай маблағ олмаган-ку!», деган рўкачи сабабли 1984 йилда яна минглаб ижодкорлар маблағсиз қоладилар.

* * *

«Телевизор болалар учун энага вазифасини ўташи мумкин эди, бироқ эндиликда улар ғам-кулфат манбаи бўлиб хизмат қилмоқда». Малайзиянинг Пенанга шаҳар истеъмолчилар уюшмасининг узоқ йиллар давомида олиб борган тадқиқотларининг натижаси ана шундай якунланди. Бунга мамлакатда зангори экран орқали Америка фильмларининг кўплаб намойиш қилинаётганлиги сабаб бўлаётганлиги аниқланди.

Бир йил давомида Малайзия телевидениесида ўртача 1,5 мингдан ортиқ америкача жанглар ва қуроллар, 3 мингдан кўпроқ марта ўлим саҳналари, минглаб марта отишма ҳам портлашлар кўрсатилади. Жумладан, Американинг кўп серияли «Зарба берувчи группа» телефильмида зўравонлик ва куч ишлатиш ҳар 37 секундда, «Американинг улуғвор қаҳрамони» лентасида ҳар 42 секундда, «Сан-Франциско кўчаларида» картинасида эса ҳар 64 секундда рўй беради. Бундай фильмлар ёшларга «ўзига хос сабоқ» бермоқда. Кўплаб болаларда американлик кино «қаҳрамонлар»га ўхшашга интилиш кучайиб бораётганлиги сабабли бахтсиз ҳодисалар содир бўлмоқда.

* * *

АҚШ президенти Рейган ўз ҳукуматининг ЮНЕСКОга аъзо бўлиб туриш ҳуқуқларидан воз кечиш ҳақидаги қарорини қўллаб-қувватлади. У бу ташкилотнинг Америка ва унинг маслакдошлари фаолиятига нисбатан «муносабатини қоралаш»га интилди.

Маълумки, АҚШ ЮНЕСКО составида аввал ҳам икки марта ҳар хил келишмовчиликлар келтириб чиқаришга уринган эди. 1954 ва 1974 йилларда бўлиб ўтган воқеаларни яна қайтадан такрорлашга интилаётган АҚШнинг ҳозирги сиёсатдонлари бу ташкилотга эндиликда иқтисодий жиҳатдан ҳужум қилишга уринмоқдалар. Аммо ўз атрофига 160 давлатни бирлаштирган ЮНЕСКО бундан кейин ҳам ўз фаолиятини тинчлик ва тараққиёт йўлида давом эттираверади.

* * *

Амстердамда анъанавий «Жаҳон матбуот-фото» конкурсининг ҳайъати ўз ишини якунлади. Конкурсда жаҳоннинг 49 мамлакати матбуоти фотографлари томонидан юборилган 5 мингдан ортиқ суратлар, шунингдек 850 авторнинг энг яхши фотолари кўриб чиқилди. СССР Журналистлар союзи тайёрлаб юборган коллекциялар конкурснинг 8 мукофотини олди.

РЕСПУБЛИКА III СЕМИНАРИ — ИЖОДКОР ЁШЛАРИНИНГ

ҚЎЛЁЗМАДАН ҚОЧГАН ҚАҲРАМОН

Маҳсулий эрта тонгда ёзув столига ўтириб, куни кеча ўзи ёзиб тамомлаган янги роман қўлёзмасини варақларкан, ҳайратдан лол қотди: асарнинг бош қаҳрамони Али сартарош қўлёзмадан чиқиб, қаёққадир ғойиб бўлибди.

Маҳсулий қаҳрамонини узоқ вақт излади. Ниҳоят, унинг дарагини топди. Маълум бўлишича, Али сартарош асарда бошидан кечирган азоб-уқубатларга тоқат қилолмай, қўлёзмадан қочиб чиқиб, шаҳарнинг пастқам кўчаларида сайр қилиб юрганида, унинг ерли одам эканлигига шубҳа қилган ҳушёр милиция ходими қўлга олган ва қайси планетадан келганини аниқлаб беришларини илтимос қилиб, республика илмий-текшириш институтларидан бирига топшириб юборган.

ИЖОДКОРНИНГ АҲДИ

Қатор серсув романлар ва қуруқ шеърий асарлар муаллифи Толмас Чаққон бадиий таржима билан ҳам шуғулланишга аҳд қилди. У шу кунларда қўшниси Семён бободан қунт билан рус тилини ўрганмоқда.

МУҚОВАДАГИ ОГОҲЛАНТИРИШ

Китобхон Шодиев ёзувчи Мурод Ҳамиднинг «Ойдин дарёлар» номли янги романини минг бир азият чекиб, ўқиб чиққач, китоб муқовасига «Сузишни билмасангиз бу асарни ўқиманг! Акс ҳолда чўкиб кетишингиз ҳеч гап эмас» деб ёзиб қўйди.

Муқимжон ҚОДИРОВ

Ҳамза ИМОНБЕРДИЕВ

ҚУЁШ БОБОГА ХАТ

— Қуёш бобо, бу
менман —
Ўзбекистонлик Омон.
Мўл-кўл нурдан юборинг,
Совиб кетди биз томон.
Бечора қуёнларнинг
Совуқ қотди қулоғи.
Телпаги йўқ уларнинг,
Сизга маълум бу ёғи.
Сувдаги балиқчалар
Қолдилар муз остида.
Ҳам либоссиз дарахтлар
Титрар совуқ дастидан.
Ватанин тарк этолмай
Баъзи бир содиқ қушлар
Биласиз-ку қишда ҳам
Она тупроқда қишлар.
Шунинг учун мўлу кўл
Нур юборинг биз томон,
Умид билан кўз тикиб,
Ўзбекистонлик Омон.

Турсунбой АДАШБОЕВ

ИСТАК

(Болалар шоирларига тилакларим)

Зич сафларнинг қаторида,
Устозлардан сабоқ олиб.
Келаётир аҳли шоир,
Ҳабиб Раҳмат, Рауф
Толиб.
Изланувчан, темиртирноқ,
Обид Расул, Сафар Барно,
Қамбар Ўта, Анвар Обид,
Ҳар сатрга тизар маъно.
Абусаид, Султон Жаббор,
Жўра Раҳим, Дўстжон
оға,
Сизлар битган эртакларга,
Минг бор қуллуқ,
жон садаға.
Қутбиниса, Кавсархоним,
Диломга тенгқур ёшлар.
От ўрнини той босгандек,
Пишиқ, равон ёза бошлар.
Муҳаммаджон
Раҳмоновдек,
Ҳамза Имонберди ўғли.
Ҳавас қилса арзигулик,
Битганлари ўтли-чўғли.
Дўстим Йўлдош Сулаймон
ҳам,
«Яхши-яхши» дея баъзан
Унутяпсиз жужуқларни,
Сиз ва Миразиз Аъзам.
Жимжит Одил
Абдураҳмон,
Кўпдан чалмас қўш
баётни.
Ё тушовлаб қўйдимикан,
«Илҳом» деган учқур
отни?!
Олим Маҳкам, Тўлқин
Илҳом —
Номи фақат эфирларда.
Истагим шул,
кўтарсинлар,
Рубоб торин бирор парда.
Енгил-елпи машқимизга,
Керилмайлик бизлар асти.
Қудрат Ҳикмат ҳаёт бўлса,
Сира аяб ўтирмасди...
Ўйга толиб дейсан наҳот,
Бизлар ўгай, норасида!
Жуда оз иш қилинмоқда,
Танқидчилик борасида.
Гоҳ мақталар асарларнинг
Ночор, ўрта миёнаси.
Айрим чиққан тақризларни
Ўқиганда уёласиз.
Қуддус, Илёс боболардек,
Пўлат Мўмин каби бардам,
Толиб Йўлдошдайин
камтар,
Бўлмоқ зарур бизга
ҳар дам.
Устоз Ғафур Ғулом дерди:
«Ёзинг дўстлар, лўнда,
пухта!»
Гапни чўзиб ўтирмасдан
Мен сўзимга қўйдим
нуқта.

СОЛДАТ ХАНДАЛАРИ

Ёш хоним ҳозиргина танишган матрос йигитга маҳлиё бўлиб, нозланди:

— Эшитишимча, денгизчиларнинг ҳар бир портда биттадан қайлиғи бўлармиш, шу гап ростми?

— Бўлмаган гап, чунки биз ҳар бир портда тўхтамаймиз!

* * *

Буфетда лейтенант дарғазаб бўлиб майда пул қидираркан, тасодифан ёнига келиб қолган солдатга мурожаат қилди:

— Майда тангангиз бўлса, бериб турсангиз!

— Жоним билан! — деди солдат қўлини киссасига соларкан.

— Ўзингиздан унвони каттага қандай муомала қилишни ҳали билмайсизми? Майда пулингиз борми? Ҳа ёки йўқ?

— Йўқ, жаноб лейтенант!

* * *

— Вагон купесида икки собиқ прусс офицери ўзаро гурунглашиб боришарди:

— Хўш, дўстим, шундай қилиб фронтда бўлганман денг?

— Ҳа, фронтда бўлганман.

— Ғарбий фронтда бўлганмисиз?

— Худди шундай, Ғарбий фронтда.

— Ярадор ҳам бўлганмисиз?

— Ҳа, оғир ярадор ҳам бўлганман.

— Тирик қолганмисиз?

— ...

* * *

Отдан йиқилиб, қўли гипсга солинган лейтенант ҳарбий врачга деди:

— Жаноб доктор, эшитишимча, қўли синган киши пианино чала олмас экан. Шундайми?

— Бўлмаган гап. Гипс олиб ташлангач бемалол чалаверасиз.

— Ахир, мен қўлим синишидан олдин ҳам чала олмас эдим-да!

Немисчадан
Б. МАМАТҚУЛОВ
таржимаси

Икир фикрлар

У оддий актёрликдан суфлёрликкача бўлган ғоят машаққатли ижод йўлини босиб ўтди.

●

Бир томошабин театри.

●

Баъзи кўргазма залларида ўтиргани ҳеч нарса йўқ. Бу ерда ҳам томошабинларнинг ухлаб қолишидан ҳайиқишади.

●

Бу рассом суратда одамни икки кўзи билан тасвирлашни ҳам сийқаси чиққан, эски усул деб ҳисоблайди.

●

У чиройли рамкага солинган сурат қаршисида узоқ турди. Сўнг, суриштириб билса, рамка фақат сурат билан бирга сотилар экан.

●

— Ғижирлайвериб жонимга тегдинг! — дебди Арава Ғилдиракка. — Илгарилашимга халал беряпсан.

●

Қаламни «Ҳаддан ташқари қора ёзасан», деб танқид қилишибди. Қалам: «Ахир, қоғоз оқ бўлгач...» — дея ҳайрон бўлибдию.. оқ ёза бошлабди. Энди унинг нималар ёзганини ҳеч ким тушунмас эди.

Аъзам КОМИЛОВ

Меҳмон ИСЛОМҚУЛОВ

ҒИНГ ДЕБ КЎРИШСИН

— Хўш, арман коньягини мана бу ерга терамиз. Калон Калонович арман коньягидан бошқа ичимликни ёқтирмайдилар. Бунақа коньяк билан балиқ икраси жуда кетадида. Писта-бодомларниям Калон Калонович яхши кўрадилар. Шу ёққа мўлроқ қилиб терамиз. Хоним, пардоз-андозни тезроқ туғатиб, табакага ҳаракат қилсангиз.

— Парча халатимни кийсамми ёки шахмат нусха атлас кўйлагимни? «Чидаганга чиқарган» кўйлагим биллур қандилга ўтиришмайди, «Келини кийса қайнонаси куйсин»ни Мавжуда кўрган, бўлмайди. Ҳай, дадаси, ҳалиги қизил муқовали китоблар бор-ку, ўшаларни стенканинг кўзга кўринадиган жойига териб қўйинг. Қундузхонда шунақасидан йўқ. Кўриб қўйсин, куйсин!

— Жаҳон адабиёти демайсизми, э...

— Бунинг аҳамияти йўқ. Ҳарна қилса, Қундузхон куяди, кейин журнал столига соқолли профессорнинг медицина китобларидан териб қўйинг. Бриллиант узукдай дефицит эмиш.

— Лоақал номини билиб олсангиз бўларди. Ўзингиз қаёқлардан қидиртириб, топтиргансиз-ку! Соқолли профессор деганингизни дугоналарингиз эшитиб қолишса, роса кулишади. Ибн Сино денг.

— Бўпти, бўпти. Сизга бизни танқид қилиш бўлса! Вой, шўрим, товуқ эсдан чиқибди-ку. Қайнайвериб титилиб кетгандир?

— Мана, шунақасиз. Эрингиз топганини титасиз, совурасиз. Бундан ташқари, Калон Калонович меъёрида пишган товуқни ёқтирадилар. Дарвоқе, мен кўрга олов ёқаман. Калон Калонович жизиллаб турган кабобни жону дилидан ёқтирадилар. Сиз тезроқ табакага ҳаракат қилинг.

— Жа уччига чиққан феодалсиз-а, сизга буйруқ бериш бўлса. Жуда бўлмаса синглингизни ёрдамга чақирмайсиз.

— Гапни қаранглар. Ўзингиз айтдингизку, синглингиз қишлоқига ўхшаб кийинади, дугоналаримдан уяламан, деб.

— Қишлоқига ўхшаб кийиниши рост. Лоақал қайинсингилдан ҳам ёлчимаганман. Вой, телефон жиринглаяпти. Трубкани олинг, дадаси.

— Алло, эшитаман. Ие, янга, ассалому алайкум. Байрамларингиз муборак бўлсин. Калон Калоновични ҳам чин дилдан бугунги айём билан қутлайман. Минг бор қутлайман. Йўлларингизга кўзимиз тўрт... А, лаббай, боролмаймиз? Ие, келинойи, энди шунақа бўлмасин, шунақа бўлмасин... А, мазалари бўлмади? Уларга келган дард менга ёпишса бўлмасмиди?!. Эҳ, қўйиб қўйдилар.

— Тинчликми, нима гап?

— Тинчликмас, фалокат, ҳа, фалокат! Кўргилик, Калон Калоновичнинг тоблари қочиб қолибди, келишолмасмиш.

— Вой, энди нима қиламиз?

Шунча чиқим қилиб-а?

— Хўш, вазият арман коньякларини дастурхондан тезда йўқотишни тақозо этади. Қолганларга оддий коньяк ҳам бўлаверади. Аттанг, балиқ икрасини очмасак бўларкан. Исроф бўладиган бўлди. Кабоб ҳам қолдирилади.

— Арман коньякларини сервантдан олиб, шифонерга яширинг, ҳалиги шилқим Жўра оғайнингиз бору ўша сервантни очиб, топиб олиши мумкин. Ичкилик деса ўзини томдан ташлайди. Телефонга қаранг, дадаси.

— Алло, эшитаман. Э, ассалому алайкум, Суробжон Соқиевич, ассалому алайкум. Байрамларингиз муборак бўлсин. Раҳмат. Сизниям. Минг марта раҳмат. А, лаббай? Ие, бу нима деганингиз? Нега келолмас экансиз? Меҳмонлар келиб қолишди? Хўп-хўп, раҳмат... Бош бухгалтеримиз Суробжон Соқиевич ҳам келолмас эмиш.

— Ана шунақа, сизни ҳеч ким менсимайди. Кўрдик авторитетингизни. Одамни шарманда қилдингиз. Вой, энди мен анави керилган Мавжудаю Юлдуз, Қундузларнинг олдида нима деган одам бўлдим. Бир нафасларини ўчириб қўймоқчи эдим. Лоақал эрдан ҳам ёлчимаганман. Одам дегани ишбилармон бўлса.

— Бизам ишбилармонмиз. Нима қилишни биламиз. Ортиқча исрофгарчиликка йўл қўймаймиз. Хўш, энг аввало, дастурхондан коньякларини йўқотамиз. Жўравойга ўхшаган хашаки оғайниларга ароқ ҳам бўлаверади.

— Намунча типирчилайсиз?

— Қизиқ экансиз-ку, ҳозир шу дастурхоннинг устига лоп этиб жўралар келиб қолишса нима бўлади? Исрофгарчилик бўлади. Нимага энди дастурхонда биратўла тўртта арoқ тураркан? Нима, биз пиёнистамизми, битта арoқ етади. Хўш, писта-бодомларниям тезда олиш керак. Салат, шўр бодринг оқ билан жуда кетади-да. Хўш, хотинжон, қалай, дастурхон камтарона бўлса чиройли кўринарканми?

— Вой, бўлмасам-чи, жуда чиройли кўриняпти.

Шу тобда калламга бир ажойиб фикр келиб қолди. Бугун, улуғ айём куни Калон Калонович уйларида мазалари бўлмай ётсаю, биз бу ерда меҳмон кутсак, қандай бўларкин? Жуда хунук бўлмасмикин?

— Ҳа-да, жуда хунуқ бўлади. Эшитган қулоққаям хунук.

— Бўлмаса, кабобга тайёрланган гўштни қўраю кўмири билан, манави нознеъматларни арман коньяклари билан машинага солиб, ғир этиб бориб, ҳам байрамлари билан табриклаб, ҳам ўз қўлим билан бир кабоб пишириб берсам, омадим келиб дардларидан фориғ бўлса борми, нур устига нур бўлмайдими?

— Вой. нимасини айтасиз, жудаям чиройли иш бўларди-да. Мен янги японча кўйлагимни кийиб олардим. Бироқ, меҳмонлар келсаю биз уйда бўлмасак, нима дейишади?

— Э, соддасиз-да, хотинжон! Соддасиз! Биз шундай одамни кўргани борамизу биров ғинг дермиди. Ғинг деб кўришсин-чи!

Владлен БАХНОВ

ҒАРОЙИБ ВОҚЕАЛАР

Яқинда гўзал осмонимизда жуда кам учрайдиган астрономик ҳодиса, яъни сайёралар намойиши бўлиб ўтди. Сайёралар бир қаторга тизилишди деса ҳам бўлади. Бир сафда туриб-туриб, шовқин-суронсиз чексиз осмонга секингина тарқалиб кетишди.

Романтика ишқибозлари бундай сайёралар сафланишидан бирон бир ғайритабиий ҳодисалар бўлишини кутишди, албатта. Масалан, Шимол ёғдуси Жанубга ўтиб қолиши ёки ноёб кроссовкалар кўпайиши, хуллас, бирон бир унутилмас воқеа содир бўлишига умид боғлашди.

Лекин илмий даврадагилар «Ҳеч қандай ғайритабиий ҳодисалар бўлмайди, ҳеч нарса кутманглар», деб огоҳлантиришди. Ҳаммаси олимлар айтганидек бўлиб чиқди. Чиндан ҳам ҳеч қандай ғайритабиий воқеа-ҳодисалар юз бермади. Кўп вақт ўтмай буни ҳамма унута бошлади.

Сайёралар сафларини тарк этиб, бири чапга, бири ўнгга тарқалиб кетгандан кейин ғаройиб воқеалар содир бўла бошладики, буни ҳатто ҳеч ким сезмай ҳам қолди.

Бу жуда ғалати кун бўлди. Сантехник Раскукуев уйлардан хабар ола бошлади. Лекин унга «Кераги йўқ, ҳаммаси жойида», деб жавоб беришди. «Мен фақат текшириб кўраман», дерди у ялинчоқлик билан. «Ҳожати йўқ, эрталабдан буён икки марта текширишди», дейишди хонадон соҳиблари.

Такси ҳайдовчилар-чи, такси ҳайдовчиларни айтмайсизми. Тезликни ошириб йўловчилар орқасидан қува бошладилар. Машинани йўловчилар олдида тўхтатиб тортинибгина сўрардилар: «Олиб бориб қўяй». «Мен бошқа томонга кетяпман», деб қўполлик билан жавоб берарди йўловчи. «Мен ҳам ўша томонга», дерди хурсанд бўлган ҳайдовчи. «Сен бутунлай бошқа томонга, мен бутунлай бошқа томонга», деб кескин бурилиб кетарди йўловчилар.

Темир йўл кассаларидаги кассирлар овозларини баралла қўйиб қичқиришарди:

«Кимга Москвага билет керак? Кимга Сочига билет, август ойига. Симферополга билет бор, июль ойига, келиб қолинг... Мана хоҳлаган пайтингизга олаверинг, хоҳланг бугунга, хоҳланг эрталикка».

— Сизга қаерга? Ботумигами? Жуда яхши. Ўзингиз олиб кетасизми ёки уйингизга олиб бориб берайликми?

Магазинларда харидорлар жуда кам. Сотувчилар ноёб моллар билан тўла пештахталарга маъюслик билан қараб, кўзи тўрт бўлиб харидор пойлар эди. Улар зерикиб у ёқдан бу ёққа юрардилар.

— Кеча универмагда харидорлар навбатда туришганмиш, — деди чуқур уҳ тортиб пойафзал бўлимидаги Надя.

— Миш-миш!.. Сен мишмишларга кўп ишонаверма!

— Йўқ, рост, у ерда менинг дугонам ишлайди.

— Нимага навбат бўпти?

— Брак туфлиларни топширишга. Ўтган куни олишган экан, кеча топширишипти...

— Брак дейсанми? Чет элникидир?

— Албатта-да. Нима, бизники бўлармиди!

— Мен кеча йигирмата дублёнка сотдим, — деди мақтаниб тайёр кийимлар бўлимининг сотувчиси Клавдия.

— Мақтанишини қаранглар, йигирмата дублёнка сотганмиш. Ҳозир ким ҳам оларди дублёнкаларни, — деди жаҳл билан атир-упа бўлимидаги дугонаси.

Қурилишда нималар содир бўлаётганини кўрсангиз эди. Соат ўн бирда олиб келиниши керак бўлган ғиштни ўз вақтидан ўн минут олдин олиб келишди. Плиталарни соат ўн иккида олиб келишмоқчи эди, қарангки, роппа-роса ўн иккида олиб келишди-я.

...Шу пайт 12-квартиранинг қўнғироғи босилди. Эшикда спортчиларга ўхшаш бир йигитча кўринди.

— Чоршанба куни телевизорларингиз бузилиб қолди, шундайми?

— Ҳа, сал бузилиброқ қолди.

— Сиз сешанба куни телевизор олганмидингиз?

— Олгандик.

— Нима бўлганини заводда аниқлаймиз. Ҳозир эса марҳамат қилиб мана бу қоғознинг икки ерига имзо чексангиз. Биринчи имзонгиз заводнинг вакили, яъни мен сиздан узр сўраганлигим ҳақида, иккинчиси телевизорингизни янгисига алмаштирганим ҳақида...

— Бу қанақа пуллар, нега сиз менга бу пулларни узатяпсиз, — деб ҳайрон бўлди телевизор эгаси.

— Сиз хавотирланманг, бу эллик сўм жарима.

— Бу қанақаси, қандай жарима?

— Ахир биз ишлаб чиқарган телевизор, деб сизнинг кайфиятингиз бузилган, асабийлашгансиз. Шунинг учун бизнинг завод сизга жарима тўлайди... Ҳа, ҳа, сиз ҳайрон бўлманг, биринчи маротаба биз шу жарима билан кифояланамиз...

...Ана кўрдингизми, осмонимиздаги сайёралар ғалати эгилган чизиқ ҳосил қилганда қандай ғаройиб воқеалар содир бўлди. Бунинг илмий номи фанда қандай аталишини билмайман, албатта. Бизнинг ишларимизга қандай таъсир қилганидан ҳам мутлақо бехабарман. Лекин юқоридаги воқеалар бўлганлиги аниқ.

Агар ишонмасангиз, қандайдир астрономик вақт ўтиши билан яна осмонимизда сайёралар ана шундай ҳолатга кирса, буни текшириб кўришингиз мумкин.

Д. МАВЛОНБЕКОВА
таржимаси

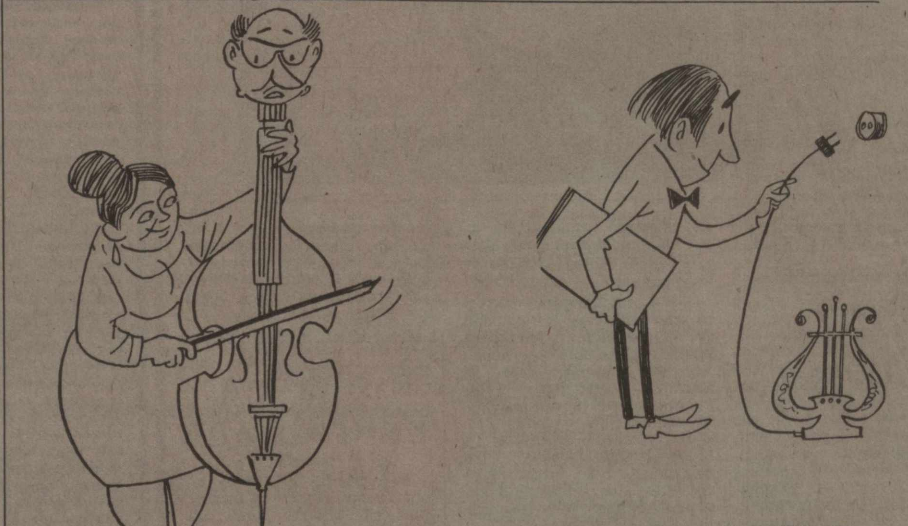

Рассом А. ХОЛИҚОВ

Сами АБДУҚАҲҲОР

БЎШ ВАҚТ...

— Бир нафас тўхтанг-чи, бор илтимосим, —
деб тўхтатди Шерни мухбир Мирқосим. —
Интервью берсангиз газетамизга!
— Менми? — Шервой тўхтаб сўради: — Нега?

— Бизни қизиқтирар ёлғиз бир савол,
Шошилмай жавобин беринг бемалол.
Қандай ўтказасиз бўш вақтингизни?
Нима қизиқтирар бўш вақтда сизни?

— Гапирдингиз нишонга ўқ узгандай,
Ишдами, уйдами — қай бирин айтай?!

ЭСТРАДА АНСАМБЛЛАРИ УЧУН РЕПЕРТУАР

Пародиялар

●

Қай кун бозорга бордим,
Каттакон тарвуз олдим.
Тарвуз қурғур зил экан,
Сал юрмай чарчаб
қолдим
Дам олай деб бир озгина,
Қўйдим ерга астогина.
Тарвуз кетди юмалаб,
юмалаб,
Мен ҳам кетдим
қувалаб, қувалаб.
қувалаб, қувалаб, яна
қувалаб...
(Дам олиб яна қувалаши
мумкин).

●

Ғуррагим учди қўлимдан,
Қайга меҳмондир букун.
Ғуррагимни йўқотиб,
Кўнглим паришон нечун.
Ғуррагим учдимикан,
Дарёнинг нарёғига.
Ё бориб тушдимикан,
Бевафонинг боғига.
Ғурраги-и-им,
ғурраги-и-и-им...

(Ғуррак ўрнига сассиқпопишак ёки қизилиштон каби қушларни ишлатса ҳам бўлаверади).

А. ЗАЙНИДДИНОВ

ЧОЙХЎРЛАРИМИЗ СЕВГИ ҲАҚИДА

Севги — ҳужжатлаштирилмаган ваъдабозлик (иғвогар).

Севги — йўнилмаган тош (ҳайкалтарош).

Севги — табиий чиқим (савдо ходими).

Севги — кислород (кимёгар).

Севги — айтилмаган сўз (психолог).

Севги — доимий эътибор (актёр).

Севги — маршрути йўқ транспорт (ҳайдовчи).

М. БОТАШИКОВ

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла ҚАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700029, Ленин кўчаси 41.

ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь — 33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48; сатира ва юмор — 32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Р. 09107. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриёти нинг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. 3121. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12